

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

POMAKLARIN DİNİ HAYATI

Sabri DZHUVALEKOV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir ETÖZ

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Sabri Dzhuvalekov

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sabri DZHUVALEKOV		
	Numarası	084245051001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Psikolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ		
	Tezin Adı	Pomakların Dini Hayatı		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Pomakların Dini Hayatı** başlıklı bu çalışma 16/11/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ

Danışman

İmza

Doç. Dr. Abdülkerim BAHADIR

Üye

İmza

Doç. Dr. Adil YAVUZ

Üye

İmza

ÖNSÖZ

Bulgaristan Cumhuriyeti Balkanlarda önemli bir yere sahiptir. Batıdan Doğu'ya doğru açılan bir kapı konumundadır. Balkanlar eskiden beri çok önemli sosyal ve siyasi olaylara sahne olmuştur. Osmanlı Devleti bu bölgeden çekildikten sonra Balkan coğrafyasını oluşturan milletler ve devletlerarasındaki problemler hiç bitmemiş ve günümüze kadar taşınmıştır. Daha da özelden Osmanlıların çekilişinden sonra Müslümanlara karşı yapılan baskılar gittikçe artan bir şekilde kendini göstermiş, Balkanlardan bugünkü Türkiye topraklarına olan kitlesel göçler bir yüzyıl aradan sonra tekrar görülmüştür.

Günümüzde her biri bağımsız birer ulus devlet olan Balkan ülkelerinde Müslümanlar önemli bir potansiyele sahiptir. Zira inanç, sosyal ve kültürel hayatı şekillendiren önemli bir yapı taşıdır. Milletlerin sosyal ve kültürel hayatının oluşumunda ve şekillenmesinde etkin bir nüfuzu olan dini kurumlar ve mekânlar, inancın yaşatıldığı, bir anlamda milli ve dini kimliğe ilişkin unsurların farklı kültürlerle ve toplumlara tanıtıldığı ve yeni nesillere aktarıldığı yerler olma özelliği taşımaktadır. İnanç ve onun var ettiği kurumsal yapılar, hem bölgesel hem de küresel ölçekte uluslar arası ilişkileri ve toplumlar arası münasebetleri etkileyen hatta şekillendiren bir güce sahip olmuştur.

Smolyan İlinde yaşayanların çoğunun Müslüman olduğunu hatırd tutarak bu çalışmamızda Bulgaristan, Makedonya ve Batı Trakya'da yaşayan Pomak-Müslüman azınlığın tarihi, sosyal ve psikolojik durumunu değerlendirdik. Özel olarak ise Bulgaristan'da ve Rodop Dağlarında bulunan Smolyan İlindeki Müslüman halk üzerine Dinin etkisini araştırdık.

Bu konuda daha önce yapılmış bazı araştırmalar mevcuttur. Araştırmalardan birisi Ahmet Lutov'a ait, Bursa Uludağ Üniversitesi "*Bulgaristan Müslümanların Dini ve Sosyal Hayatı (Blagoevgrad ili örneği*" başlıklı yüksek lisans tezidir. Diyeri ise, Aydın Ömerov'un, Konya Selçuk Üniversitesi, "*Tarihi Ve Sosyo-Kültürel Açından Bulgaristan Müslümanları, Asenograd Şehri Örneği*" başlıklı yüksek lisans tezidir. Çalışmamız esnasında Bulgaristan'daki Müslümanlarla ilgili yazılmış eserlerden yararlanmaya çalıştık, lakin bunların çoğu tarihi ve sosyolojik

konuluydu. Makale düzeyindeki çalışmalar hariç çalışmamıza benzer bir araştırma halen mevcut değildir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak Pomakların tarihi, menşei, kimliği ve yaşadıkları bölgeleri ele aldık. Ayrıca konuştukları dil, sosyal-ekonomik durumları, karşılaştıkları baskılar ve Demokrasiye geçiş sürecinde uygulanan politikaları da ortaya koymaya çalıştık. İkinci bölüm, Smolyan ilinde yaşayan Pomak toplumunun dini hayatını konu edinmiştir. Üçüncü bölüm ise, araştırmanın esas konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde örneklemin öznel dindarlık algısı, dini hayatı, inanç, ibadet, dini bilgi ve dini-ahlâkî davranış boyutlarına göre incelenmesine yer verilmiş; yaş, cinsiyet ve medeni durum değişkenler de gözetilerek gençlerin dine olan yönelimleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise araştırmanın varsayımlarının doğrulanıp doğrulanmadığı değerlendirilmiştir.

Çalışmamda yardımcı olan bütün hocalarıma, arkadaşlarıma ve özellikle danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir ETÖZ'e şükranlarımı sunarım.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sabri DZHUVALEKOV	Numarası 084245051001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Psikolojisi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ	
Tezin Adı		Pomakların Dini hayatı	

ÖZET

Bulgaristan Cumhuriyeti uzun yıllar Komünist rejiminin baskısı altında kalmış, bölge halkının dini hayatında büyük boşluk oluşmuştur. Bu gün bölgedeki Müslümanlar bu boşluğu doldurmaya çaba gösterirler. Bu ülkede yaşayan Müslümanların dini tutum ve davranışlarının oluşmasında hala bu rejimin etkileri bulunduğu görülmektedir.

Pomakların Dini Hayatı başlığını taşıyan bu araştırmamız, Bulgaristan'ın Smolyan İlinde yaşayan Müslüman Pomak toplumunda dini hayatını detaylı bir şekilde incelemektedir.

Bu çalışma, giriş ve üç ayrı bölümden oluşan bir araştırma olarak düzenlenmiştir. Giriş kısmı, araştırmanın konusunu, amacını, önemini, hipotezleri ve sınırlılıkları içermektedir.

Birinci bölümde, Bulgaristan topraklarında İslam'ın yayılışı, bölgedeki Müslümanların etnik durumu, nüfusu ve ayrıca Pomaklar'ın menşei, kimliği, yaşadığı bölgeler, dili ve muhtelif dönemlerde karşılaştıkları problemler genel itibariyle ele alınmıştır.

İkinci bölümünde Pomakların genelde dini hayatı, özelde ise edindikleri dini kaynaklar, aldıkları örgün ve yaygın dini eğitimi, karşılaştıkları kimlik problemi, halk inançları ve yaşadıkları köy ve şehirlerdeki dini durum ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde örneklemin öznel dindarlık algısı, dini bilgi, inanç, ibadet boyutlarına göre incelenmesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, Din Psikolojisi, Dini Hayat, Pomaklar

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Sabri DZHUVALEKOV	Numarası 084245051001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Psikolojisi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ETÖZ	
Tezin İngilizce Adı		Religious Life of Pomaks	

SUMMARY

Republic of Bulgaria stayed under communist regime pressure for a long time and this has resulted to very big lag in the religious life of the people. Today, Muslims have been trying to fill this gap. Negative effects of communism can be still seen in the attitude and behavior of recent Muslims.

This study which is titled as “Religious Life of Pomaks” observes the detailed religious life of Muslim Pomaks living in Smolyan Province of Bulgaria.

As an observation this study contains an introduction and three different parts. The introduction consists of subject, aim, importance, hypothesis and boundaries of the study.

In the first chapter, spread of Islam in Bulgaria, ethnic situation of Muslims, population, roots, identity, areas where Muslims live, language, encountered problem of Pomaks were studied.

In the second chapter, generally religious life of Pomaks, in detail religious sources, religious education taken from schools, courses and other social institutions, identity problems, public believes, religious situation of towns and cities were observed.

In the third chapter; subjective religion perception of the sample was studied according to dimensions of religious knowledge, belief, worship.

Key Words: Religion, Psychology of Religion, Religious Life, Pomaks

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	II
ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET	VI
SUMMARY.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	X
KISALTMALAR	XIV
TABLolar LİSTESİ.....	XV
GİRİŞ	1
1- <i>Araştırmanın Konusu</i>	<i>2</i>
2- <i>Araştırmanın Amacı ve Önemi</i>	<i>3</i>
3- <i>Araştırmanın Hipotezleri</i>	<i>4</i>
4- <i>Araştırmanın Sınırları</i>	<i>5</i>
BİRİNCİ BÖLÜM	6
BULGARİSTAN, POMAKLAR VE İSLAM	6
1.1. Bulgaristan'daki Pomak toplumu ve tarihçesi.....	6
1.1.1 Pomaklar'ın Genel Tarihi ve Kimliği	6
1.1.2. Pomaklar'ın Yaşadığı Bölgeler ve Nüfusu.....	10
1.1.3. Pomaklar'ın Dili	12
1.1.4. Pomaklar'ın Sosyo-Ekonomik Durumu	13
1.1.5. Pomaklar'ın Muhtelif Dönemlerde Karşılaştıkları Problemler	15
1.1.5.1. Hıristiyanlaştırma ve Müslüman İsimlerin Zorla Değiştirilmesi..	15
1.1.5.2. Komünizm Rejiminin Etkisi (Baskıları)	16
1.1.6. Pomaklar'ın Demokrasi Dönemindeki Durumu	19

1.2. Bulgaristan ve İslam	20
1.2.1. Bulgaristan'a İslam'ın Giriş Süreci	20
1.2.2. Bulgaristan'da Etnik Yapı	23
1.2.2.1. Türkler	23
1.2.2.2. Romanlar	25
1.2.2.3. Pomaklar	26
1.2.2.4. Diğerler etnik unsurlar	27
1.2.3. Bulgaristan'da Müslüman Nüfusu	28

İKİNCİ BÖLÜM

SMOLYAN İLİNDE POMAK TOPLUMUNUN DİNİ HAYATI

2.1. Dini Bilgileri Edindikleri Kaynakları	31
2.2. Dini Örgütlenme	32
2.2.1. Smolyan Bölge Müftülüğünün Kuruluşu ve Faaliyetleri	33
2.2.2. Dini Eğitim.....	34
2.3. Smolyan İlindeki Pomak Toplumunun Kimlik Problemi	36
2.4. Temel Dini Ritüeller	37
2.5. Halk İnançları	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

3.1. YÖNTEM	45
3.1.1. Araştırmanın Metodu.....	45
3.1.2. Araştırmanın Modeli	45
3.1.3. Evren ve Örneklem	45
3.1.4. Uygulama.....	49
3.2. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	50

3.2.1. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri	50
3.2.1.1. Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılım	50
3.2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dağılım	50
3.2.1.3. Medenî Durumlarına Göre Dağılım	52
3.2.1.5. Yaşadığı yer Durumlarına Göre Dağılım.....	53
3.2.1.6. Mesleki ve Ekonomik Durumlarına Göre Dağılım	54
3.2.1.7. Dindarlık Durumlarına Göre Dağılım	54
3.2.2. Dini Hayatın Genişlemesine Boyutlarıyla İlgili Bulgular	62
3.2.2.1. Bilgi Boyutu	62
3.2.2.1.1. Dini Bilginin Kaynakları.....	62
3.2.2.1.2. Kur'an-ı Kerim Okuma.....	69
3.2.2.2. İnanç Boyutu	75
3.2.2.2.1. Allah İnancı.....	76
3.2.2.2.2. Peygamber İnancı	77
3.2.2.2.3. Kutsal Kitap İnancı.....	78
3.2.2.2.4. Ahiret İnancı.....	79
3.2.2.2.6. Kaza Ve Kader İnancı.....	80
3.2.2.3. İbadet Boyutu	82
3.2.2.3.1. Namaz	83
3.2.2.3.2. Oruç	92
3.2.2.3.3. Zekât	101
3.2.2.3.4. Hac	108
3.2.2.3.5. Nafile	109
3.2.2.4. Halkın Batıl İnançları	112
3.2.3. Dinin toplumsal etkisi	119

3.2.3.1. Din-Aile İlişkileri	119
3.2.3.2. Din-Eğitim İlişkisi	122
3.2.3.3. Din-Ekonomi İlişkisi	123
3.2.3.4. Toplumsal İlişkilerle İlgili Bulgular	127
SONUÇ	132
BİBLİYOGRAFYA	138
EKLER	142
1) Anket Formu	142
2) Anket izin belgesi.....	154
Anket izin belgenin tercümesi	155
ÖZGEÇMİŞ	156

KISALTMALAR

BKP : Bılgarska Komunistieska Partiya

bkz. : Bakınız

bs. : Baskı, basım

C. : Cilt

ev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

İFAV : İlahiyat Fakültesi Vakfı (Marmara Üniversitesi)

İMİR : Mejdunaroden Tsentar za İzsledvane na Maltsinstvata i Kulturnite Vzaimodeistvia (Kültürler Arası Etkileşim ve Azınlıklar Uluslararası Araştırma Merkezi)

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

y.y. : Yüzyıl

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1900-1992 Bulgaristan'daki Türk ve Pomak Nüfusu	11
Tablo 2. 1880-2001 Döneminde Bulgaristan'daki Türk Azınlığın Nüfusu	24
Tablo 3. 1880-2001 Döneminde Bulgaristan'da Müslüman Azınlığın Nüfusu	28
Tablo 4. Etnik Gruplara Göre Smolyan Bölgesi.....	47
Tablo 5. Anadiline Göre Bulgaristan ve Smolyan Bölgesi.....	48
Tablo 6. Dine Göre Bulgaristan ve Smolyan Bölgesinde	48
Tablo 7. Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı	50
Tablo 8. Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı	50
Tablo 9. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı.....	51
Tablo 10. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımı	52
Tablo 11. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı ...	53
Tablo 12. Araştırmaya Katılanların Yerleşim Durumlarına Göre Dağılımı ...	53
Tablo 13. Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Dağılımı	54
Tablo 14. Araştırmaya Katılanların Ekonomik Durumuna Göre Dağılımı	54
Tablo 15. Araştırmaya Katılanların Dindarlık Durumlarına Göre Dağılımı..	55
Tablo 16. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı .	56
Tablo 17. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı	57
Tablo 18. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Medeni Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	58
Tablo 19. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	59
Tablo 20. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Öğrenim Düzeyi İlişkisine Göre Dağılımı	60
Tablo 21. Araştırmaya Katılanların Aile Dindarlık Durumlarına Göre Dağılımı	61
Tablo 22. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliliğine Göre Dağılımı.....	62
Tablo 23. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliliği-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı	63
Tablo 24. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliliği-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı.....	64

Tablo 25. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliği-Medeni Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	65
Tablo 26. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliği-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	66
Tablo 27. Araştırmaya Katılanların Dini ilgi Kaynaklarına Göre Dağılımı ...	68
Tablo 28. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerimi Arapça Okuma Becerilerine Göre Dağılımı	69
Tablo 29. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerim Okuma Becerilerine-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı	70
Tablo 30. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerimi Aslından Okuma Becerilerine-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı.....	71
Tablo 31. Araştırmaya Katılanların Kuran Okuma Sıklığına Göre Dağılımı.	71
Tablo 32. Araştırmaya Katılanların Kuran'ı Kerim'inin Bulgarca Tercümesini Okuma Durumlarına Göre Dağılımı.....	72
Tablo 33. Araştırmaya Katılanların Kuran'ı Kerim'inin Bulgarca Tercümesini Okuma-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı	73
Tablo 34. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerimin Bulgarca Tercümesini Okuma-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı	74
Tablo 35. Araştırmaya Katılanların Ellerinde Dini Kitapların Bulunmasına Göre Dağılımı.....	75
Tablo 36. Araştırmaya Katılanların Allah İnancına Göre Dağılımı	77
Tablo 37. Araştırmaya Katılanların Peygamber İnancına Göre Dağılımı	78
Tablo 38. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerim İnancına Göre Dağılımı	79
Tablo 39. Araştırmaya Katılanların Ahiret İnancına Göre Dağılımı	79
Tablo 40. Araştırmaya Katılanların Melekler İnancına Göre Dağılımı	80
Tablo 41. Araştırmaya Katılanların Kaza ve Kader İnancına Göre Dağılımı	81
Tablo 42. Araştırmaya Katılanların Namaz İbadetini Uygulama Durumu	84
Tablo 43. Araştırmaya Katılanların Namaz İbadetini Uygulama-Yaş İlişkisine Göre Dağılım	85
Tablo 44 Araştırmaya Katılanların Namaz İbadetini Uygulama-Cinsiyete İlişkisine Göre Dağılım	86

Tablo 45. Araştırmaya Katılanların Namaz Kılma Alışkanlığı-Medeni Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	88
Tablo 46. Araştırmaya Katılanların Namaz Kılma Alışkanlığı-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	89
Tablo 47. Araştırmaya Katılanların Namaz Kılma Alışkanlığı-Öğrenim Düzeyi İlişkisine Göre Dağılımı	91
Tablo 48. Araştırmaya Katılanların Oruç Alışkanlığına Göre Dağılımı	93
Tablo 49. Araştırmaya Katılanların Oruç Alışkanlığına-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı	94
Tablo 50. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı.....	95
Tablo 51. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Medeni Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	97
Tablo 52. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	98
Tablo 53. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Öğrenim Düzeyi İlişkisine Göre Dağılımı	100
Tablo 54. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme Durumuna Göre Dağılımı	102
Tablo 55. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı	103
Tablo 56. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı	104
Tablo 57. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı	105
Tablo 58. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Öğrenim Düzeyi İlişkisine Göre Dağılımı.....	107
Tablo 59. Araştırmaya Katılanların Hacca Gitme Durumu Göre Dağılımı..	108
Tablo 60. Araştırmaya Katılanların Nafile İbadeti Alışkanlığına Göre Dağılımı	109
Tablo 61. Araştırmaya Katılanların Nafile İbadeti Alışkanlığı-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı.....	110

Tablo 62. Araştırmaya Katılanların Nafile İbadeti Alışkanlığı-Cinsiyet İlişisine Göre Dağılımı	111
Tablo 63. Araştırmaya Katılanların Büyü (sihir) İncancına Göre Dağılımı ...	113
Tablo 64. Araştırmaya Katılanların Büyü (sihire) İnanma-Yaş İlişisine Göre Dağılımı	113
Tablo 65. Araştırmaya Katılanların Büyü İnanma-Cinsiyet İlişisine Göre Dağılımı	114
Tablo 66. Araştırmaya Katılanların Cin Çarpma İncancına Göre Dağılımı ..	115
Tablo 67. Araştırmaya Katılanların Cin Çarpmasına İnanma-Yaş İlişisine Göre Dağılımı.....	116
Tablo 68. Araştırmaya Katılanların Cin Çarpmasına İnanma- Cinsiyet İlişisine Göre Dağılımı	117
Tablo 69. Araştırmaya Katılanların Nazar İncancına Göre Dağılımı.....	118
Tablo 70. Araştırmaya Katılanların Muska İncancına Göre Dağılımı.....	119
Tablo 71. Araştırmaya Katılanların Aile İlişkilerinin Dini Temel Üzerinde Kurulması Düşüncesine Göre Dağılımı.....	120
Tablo 72. Araştırmaya Katılanların Dini Nikâh Düşüncesine Göre Dağılımı	120
Tablo 73. Araştırmaya Katılanların Evlenilecek Adayda Aranılan En Önemli Özelliğe Göre Dağılımı.....	121
Tablo 74. Araştırmaya Katılanların Din Eğitimi Gerekliliğini Kanaatlerine Göre Dağılımı.....	122
Tablo 75. Araştırmaya Katılanların Dini Eğitim Kim Tarafından Daha Doğru Verilebileceği İle İlgili Kanaatlerine Göre Dağılımı	123
Tablo 76. Araştırmaya Katılanların Mali Prosedürlerine Göre Dağılımı	124
Tablo 77. Araştırmaya Katılanların Mali Prosedürlerinin İslami Kurallara Göre Uygulanma-Yaş İlişisine Göre Dağılımı	124
Tablo 78. Araştırmaya Katılanların Mali Prosedürlerinin İslami Kurallara Göre Uygulanma-Cinsiyet İlişisine Göre Dağılımı	125
Tablo 79. Araştırmaya Katılanların Zengin Olma Yolları Düşüncesine Göre Dağılımı	126
Tablo 80. Araştırmaya Katılanların Sosyal Problemin Kaynağına Yönelik Düşüncelere Göre Dağılımı.....	127

Tablo 81. Araştırmaya Katılanların Dini Töenlere Katılım Durumuna Göre Dağılımı	127
Tablo 82. Araştırmaya Katılanların Dini Töenlere Katılım Durumu-Yaş İlişkilerine Göre Dağılımı	128
Tablo 83. Araştırmaya Katılanların Dini Töenlere Katılım Durumu-Cinsiyet İlişkine Göre Dağılımı.....	129

GİRİŞ

Pomaklar, Balkanlar'da, Bulgaristan, Batı Trakya ve Doğu Makedonya'da yaşayan, Bulgarca lehçesi konuşan ve İslamiyet'i kabul eden bir halktır.

Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasıyla birlikte, Anadolu'da ortaya çıkan beylikler arasında fütihat alanına yakın bir yerde kurulan ve Anadolu'daki Moğol baskısı sebebiyle Türkmenlerin yoğun şekilde iskânına maruz kalan Osmanlı Devleti, kendisinin ilk dönemlerinden itibaren en önemli faaliyet sahası olarak Balkanları seçmiştir. On dördüncü yüzyılın sonuna doğru, Bulgaristan'ın iç kısımlarında pek çok yer Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.

Osmanlı Devleti kurulduktan sonra devletleşme sürecinin ilk yüzyılı tamamlarken Bulgaristan Müslümanları Osmanlı Devleti'nin tebaası arasında yer alıyordu. 13 Temmuz 1878 günü imzalanan Berlin Anlaşması'yla "padişaha bağlı ve vergi veren bir prenslik" olmuş ve 1908'de tam bağımsızlıkla sonuçlanmış ve ülkenin dini işlerine dair sözleşmenin temeli bağımsızlık sürecinde yapılan anlaşmalarla atılmıştır.

Osmanlı Devleti Bulgaristan'dan çekilirken bu sınırlar içerisinde bir miktar Müslüman nüfus kalmıştır. Bu Müslüman azınlık arasında Pomaklar da vardır. Pomaklar Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların önemli bir kısmını teşkil ederler. Bulgaristan'da Pomaklar ülkenin güneyinde Bulgaristan-Yunanistan sınırı üzerindeki Rodop dağlık bölgesinde yaşarlar ve hepsi Müslüman'dır. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti döneminde Müslüman çoğunluğu teşkil etmişlerdir. Konuştukları dilin Bulgarca mı, yoksa ona yakın Pomakça mı olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüş ayrılıkları sebebiyle, Pomakların Bulgar, Türk, Yunan, Arap, Slav veya Trak asıllı oldukları iddia edilmiştir. Yaşadıkları ülkelerin de Pomaklar üzerine izledikleri belirli politikaları vardır. Türklerle ilişkileri ve Türklere bakış açıları ise eskiden beri tarihi ilgi ve dini inanç birliği sebebiyle daha sıcaktır. İki milleti birleştiren ortak nokta İslam'dır.

Bulgaristan'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıktığı 1878 yılından beri, Bulgar Devleti 1912, 1942, 1948, 1962 ve 1971-1974 yıllarında Pomakların isimlerini değiştirerek beş kez asimile etmeye çalışmış, ama başaramamıştır. Ülkedeki Müslümanları ayırmak için Todor Jivkov Döneminde Smolyan Müftülüğü adıyla fiilen Pomaklara yönelik müstakil bir Baş müftülük kurulmuştur.

Bulgaristan yönetiminin geride kalan azınlık Müslümanlara uyguladığı baskılar ve zulümler sonucu Müslüman halkta kimlik, dini sorunlar ve kompleksler oluşmuştur. Müslümanların bugünkü sorunlarının temelinde bu baskılar ve zulümlerin etkisi büyüktür.

Bulgaristan'ın önemli turizm ve tarihi merkezlerinden biri olan bu bölge, devamlı Bulgar Devletinin gözetimi altında olmuştur. Smolyan ilinin halkı genelde Pomak Müslümanlarından oluşmaktadır. Bu bölgede yaşayan Pomaklar ülkenin diğer bölgesinde yaşayan Müslümanlara nazaran İslam dinine, kültürüne, örf ve adetlerine daha bağlıdırlar.

1- Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu “Pomakların Dini Hayatı” teşkil etmektedir. Araştırmanın konusunun bu şekilde belirlenmesinde, benim de bu toplumun bir mensubu olmam önemli bir etken olmuştur. Az çok bildiğim bir toplumu araştırma konusu olarak belirlemem, hem anketin uygulanabilirliğinde, hem de katılımcı gözlem yapabilmemde önemli katkılar sunmuştur.

Din insanın hayatını, tutum ve davranışlarını, geleceğini etkileyen temel bir unsurdur. Din, insanın güven, sığınma, koruma, dayanma, kabul görme sevilme gibi en ilkel ihtiyaçlarına cevap verdiği kadar (Yavuz, 1983: 129), hayatı çekilir kılan umut, iyimserlik gibi temel dinamikleri, fedakârlık, sorumluluk, üretkenlik gibi insanı insan yapan psiko-sosyal unsurları da destekler (Bahadır, 2002: 79-111). Din, bireyin kişiliğinin oluşumuna katkı sağlayan olgulardan birisidir. Bu yüzden, din her kesimden insanın ilgisini çeken bir alan olmuştur.

Araştırmamız temel olarak bir alan araştırmasıdır. İzlenen yöntem ise “sürvey” yöntemidir. Bu nedenle verilerin toplanıp açıklanması ve analizi suretiyle yorumlama, değerlendirme gibi işlemlere yer verilmektedir. Bu bakımdan araştırmamız için veriler iki tür kaynaktan sağlanmıştır:

- a. İlgili literatür incelemesi.
- b. Anket, gözlem ve mülakat

Araştırma üç aşamadan oluşmaktadır. Araştırmamızın birinci aşamasında, yani bilgi toplanırken, kullanılan temel yöntemi, literatür taraması ve dokümantasyon

çalışması biçiminde ifade edebiliriz. Bilgi toplanmasında Genel Psikoloji, Din Psikolojisi, Sosyal Psikoloji, Tarih ve konu ile ilgili diğer literatür gözden geçirilmiştir. Araştırmanın daha verimli olması için Türkiye’de yapılan benzer araştırmalar üzerinde çalışıldı. Bu araştırmalar ışığında yapılacak araştırmanın projesi belirlendi ve sorular hazırlanmıştır. Bulgaristan hakkında genel bilgilere ve dini durumuna hem kitap, dergi, makale, hem de internet aracılığıyla ulaşmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında Bulgaristan’a gidilmiş ve araştırmanın alanı olan Smolyan bölgesinde anket, gözlem ve mülakat çalışması yapılmış. Anket soruları daha önceden hazırlanmış olup ağırlıklı olarak Smolyan ilinin değişik köylerinde dağıtılmış ve bizzat başlarında durarak cevaplandırılmıştır. İnsanlara yüz yüze konu ile ilgili sorular sorularak mülakat uygulanmıştır. Ayrıca üç ay süreyle Pomakların dini tutum ve davranışları gözlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü aşamasında elde edilen veriler gözden geçirilmiştir. Sonuçları tasnif edilmek suretiyle istatistik analiz yöntemiyle yüzdeleri ve çapraz ilişkileri çıkarılmıştır. Daha sonra elde edilen sonuçlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2- Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, Bulgaristan bölgesindeki Pomak Müslümanların dini hayatı ve eğilimlerini daha açık bir şekilde anlamaya yardımcı olacaktır. Ayrıca dini konularla uğraşan insanlar, bilhassa Bulgaristan'daki İlahiyatçılar için, Pomakların dini hayatı hakkında bilgi sunacak ve onları tanımak, eksikliklerini bilmek vb. durumlarda ilahiyatçıları ve araştırmacıları aydınlatacaktır. Diğer taraftan bu bölgedeki Müslümanların ve dini yönelimlerinin konu edinildiği çalışmaların oldukça sınırlı olması da, bu çalışmayı, sonraki araştırmalara önyak olması bakımından önemli kılmaktadır.

Araştırmanın konusu halkı daha iyi tanımak ve dini eksiklerini tespit etmek bakımından bundan sonraki din eğitimini konu edilen araştırmalar için atılacak adımlara katkıda bulunacağını umut ediyoruz.

Genelde Balkanlarda özelde ise Bulgaristan’da Müslüman azınlıkların dini kimliklerini koruyabilmeleri, dini hayatın kurumsal bir yapıda ve süreklilik içinde sürdürülmesine bağlıdır. Bu bağlamda Balkanlar’ın genel karakteristiğini taşıyan

Bulgaristan’da, Müslüman azınlıkları, dini kurumlarını ve çağdaş sorunlarını araştırmak, konu hakkında doğru bilgilere, bilimsel yöntemle sahip olmamızı sağlayacaktır.

Din, toplumları bütünleştiren ve kendi öz benliklerini korumalarını sağlayan en önemli kurumlardan birisidir. İlk dönemlerden günümüze kadar hemen her insan ve toplum, din fenomeni ile karşı karşıyadır. Bundan dolayı dinin toplum içerisindeki yerinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir.

3- Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmada şu hipotezlerin test edilmesi amaçlanmaktadır:

1. Dindarlık ile Yaş, Cinsiyet, Medeni durum, Öğretim düzeyi ve Sosyo-ekonomik düzeyler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre;
 - 1.1.Yaş arttıkça dindarlık düzeyi de yükselmektedir.
 - 1.2. Erkekler, kadınlardan daha dindardılar.
 - 1.3.Evliler bekârlardan daha dindardılar.
 - 1.4.Sosyo-ekonomik durumu düşük olanlar yüksek olanlardan daha dindardılar.
 - 1.5.Öğrenim düzeyi düşük olanlar yüksek olanlardan daha dindardılar.
2. Dini bilgi düzeyi ile Yaş, Cinsiyet, Medeni durum, Öğretim düzeyi ve Sosyo-ekonomik düzeyler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre;
 - 2.1.Yaş arttıkça Dini bilgi düzeyi de yükselmektedir.
 - 2.2.Erkekler, kadınlardan daha çok Dini bilgiye sahiptirler.
 - 2.3.Evliler bekârlardan daha çok Dini bilgiye sahiptirler.
 - 2.4.Sosyo-ekonomik durumu düşük olanlar yüksek olanlardan daha az Dini bilgi sahiptirler.
 - 2.5.Öğrenim düzeyi düşük olanlar yüksek olanlardan daha az Dini bilgi sahiptirler.
3. Dini ibadetler ile Yaş, Cinsiyet, Medeni durum, Öğretim düzeyi ve Sosyo-ekonomik düzeyi bir ilişki vardır. Buna göre;
 - 3.1.41-60 arası yaş grubu, en zayıf olan yaş grubudur.
 - 3.2.Erkekler, kadınlardan Dini ibadetleri yerine getirmekte daha aktifler.
 - 3.3.Evliler bekârlardan Dini ibadetleri yerine getirmekte daha aktifler.
 - 3.4.Sosyo-ekonomik durumu düşük olanlar yüksek olanlardan ibadetleri yerine getirmekte daha aktifler.

3.5.Öğrenim düzeyi düşük olanlar yüksek olanlardan Dini ibadetleri yerine getirmekte daha aktifler.

4- *Araştırmanın Sınırları*

Bilimsel araştırmalarda, konu seçimi kadar konunun sınırlarının belirlenmesi de çok önemlidir. Çünkü araştırılmak istenen konunun sınırları iyi belirlenemezse, konu içinden çıkılmaz bir hale gelir. Ancak sınırlama yapılırken konuyla ilgili genellemeler yapılamayacak ve bilime anlamlı bir katkı sağlayamayacak şekilde de sınırlandırma yapmamak gerekir. Çok dar tutulan bir konu gibi çok geniş tutulan bir konu da sıkıntıları beraberinde getirmektedir (Altunışık ve Ark, 2007: 27-28).

Bu araştırmanın sayısal veriler içermesi açısından sınırları belirlenmiştir. Araştırma sahası Smolyan ili ve çevresiyle sınırlandırılmıştır. Çünkü Pomaklar Balkanlarda farklı bölgelerde de yaşamaktadırlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN, POMAKLAR VE İSLAM

1.1. Bulgaristan'daki Pomak toplumu ve tarihçesi

1.1.1 Pomaklar'ın Genel Tarihi ve Kimliği

Pomaklar genelde Bulgaristan, Batı Trakya ve Doğu Makedonya'da yaşayan Müslüman bir topluluktur. Pomakların hangi etnik gruptan olduklarına dair epeyce tartışma vardır. Pomakların büyük bir kısmı İslamiyet'i Osmanlı zamanında kabul etmiştir (Jeliaskova ve ark, 1997: 60, Memişoğlu, 1991: 9). Bu gün Pomakların hepsi Müslüman'dır ve dine çok sıkı bağlıdırlar. Konuştukları dilin Bulgarca mı yoksa Pomakça mı olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bulgaristan kuruluşundan beri 5 defa Pomakları asimilasyon ile Hıristiyanlaştırmaya çalışmıştır (Memişoğlu, 1991: 30). Ama Bulgar Devleti buna muvaffak olamamıştır. Günümüzde de Pomaklar eskiden olduğu gibi dinlerine yeterince bağlıdırlar.

Son yüz yılda tarihçiler arasında Pomaklar etrafında çok farklı görüşler öne sürülmüştür. Biz aşağıda bu görüşleri açıklayıp bir değerlendirme yapacağız.

Pomak kelimesinin terminolojisini incelemeden bu toplumu anlayamayız. Bu tabir Balkan ve Batı kaynaklarına "Pomak" olarak 1830 yıllarında girmiştir. Bu tarihe kadar da, "Pomak" tabiri pek revaç bulmuş değildir. Balkan Slavcasında "yardımcı" anlamına bu tabirin müteradifi olan "pomaga" yahutta "pomagaç" kelimelerinden neşet eden "Pomak" sıfatı Pomaklara ad olmuştur. Türkçedeki "yardımcı" tabirinin müteradifi olan Slav lehçelerindeki "pomaga" kelimesi, zamanla "Pomak" şeklini almıştır (Mehmed, 2007: 36; Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, 1976: 16-17). Pomak kelimesi etrafında aynı anlamında kullanılan ayrıca şu kelimeleri de göz önünde bulundurmanız gerekir. Bunlar: Toröbeş, Apov, Gacal, Goran, Ahriyan, Babeçan, Bulgar Müslümanlar ve Bulgar Muhammedileri gibi tabirlerdir (Mehmed, 2007: 36; <http://bg.wikipedia.org/> "Помаци" (20.12.2009)).

Bu anlamda kullanılan kelimeler:

- ❖ Apovlar: Kiçevo köyünde ve Makedonya’da bu terim kullanılmaktadır. Arnavutça bir kelime olup, kardeş anlamına gelmekte, bu ismin Arnavutlar tarafından verildiğine inanılmaktadır.
- ❖ Ahriyan: Rodoplar’da ve Batı Trakya’da kullanılmaktadır. Ahrida, Ahridos ve Ahı Çelebi bölgesinde yaşadıkları için onlara bu isim verilmiştir.
- ❖ Babeçler: Razlok bölgesinde yaşayan Müslümanlar hakkında kullanılır.
- ❖ Dilsiz: Makedonya’da bulunan, Tikbeş bölgesinde kullanılmaktadır. Dilsiz anlamına gelir. Türkçe bilmedikleri için Osmanlı Türkleri tarafından verilmiştir.
- ❖ Mırvaklar: Güney Bulgaristanda Lovça, Byala Slatina, Güney Rodoplar ve Makedonya’nın bir kısmında kullanılmaktadır.
- ❖ Türbeşler: Makedonya bölgesinde olan, Şar Dağlarında, Skopiye ve Deborsko bölgesinde görünmekte. Bu ismin en temel özelliği, diğer Pomak isimlerine nazaran en eski isim olmasıdır.
- ❖ Çeçliği, Çeşliği: Çeç bölgesinde yaşayan, Bulgar Müslümanlarına verilen bir isimdir.

Diğer taraftan “Bulgar Muhammedi” tabiri teoloji açısından yanlıştır. İslam dininde Hz. Muhammed Tanrı değil, sadece onun Peygamberidir, oysaki Budizm ve Hristiyanlıkta, Buda ve İsa ilahlık derecesine yükseltilmiştir. 1980’li yıllarda ise, Bulgar Müslümanları tabiri Türkler hakkında kullanılmıştır. Bu toplum için bir tabir kullanılacaksa Pomak Müslümanları denilebilir. Zaten kendilerini de bazıları hariç Pomak Müslümanları olarak nitelendirmektedirler.

a) Bulgar Oldukları İddiası

Pomaklar, Müslüman azınlıklar içerisinde etnik köken itibariyle en tartışmalı grubu oluşturmaktadır. Bundan dolayı Bulgarlar, Yunanlar ve Türkler, Pomakların kendi kökenlerinden olduklarını iddia etmekte, bu iddialarını kanıtlamak amacıyla çeşitli teoriler ortaya koymaktadırlar. Buna göre, Bulgar yazarlar Pomakların kullandıkları dilin bir Bulgar diyalektiği olduğunu, Pomak kültüründe, Bulgar kültüründe de var olan bazı Hristiyanlık öncesi gelenekler ile Hristiyanlık dönemi geleneklerinin bulunduğunu, hatta

Pomakların eski Bulgar kültürünü bozulmadan koruyabilen gerçek Bulgarlar olduklarını belirtmişlerdir. Müslümanlığı ise 17. Yüzyılda Osmanlıların yoğun baskıları sonucunda kabul ettiklerini, Bulgarlarla Pomaklar arasında ortak fiziksel özelliklerin bulunduğunu iddia etmektedirler. Çeşitli Bulgar yazarlar bu iddiayı kanıtlamak amacıyla “Pomak” kelimesini inceleyerek bu kelimenin Bulgarca “eziyet çekmek” anlamına gelen “makamika” fiilinden türediğini, Pomakların İslamiyet’i baskı sonucunda büyük eziyetler altında kabul etmek zorunda kaldıklarını anlatmak amacıyla Pomak adını aldıklarını belirtmişlerdir (İz minaloto na Bılgarite Mohamedani v rodopite, 1958: 76; Stoyanova, 2006: 2; Mehmed, 2007: 36-37).

Bize göre bu iddia kökten yanlıştır. Nedeni:

1. Müslümanlar tarihin hiçbir döneminde, kendi dinlerine girmeleri için insanları zorlamazlar, ama telkin ve teklif ederler.
2. Türkler, insanları zorla Müslüman yapsalardı güçleri yettiği halde Bulgarlara zorbalık yaparlardı.

Bunların dışında, Rodoplar’da yaşayan Pomakların Balkan Sıradağlarında yaşayan Bulgarlarla aynı iskân tarzını izlemelerinin Pomaklarla Bulgaristan’ın aynı soydan geldiklerinin kanıtını oluşturduğu iddia edilmiştir. Pomakların Bulgar kökenli oldukları iddiaları Bulgar yazar ve yetkilileri tarafından son dönemlerde de ileri sürülmüştür. Bu çerçevede, 1994’te Bulgaristan’da Pomaklardan kan örnekleri toplanarak DNA testine tabi tutulmuş, böylece Pomakların Bulgar etnik kökeninden geldikleri kanıtlanmaya çalışılmıştır (Dayıoğlu, 2005: 63-64).

Antonina Jeliaskova’ya göre, Rodoplar’da İslâmlaştırma faaliyeti Osmanlı sultanlarının zor kullanması şeklinde değil, yavaş yavaş ve daha doğrusu politik ve ekonomik bir takım gerekçelerle yapılmıştır. Hatta fertler, ailenin veya köy halkının iradesiyle ve Sultanın vermiş olduğu izinle İslâm’a giriyorlardı (Jeliaskova ve Ark, 1997: 52).

b) Türk Oldukları İddiası

Türk yazarlar ise, Pomakların geçmişte Balkanlar’a yerleşen Kuman Türklerinin uzantıları olduklarını, dilsel kültürel özellikleri, özellikle de Müslüman oluşları bu halkın

Türk kökenli olduğunu kanıtladığını iddia etmektedirler. Bu iddiaya göre, Kuman Türkleri 10. Yüzyılda yaşadıkları yer olan Kuzey Çin'den ayrılarak 11. ve 12. yüzyıllarda Ukrayna ve Romanya üzerinden Balkanlar'a gelmişler, daha sonra, önce Tuna boylarına ve Dobruca bölgesine, ardından da Pirin ve Vardar Makedonları ile birlikte Batı Trakya ve Rodoplar'a yerleşmişlerdir. Kuman Türkleri 1087'de Peçenek Türkleriyle birlikte ortak bir devlet kurmuşlar, ama bu devletin iki kurucu unsuru olmalarına rağmen birbirleriyle savaşmaları sonucunda 1091'de devlet yıkılmıştır. Söz konusu devletin yıkılmasıyla Peçenek ve Kuman Türklerinin birçoğu Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın çeşitli bölgelerine yerleşirken, Kuman Türklerinin bir kısmı Batı Trakya, Rodoplar ve Pirin Makedonya'sı bölgelerinin dağlık kesimlerindeki yerlerde kalmışlardır (Memişoğlu, 1991: 64).

c) Diğer İddialar

Yunan yazarlar, Pomakça içerisinde eski Yunancadan çeşitli kelimelerin bulunduğunu, fiziksel özellikler bakımından Pomaklarla Yunanlılar arasında benzerlikler olduğunu belirtmektedirler. Bunların dışında aynı yazarlar, Rodoplar'daki Pomaklar için "Ahriyani" ya da "Agaryani" tabirinin de kullanıldığını, bu tabirin ise bölgede İsa'dan 3-4 asır önce yaşayan "Grek-Ahriyani" halkından kaynaklandığını, dolayısıyla tüm bunların Pomakların Yunan kökenli olduklarının bir kanıtını oluşturduğunu. Pomakların Müslümanlığı kabul etmelerinin Osmanlı hâkimiyeti sırasında zorlama sonucunda gerçekleştiğini ileri sürmektedirler kalmışlardır (Memişoğlu, 1991: 64). Bize göre yukarda açıkladığımız gibi Pomaklar Müslüman olmaları için Osmanlı hâkimiyeti altında zorlanmamışlardır.

Bu iddiaların dışında, bazı Pomak yazarlar yarı Pomak kimliği oluşturmak amacıyla kendi kökenleriyle ilgili çeşitli teoriler ortaya atmışlardır. Bu teorilerden birincisine göre Pomaklar bölgenin en eski yerleşimcileri olan Traklar'ın torunlarıdır. Bu varsayımına göre Trak asıllı oldukları, Bulgarların kendilerini Slavlaştırmalarını, Bizanslıların da Hıristiyanlaştırmalarını önlemek amacıyla 7. ve 8. yüzyıllarda İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Diğer bir teori ise, Pomakların 7. yüzyılda Hz. Muhammed tarafından Balkanlar'da İslamiyet'i yaymak için buraya gönderilen Arapların uzantılarıdır. Pomakların Balkanlarda Türklerden ve Bulgarlardan önce buldukları ve yaşadıkları tezlerine vurgu yapan bu teoriler azınlıklar arasında kısmen taraftar bulmuştur (Dayıoğlu,

2005: 65-66). Bize göre Arap asıllı değildirler. Çünkü Pomak dili içinde İslami istilahatlar dışında Arapça dil benzerliği yoktur.

Çek asıllı Türkolog Jireček de Balkanlarda yaşayan Bogomililerin Pomakların uzantıları olduğunu kabul etmektedir. Pomaklar 10 y.y.'da kurulan Bogomili tarikatının uzantılarıdır. Bogomililer Balkanlarda 10 y.y.'da rahip Bogomil önderliğinde tarih sahnesine çıkmışlardır (Rayçeski, 1998: 88). Bulgarların zorla Hıristiyanlaşması Boris döneminde başlamıştır. Bu zorlama sırasında Hıristiyanlık Dinini kabul etmeyenlere çok işkenceler yapılmıştır. Başta Bogomililer olmak üzere halkın çoğu yüksek dağ tepelerine sığınmıştır. Ayrıca Bogomililer Hıristiyanlığı kabul etmediklerinden dolayı çok işkence görmüşlerdir. Bu dönemde, başka bir özellik ise Anadolu'dan Rumeli'ye çok değişik kolonizatör Türk dervişleri gelmiştir. Bunlar genelde Şazeliyye, Rıfaiyye ve Halvetiyye tarikatlarıdır. Bu dervişlerin amacı genelde İslam dinini yerli halka tebliğ etmektir. Bogomililer bu dervişlerle temasa geçmiş ve böylece İslam Dinini kabul etmişlerdir. Bogomililerin ve Sufi dervişlerinin bazı görüşleri birbirine yakındır. Ayrıca devletin uyguladığı baskıcı tutuma karşılık İslam dinini kabul etmeleri daha kolay olmuştur. Bogomililer genelde Bulgarlardan oluşmaktaydı. Ayrıca Slavların hemen hemen hepsi Hıristiyanlığı kabul etmişti (Mehmed, 2007: 20-21; Yalimov, 2002: 38-39).

Buraya kadar sunduğumuz görüşler değerlendirildiğinde: Pomakların tarihte farklı baskı ve ideolojilere maruz kaldıkları görülür. Farklı milletler hep onlara sahip çıkmaya çalışmışlardır. Pomaklar'a yaşadıkları bölgelere göre isimler vermişlerdir. Ayrıca Pomak kelimesi, bilgi verdiğimiz tüm etnik grupları içine almaktadır. Bu etnik gruplar İslamiyet'i kabul edince bu tabir altında anılmışlardır. Böylece Pomak ismi, Müslüman olan Bulgar, Slav, Trak, Kuman, Kıpçak, Oğuz, Arap, hepsini içine almıştır (Tufan, 1999: 276). Pomak kelimesi ile bu etnik gruplar bütünleşmiştir.

1.1.2. Pomaklar'ın Yaşadığı Bölgeler ve Nüfusu

Pomaklar gruplar halinde, Meriç düzlüklerini Ege kıyılarından ayıran yüksek yaylalar ve ovalarla Arda, Karasu (Mesta) nehirlerinin geçtiği yeşil vadili Rodoplar ile Pirin ve Vardar Makedonyası bölgelerinde yaşarlar.

Tablo 1. 1900-1992 Bulgaristan'daki Türk ve Pomak Nüfusu

Yıl	Toplam Nüfus	Türk Nüfusu	Pomak Nüfusu
1900	3 744 283	531 240	-*
1905	4 035 575	488 010	-
1910	4 337 513	465 641	-
1920	4 846 971	520 339	88 339
1926	5 528 741	577 552	102 351
1934	6 077 939	591 193	134 125
1946	7 029 349	675 500	-
1956	7 613 709	656 025	134 460
1965	8 227 866	780 928	-
1975	8 727 771	-	170 000
1985	8 948 649	-	286 971
1992	8 487 317	822 253	142 800

*- bilgi yok.

Ayrıca Bulgaristan'ın kuzeyinde Lofça, Plevne, Teteven, Sevlievo, Rahova'da; orta Bulgaristan'da Filibe ve Eski Selanik, Manastır, Kosova ile İşkodra vilayetlerine dağılmış halde küçük gruplar halinde yaşarlar. Makedonya'da ise Nevrokop, Çeç, Razlık, Piyanets, Tikveş, Moglena, Koreşça, Kiçeviya, Drimkol, Golo Bırdo, Gorna Reka ve Gora gibi bölgelerde bulunmaktadır. Didar Erdinç'in aktardığı bu bilgiler (Erdinç, 2002: 395) dışında ve bazı farklılıkları da içerecek şekilde Ömer Turan da aşağıdaki bildikleri vermektedir.

1878'den Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemde Pomakların nüfusuyla ilgili güvenilir veriler bulunmamakla birlikte, Bulgar resmi istatistiklerine göre Prenslük döneminde nüfuslarının 20 000 civarında olduğu anlaşılmaktadır. 1900'de 20 637, 1905'te 19 373, 1910'da da 21 143 olduğu belirtilmektedir. Böylece o dönemde Pomakların nüfusu Bulgaristan nüfusunun yaklaşık % 0,5-0,6'sını oluşturmaktaydı (Turan, 1995: 294).

Ayrıca başka bir araştırmacı olan K. Jireçek de şunları yazmaktadır; 1874 yılına ait bilgilerinden Lovça, Plevne yöresinde 100.000, bütün Rodoplar'da ve Selanik'ten Vardar boyunca Moglena, Prespa ve Yukarı Dibre'ye kadar uzanan yerlerde 500.000

Pomak nüfusunun olduğu anlaşılır. 1880 yılına ait diğer istatistikte ise Pomakların sayısı 400.000 olarak gösterilir. Balkan savaşları arifesinde Edirne’de 115.000, Selanik’te 98.590, Manastır’da 23.900, Kosova’da 13.680, İşkodra’da 40.000 Pomak nüfusunun bulunduğu işaret edilmektedir. Resmi olmayan bir kaynağa göre 1931 yılında Bulgaristan sınırları içinde 200.000’den fazla, bu sınırlar dışında Makedonya’nın ve Batı Trakya’nın dağlık bölgelerinde 200.000 Pomak nüfusunun yaşadığı belirtilmektedir. Bununla birlikte 1990 yılında Bulgar makamlarınca Pomakların nüfusunun 268.971 olduğu yönünde açıklama yapılmıştır. 1990 yılından beri bu konu hakkında yayımlanan kaynaklar arasında bir görüş birliği bulunmamakta, Pomakların nüfusu ile ilgili olarak 150.000’den 300.000’kadar değişen çeşitli rakamlar verilmektedir. Diğer Balkan ülkelerinde Yunanistan’da, Batı Trakya’da 70.000, Makedonya’da 40.000, Arnavutluk’ta 80.000 dolayında Pomak nüfusunun bulunduğu tahmin edilmektedir (Memişoğlu, 2008: 320).

1.1.3. Pomaklar’ın Dili

Pomaklar’la ilgili en çok istismar edilen konu dilleridir. Ancak Pomakların konuştuğu dilin % 30’unu Ukrayna Slavcası, % 25’ini Nogayca, % 10’unu Arapça kelimelerin oluşturduğu tespit edilmiştir. Pomak lehçesinde Slavca kelime oldukça yüksektir. Arapçanın % 10 oranında bulunması Pomakların Müslüman oluşundan kaynaklanır (Memişoğlu, 1991: 22-23). Pomakların konuştukları dil kendi aralarında şöyle sıralanabilir (Memişoğlu, 2008: 320):

1. Rodop-Pomak lehçesi
2. Katrancı-Pomak lehçesi
3. Tuna Havzası-Pomak lehçesi

Pomakların konuştukları dil yaşadıkları ülkeye ve bölgeye göre değişiklik arz etmektedir. Bulgaristan’da yaşayan Pomaklar Bulgarcaya yakın bir dil konuşmaktadır. Makedonya’da yaşamakta olan Pomaklara baktığımızda ise resmi Makedoncaya benzeyen bir dil konuşmaktadırlar. Yunanistan’da yaşayan Pomaklar ise konuştukları lehçeyi kaybetme durumuna gelmişlerdir. Çünkü Yunanistan Hükümeti Pomaklara anadillerinde eğitime izin vermemekte, sadece Türkçe eğitime izin vermektedir. Böylece konuştukları lehçeyi kısmen unutmuşlar, onun yerine Türkçe hâkim olmuştur.

1.1.4. Pomaklar'ın Sosyo-Ekonomik Durumu

Bulgaristan'da yaşayan Müslüman nüfusun çoğunluğu düşük ekonomik durumu ile karakterize edilmektedir. Bu durumun sebeplerinden biri Pomakların çiftçilik, inşaatçılık ve Madencilik gibi düşük gelir sağlayan geleneksel işlere yönelmeleridir. Bu tür faaliyetler çağdaş şartlara göre yeniden yapılandırıldığı için Pomak toplumu arasında işsizlik arttı. Pomak toplumu arasında belli ekonomik menfaatlerini (tütün üreticileri, inşaatçılar ve diğer ilgili alanlarını) koruyacak kurumları da yoktur. Diğer taraftan sosyal bağlarının zayıflığı nedeniyle, Pomaklar arasında sendikaların etkili katılımı da eksiktir. Bütün bunlar nedeniyle Pomak toplumu devletin genel ekonomik ve sosyal etkinliklerinin dışında kalmıştır.

1919 Neuilly ve 1947 Paris anlaşmalarında ekonomik alanla ve mülkiyet hakkı ile doğrudan ilgili düzenlemelere yer verilmedi. Bu anlaşmalarda yalnızca azınlık mensuplarına karşı ayrıcalık yapılmasını yasaklayan bir takım hükümler düzenlendi (Dayıoğlu, 2005: 469 – 470).

1990'larda Bulgaristan'daki değişim sürecinde ortaya çıkan ekonomik kriz ve yapısal tıkanmalardan en fazla etkilenen etnik kesimin Türkler, Pomaklar ve Romanlar olduğu iyi bilinmektedir. Devlet işletmelerinin kapatılması, komünizm öncesi sahiplerine geri verilmek üzere tarımsal alanların özelleştirilmesi ve aynı zamanda bir süre giden ihracat pazarlarındaki daralma özellikle bu azınlık grupları arasında işsizlik ve fakirliğin hızla yaygınlaşmasına neden olmuştur. Türkler yeni ekonomik koşullara yenilikçi stratejilerle intibak etmeye çalışırken, Pomaklar pazar ekonomisinde yer almaktan çoğunlukla kaçınmış ve giderek köylerine çekilerek ekonomik hayattan tecrit edilmişlerdir. Kendi tarlalarında tarımla uğraşarak geçimlerini sağlayan Türkler gibi Müslüman olan Pomaklar da aynı şekilde dağlık bölgelerde, özellikle güney Rodoplar'da hayvancılıkla uğraşarak, tütün ve patates yetiştirerek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Komünizmin yıkılmasıyla birlikte 1990'da Bulgaristan parlamenter demokrasiye geçmiş ve bu süreç içinde Türk ve Pomak azınlıkların 1984 – 1985 yıllarında zorla ellerinden alınan sosyal, siyasal ve dini hakları geri verilmiştir. Değişim sürecinde tarımsal kooperatiflerin kapanması ve ihracat pazarlarının çökmesi ile birlikte çoğunlukla

ekonomik olarak geri kalmış köylük bölgelerde yaşayan Türkler ve Pomaklar arasında işsizlik ve fakirlik hızla artış göstermiş. Pomaklar çoğunlukla güney doğu ve Rodop dağlık bölgelerinde yerleşmişlerdir. Genelde bu gruplar tarımsal bölgelerde oturduklarından dolayı iş, eğitim ve alt yapı olanaklarından şehirlilere oranla daha az yararlanabilmektedirler (Erdinç, 2002: 394).

Sonuç olarak Türk ve Pomakların yaşadıkları bazı bölgelerde işsizlik hızla yükselmiş ve Bulgaristan ortalamasının nerede ise iki katına çıkmıştır. Devlet istatistiklerine göre, 1992’de Bulgarların yüzde 14,4’u işsizken, aynı yıl Pomakların yaşadığı bazı bölgelerde işsizlik % 40 oranı aşmıştır (Erdinç, 2002: 395).

Özellikle Rodoplar’da yerel kaynaklara dayalı üretim yapan fabrikalar komünizmin yıkılması ile birlikte giderek daha pahalı ithal girdi kullanmaya yönelmiş ancak bu durum bazı işletmelerin kârdan çok zarar etmesine ve işten çıkarmalara neden olmuştur. Bu işletmelerden çıkarılan çalışanlar için yeni iş sahaları açılmamıştır. Rodoplar’daki alt yapı olanakları oldukça geri olduğundan yabancı sermayenin bölgeye çekilmesi de mümkün görünmemektedir. Bu yüzden büyük şehirlere süre bir giden göçe rağmen işsizlik, ülkenin diğer bölgelerine oranla çok yüksektir. Bu bölgede endüstri, inşaat ve ulaşım sektörlerinde çalışanların toplam iş gücüne oranı ancak % 10 kadardır. Üstelik özelleştirilen işletmelerin çoğu bu sektörlerde faaliyet göstermekte başarısız olmuşlardır (Erdinç, 2002: 396).

Bütün bu ekonomik zorluklara rağmen Rodoplar’da etnik çatışma görülmemektedir. Genelde düşük ücretler, işsizlik, tarımsal ürünleri için pazarların olamamasından ve fırsat eşitsizliğinden yakınmaktadırlar. Bulgaristan’daki azınlıkların ekonomik düzeyde özellikle iş imkânları açısından ayrımcılığa uğradığı Helsinki raporlarında belirlenmiştir.

Pomakların ekonomik durumu ise Türklere göre daha kötüdür. Bunun bir nedeni de Türk azınlığın aktif politik katılımı Pomakların ise politik olarak seslerini duyuramamış olmalarıdır.

1.1.5. Pomaklar'ın Muhtelif Dönemlerde Karşılaştıkları Problemler

1.1.5.1. Hıristiyanlaştırma ve Müslüman İsimlerin Zorla Değiştirilmesi

Yirminci yüzyılın sonunda Rodoplar'da yaşayan Müslüman Pomakları Hıristiyanlaştırma faaliyeti başlamıştır. Hıristiyanlaştırma yöntemi olarak 1912, 1942, 1948, 1962 ve 1971-1974 yıllarında dinlerini ve isimlerini değiştirme yoluyla beş kez asimile edilmeye çalışıldılar. Bazı kaynaklarda Şubat-Mart 1985 döneminde Bulgaristan yönetimi tarafından Pomaklara yönelik asimilasyon politikasının ana hedefi ülkede yaşayan ve Müslüman olan etnik grupları esas almıştır. Dolayısıyla bu dönemde Pomakların isimleri baskı yoluyla değiştirilmişse de, Pomaklara yönelik bir asimilasyon hareketi olarak değerlendirmemek gerekir. 1912 ve 1942 yıllarındaki isim değiştirme kampanyaları sırasında Bulgar yöneticileri tarafından Pomak köylerine papazlar gönderilerek zorla Hıristiyanlaşmaları yönünde çaba sarf etmişlerdir (Dayıoğlu, 2005: 62-63). Söz konusu asimilasyon girişimlerinin ardından 1913, 1945, 1952, 1964 ve 1990 yıllarında Pomakların eski isimlerini almalarına tekrar izin verilmiştir (Memişoğlu, 1991: 36-37).

Güney Rodoplar'da Pomakları Hıristiyanlaştırma faaliyetlerinde önemli rol oynayanlardan bazıları ise yerli halktır. Bunların bazı durumlarda vaftiz etme hakları bile vardı. Pomakları vaftiz sırasında, Petkovo köyünden 18 kişi, Batevo köyünde öldürülmüş ve Küçük Arda nehri üzerinde bulunan köprüden atılmışlardır. Söycuk (Virbina) köyündeki caminin minaresini yıkmışlar, caminin içine haç asmışlar ve bahçedeki vişne ağacına çan takmışlardır. Halkın çoğu vaftiz olmamak için dağlara kaçmışlardır. Böylece ordunun yardımıyla dağlara kaçan halkı geri getirmişlerdir. Halk köy meydanında sıralara dizilmiş ilk önce kutsal su ile vaftiz yapılmış, sonra papazın eli öptürülmüş, Müslüman isimleri değiştirilmiştir. Böylece tüm köy halkı vaftiz edilmiştir(Mehmed, 2007: 90-95).

1912-1913 yılları arasında Kuzey Trakya, Rodop Dağları ve Makedonya bölgelerinde yüzlerce köy, kasaba ve mahallelerde yaklaşık 200 bin Pomak zorla vaftiz işlemine tabi tutulmuştur. Pomakların Hıristiyanlaştırılması ve isimlerinin değiştirilmesi onların hayatını menfi yönde etkilemiştir (Memişoğlu, 2008: 321)

Bulgar kilisesinin iddia ettiğinin aksine yerli halk, Hıristiyanlığı gönüllü olarak kabul etmemiştir. İnanılması zor olsa dahi Pomaklar arasında Hıristiyanlığı gönüllü kabul

edenler de vardır. Araştırmacı Ardenski'nin belirttiği gibi gerçekten Pomaklar arasında Hıristiyanlığı kabul edenler vardır, ama bunlar belirli sayıdadır, gruplar halinde değildir. Günümüz tarihçi ve araştırmacılar da bu asimilasyon faaliyetinin yanlış bir politika olduğunu kabul etmektedirler (Stoyanova, 2006: 6).

“Rodina” (vatan) altında 1937 yılında Paşmaklı'da (Smolyan) kurulan ilk cemiyetin esas amacı Hıristiyanlaştırmaktı. Rodoplar'ın diğer kasaba ve köylerinde de Rodina Cemiyeti'ne benzer kırk kadar cemiyet oluşturulmuştur. Bu cemiyetler adına birçok dergi, broşür ve kitap yayımlanmış, tiyatro temsilleri, söyleşiler, konferanslar, toplu okumalar ve sergiler düzenlenmiş. Bulgar adının kabullenilmesi, feslerin, feracelerin, peçelerin, hatta pencerelerden parmaklıkların atılması ve Bulgar adlarının verilmesi yönünde çalışılmıştır. Bu çalışmalar, 8 Temmuz 1942'de Bulgar Millet Meclisi'nin Pomaklar'ın isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi yönündeki yasayı kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Yasa gereğince 1942-1944 döneminde 70 000'e yakın Pomak'ın isimleri değiştirilmiştir (Memişoğlu, 2008: 320-321).

1.1.5.2. Komünizm Rejiminin Etkisi (Baskıları)

1944'te Bulgaristan'da komünistler iktidara geldiğinde, genel olarak dine karşı ve özellikle İslam'a karşı takındıkları tavırlar bir birleriyle çelişmekteydi. Bu tavırlar teoride liberal fakat uygulamada baskıcı olma niteliğini taşımaktaydı. Din ve vicdan özgürlüğü 1947 Anayasasının ayrılmaz bir parçasıydı. Bu özgürlükler 1949'da Ulusal Meclis tarafından kabul edilen ve 1971 Anayasası'nda da korunan Dini Mezhepler Kanunu'nda toplanmıştı. Bununla beraber, uygulamada tüm dini tezahürler devlet karşıtı veya burjuvaya ait dini propaganda olarak yorumlanmaktaydı. Bu durum, özellikle Ortodoks olmayan inananlar, bilhassa da Müslümanlar için geçerliydi. Başlangıçtan beri Komünist Parti ideolojistleri, dini komünizme rakip bir ideoloji olarak görmüşler ve onu sosyalist bir ideoloji ile bertaraf etme yollarını aramışlardı. İslam birkaç nedenden dolayı özel hedef niteliğindediydi. Bulgaristan'a, Bulgar nüfusuna bu dini zorla empoze ettiği söylenen Osmanlı'lar tarafından getirilmiş yabancı bir dindi. Bundan dolayı hükümet yetkilileri, “Türk ve Müslüman nüfus arasındaki din yakınlığı ve bu toplumların günlük hayatında ve İslam adetlerindeki geleneksel unsurları ortadan kaldırmak için ortak bir girişim” üstlendi. Müslüman toplumun mali gücü ve dini kurumlarına (vakıflar gibi) el konulmasıyla bütünüyle ortadan kaldırıldı. Toplumun direnci ise, Şumnu'da bulunan

Medresetün-Nüvab'ıda kapsayan İslam okullarının 1947'de kapanmasıyla yıkıldı (Eminov, 2002: 380-381).

Hükümetin İslam karşıtı direktiflerinin bir sonucu da, kısa süre içinde, Türk ve Pomak toplumlarına hizmet eden hocaları (din öğretmenleri, din liderleri, topluluk liderleri) sayısındaki belirgin düşüş olmuştur. 1956'da Türk nüfusunda çalışan 2,393 hoca bulunmakta ve 170 Türk'e 1 hoca düşmekte, Pomak nüfusunda ise 322 hoca bulunmakta ve 430 Pomak'a 1 hoca düşmekteydi. Hükümetin yeni politikasının uygulanmaya başlamasının üzerinden üç yıl geçtikten sonra, 1961'de, Türk nüfusuna hizmet eden hocaların sayısı 557'ye düşmüş, 1,397 Türk'e 1 hoca, Pomak nüfusunda 95 hoca ve 1459 Pomak'a 1 hoca düşer hale gelmişti. Kalan hocaların okullarda özel olarak din konusunda bilgi vermeleri yasaklanmıştı. İlerleyen yıllarda bu hocaların topluluklar içindeki rolü öğretmenlik ve topluluk liderliğinden çıkıp namaz liderliği durumuna değişti. Yoğun olarak yürütülen din karşıtı propaganda, İslam uygulamalarının fiili olarak yasaklanmasıyla beraber gerçekleşmişti. Kuran'ın ve diğer dini konuların öğretilmesi 1952'de tamamıyla ortadan kaldırıldı (Eminov, 2002: 381).

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren Pomaklar'ın zorla Müslümanlaştırmış Bulgarlar olduğu yönünde birçok kitap yayımlandı. Bu yayınların meydana getirdiği ortamda 17 Temmuz 1970 tarihinde Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi "Politbüro" yetkilileri 549 sayılı gizli kararı ile Pirin Makedonya'sı ve Rodop bölgesinde yaşayan Müslüman Pomakların tedhiş yoluyla Bulgarlaştırılmasını kararlaştırdı (Turan, 2003: 30-32).

1970'ler ve 1980'ler boyunca, yetkiler İslam karşıtı propagandalarını yoğunlaştırmış ve giderek daha da artan bir ölçüde İslam adetlerinin kesin olarak yasaklanması yoluna girmişlerdir. Ramazan ayı boyunca oruç tutmak bırakıldı. Yetkililer, oruç tutmanın, hastalıklara karşı bağışıklık düzeyini düşürdüğünü ve ekonomik olarak da zararlı olduğunu, özellikle de oruç tutmanın ekin ve hasat zamanlarına rastladığında, işçilerin güçlerini tam olarak kullanmalarını engellediğini öne sürmekteydiler. Kurban Bayramı'nda hayvanların kurban edilmesine benzer nedenlerle karşı çıkılmaktaydı. Gömmeden önce ölülerin bedenlerinin yıkanmasını ve Müslüman mezarlarında ölülerin defin edilmesini yasakladılar. Yeni sosyalist cenaze âdetine göre, Türkler ve diğer Müslümanlar, ölülerini Hıristiyan mezarlarına gömeceklerdi. Müslüman

mezarlıklarındaki mermer taşlar üzerindeki Türkçe veya Arapça yazıların yüzeyine zarar verilmekte veya bu yazılar tahrip edilmekteydi. Sünnet âdeti, barbarca ve pagan âdeti gibi gösterilip yasaklanmıştı. Küçük çocuklarının sünnet edilmesine izin veren anne babalarla, bu işi gerçekleştiren kişilerin tutuklanması ve 2 yıldan 5 yıla kadar hapis yatması zorunluluğu konulmuştu. Yeni doğan erkek çocukların anne babaları, daha doğumevindeyken çocuklarını sünnet ettirmeyeceklerini belirten bir belge imzalamak durumunda bırakılıyordu. Geleneksel düğün törenleri artık yapılamamaktaydı. Türk kadınlarının geleneksel kıyafetler giymesi yasaklandı (Eminov, 2002: 381).

Orucun bağışıklık sistemini bozduğu değil, tersine bağışıklık sistemini güçlendirdiği ve vücudun hastalıklara karşı direncini güçlendirdiğini bu komünist zalimler bilmemiş, bu yüzden cahilce bahaneler üretmişlerdir. Keza kurban kesmekte, insan fitratında öldürme ve canlılara eziyet etme yönelimini engeller. Tatmin ve stabile eder. Hayvan kesmek, insanın insana saldırma güdüsünü yok ederek onu faydalı hale getirir. İnsanların çok zor durumda kalmaları halinde orucu tutabilecekleri rahat bir zamana ertelemeleri zaten dinde ruhsat verilmiştir. Komünist zalimler bunu anlayamaz toptan orucu yasaklar. İnsanların ölümleri için dini merasimlerine engel olmak komünist zalimliğin bir engeli olmuştur. Mezar taşlarına zarar vermek bir kültürü yok etme amacı taşıyan alçaklıktır. Sünneti yasak etmekte ilme, dine, ahlaka ve insan haklarına aykırı bir zulümdür. Dayatmadır. Saldırıdır...

Söz konusu dönemde, çoğu cami ibadete kapandı ve enkaz haline geldi. Diğerleri müze, ambar, dükkân ve restoran gibi yerlere dönüştürüldü. Çoğu caminin minaresi, camilerin tanınmasını engellemek için yıktırılmıştır. Minarelerin üstünden İslam'ın sembolü olan hilal ve yıldız kaldırıldı. 1980'lerin başına gelindiğinde, Bulgaristan'da ibadete açık olan camilerin sayısı önemli ölçüde azalmıştı. Komünist dönem boyunca propaganda amaçları için baş müftü, bölge müftüsü ve mahalle imamlarını kapsayan örgütsel bir altyapı kurulmuş ve kullanılmıştı (Eminov, 2002: 382).

Her ne kadar Bulgaristan'ın demokrasi ile yönetildiği 1990'lı yıllarda bu tür kaba uygulamalar terk edilmiş ise de, Pomakların Hıristiyanlaştırılması suretiyle Bulgarlaştırılmasına yönelik "milli politika" tamamen terk edilmemiştir. Daha yumuşak ve dolaylı metotlar kullanılmıştır. Bu maksada yönelik olarak Todor Jivkov Döneminde Smolyan Bölge Müftülüğü, fiilen Pomaklara yönelik müstakil bir baş müftülük gibi

kullanılmış, aynı durum sosyalistlerin (eski komünistler) hükümette olduğu yıllardaki gibi Smolyan Bölge Müftülüğü'nde devam etmiştir. 1992 yıllarında Bulgaristan'da yapılan sayımlarda Yakoruda ve Gotse Delçev bölgelerinde bulunan Pomaklar kendilerini Türk olarak yazdırdıkları için sayımlar iptal edilmiştir. Satofça ve Vulkosel belediye başkanları görevlerinden alınmıştır (Turan, 2003: 30-32) Ve zulüm devam etmiştir. Komünizm yönetimi altında, Bulgaristan'ın kültürel ve mimari görüntüsünden İslam'ın varlığının izlerini silmek için çabalarda bulunulmuştur. 500 yıllık Osmanlı iktidarının mimari izleri niteliğindeki camiler ve diğer dini binalar özel hedefler haline getirilmek suretiyle, bağnazlık ve çağdışı kültür düşmanlığı yapılmıştır (Eminov, 2002: 382-383).

1.1.6. Pomaklar'ın Demokrasi Dönemindeki Durumu

Bulgaristan'daki Müslüman-Türk azınlığın din ve vicdan özgürlüğü, 1919 tarihli Neuilly Barış Antlaşmasının 50/2, 53, 54 ve 55/2. maddeleriyle 1947 tarihli Paris Barış Antlaşmasının "Siyasi Hükümler" başlığını taşıyan 2. bölümünün 1. kesiminde yer alan 2. maddesinde güvence altına alındı. Bu antlaşmaların yanı sıra, 1995 tarihli Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'nin 7. ve 8. maddelerinde konuyla ilgili düzenlemelere yer verildi. Buna göre, 7. maddede taraf devletlerin ulusal azınlıklara mensup kişilerin düşünce vicdan ve din özgürlüğü haklarına saygıyı sağlayacakları, 8.maddede de bu kişilerin din ya da inançlarını açıklama haklarını tanıyacakları belirtildi (Dayıoğlu, 2005: 459-460).

Bulgaristan'da yaşayan herkesin adını, dinini ve dilini özgürce seçebileceğini belirten BKP Merkez Komitesinin 29 Aralık 1989 tarihli kararının ardından, ülkede din ve vicdan özgürlüğüyle ilgili önemli gelişmeler kaydedildi. Bu çerçevede, BKP iktidarı döneminde din ve vicdan özgürlüğünü kısıtlayan birçok uygulama yürürlükten kaldırıldı. Din kurumu üzerindeki devlet baskısının kalkmasıyla camilerin ve medreselerin inşaat ve tamirlerine başlandı. Örneğin, 1994 yılına kadar yeniden ibadete açılan eski camilerin dışında, 129 tane yeni cami inşa edilirken, 200 tanesinin de inşaatı devam etmektedir (Dayıoğlu, 2005: 460).

15 Ağustos 2005 tarihi itibarıyla yeni camilerin inşa edilmesine Bulgaristan yönetimi tarafından fazla zorluk çıkartılmamakta ve projeler belediyelerde kolaylıkla

onaylanmakla birlikte Baş müftülüğün ve azınlığın içinde buldukları ekonomik güçlükler bu konudaki asıl sorunu teşkil etmektedir (Dayıoğlu, 2005: 460).

Bulgaristan'ın, Osmanlı hâkimiyetinden çıktığı 1878 yılından beri, Bulgar milliyetçileri, kendi soylarından olduklarına inandıkları Pomakları Hıristiyanlaştırmak suretiyle tekrar Bulgarlaştırmak için faaliyetler içerisinde olmuşlardır. Bulgaristan hükümetlerinin gizli desteği ile Boyan Sarıyev'in liderliğini yaptığı bir grup, çeşitli menfaatler karşılığında Pomakları Hıristiyanlaştırmak için faaliyetler göstermiş. Hıristiyanlığı kabul eden Pomaklar televizyonlarda ve gazetelerde konuşturulmuş ve diğer Pomakların etkilenmesi için de çalışılmaktadır. "Bıdeşte za Bılagariya" isimli dernek, Hıristiyanlığı kabul eden Pomakların köylerine kiliseler yaptırmaktadır. Bu tür baskılar sonucunda 1996 yılında Devın, Smolyan, Zlatograd ve Rodoplar'ın diğer bölgelerinde 398, ertesi yıl 407 Pomak, Bulgar isimleri almışlardır. Bulgar isimlerini almanın temelinde baskılardan kurtulma, işini kaybetmeme, işsizliğe ve fakirliğe düşmeme, bir işe, üniversiteye veya askeri bir okula girebilme umudu yatmaktadır. Müslüman isimlerini koruyarak bu fırsatlardan yararlanmak son derece zordur. Bir kısım Pomak ise baskılardan kurtulup imkânlardan yararlanabilmek için, hem Bulgar hem de Türkler tarafından kullanılan ortak isimleri tercih ederek resmi olarak başka, gerçekte başka tür ismi kullanma yoluna gitmektedir. 2000'li yıllarda Bulgar milliyetçilerinin Pomaklara yönelik faaliyetleri devam etmektedir. Bu maksada hizmet etmek üzere "Radoliksiye" isimli bir cemiyet bile kurulmuştur. Pomakları Türklerden ayırarak bir parti kurma hazırlıkları yapmışlardır (Turan, 2003: 30-32). Böylece, Müslümanların ortak gücü çeşitli ayrıklarla zaafa uğratılmağa çalışılmaktadır.

1.2. Bulgaristan ve İslam

1.2.1. Bulgaristan'a İslam'ın Giriş Süreci

Bulgaristan topraklarına İslam'ın girişi çok erken dönemlere rastlamaktadır. Bulgar yazar Aleksandre Popovic'e göre Arnavutluk ve Güneydoğu Avrupa'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Bulgaristan'da da Müslüman toplulukların görünmeye başlaması XIV yy. sonlarına rastlamaktadır (Popoviç, 1995: 69). Oysaki Osmanlılar Rumeli'yi ele geçirdiklerinde Bulgaristan topraklarında özellikle kuzeydoğu Bulgaristan'da büyük Türk gruplarına rastlamışlardır (Stoyanov, 1998: 22). Osmanlılardan önce Bulgaristan

topraklarına birçok Türk kabileleri ve boyları gelmişlerdir. 1064 yılında Oğuz boylarından büyük bir grup Tuna nehrini geçerek Bizanslıların zayıf korumasını aşarak Kuzey Bulgaristan'a yerleşmişlerdir (Yalimov, 2002: 20; Stoyanov, 1982: 22). 1078 XIII. asrın ortalarına kadar Kuman Türkleri dokuz defa Bulgaristan topraklarına girip yerleşmişlerdir. Hatta Bulgar çarı Kaloyan'la birlikte Latin İmparatoru Balduin'e karşı 14000 kişilik ordusuyla Bulgarlarla beraber savaşmışlardır (Georgiev, 1993: 44). XII-XIV yy. arasında Bulgar topraklarına birçok Türk kabileleri gelip geçmişler bazıları buralarda kalmış. XI-XII yy. Dobruca bölgesine ise Karakalpaklılar yerleşmişlerdir (Yalimov, 2002: 27). Hatta bazı araştırmacılar aynı dönemde Selçuklulardan bazı grupların kuzey Bulgaristan'a geldiklerinden bahsetmektedirler (Karahasan, 2005: 207). Osmanlılardan önce Balkanlar'a Sarı Saltuk Baba otuz-kırk Türkmen obası ile Kuzey Dobruca'ya yerleşip yeni kasaba ve şehirler kurarak medeniyet ve kültürlerini yaydılar (Tufan, 1999: 268). Yine bu araştırmacılar bazı Türk grupların Kırcali bölgesinde Arda nehri etrafında mesken tuttuklarından bahsetmektedirler (Stoyanov, 1982: 48).

Osmanlılar Bulgaristan'ı fethettikten sonra özellikle Kuzey Bulgaristan'da çok sayıda Türk gruplarına rastlamışlardır. Bu görüşün tarihi delillere dayandığı sabittir ve fethedilen topraklarda Türk-İslam, Arap-İslam izlerine rastlamışlardır (Yalimov, 2002: 28). Yani daha Osmanlı Türkleri gelmeden önce Dobruca ve Deli orman'da da bir Türk zümresi varlığını sürdürmüştür. Hatta miladi XII asırda "Deliorman" isminin bulunduğunu o devre ait bir Bizans vesikasından öğrenmekteyiz. Tumashek ve Konstantin İreçek gibi âlimler, Bizans muharriri Kimnamos'ta Deliorman isminin daha o zamanda kullanıldığını kati surette tespit etmişlerdir (Memişoğlu, 2007: 14).

Anadolu'dan göç eden Müslüman Türkler, Rodoplar, Makedonya, Trakya, Deliorman, Dobruca bölgelerinde yaşayan Türkler (Peçenekler, Oğuzlar, Kumanlar) arasında İslamiyet'in yayılmasında da etkin rol oynamışlardır. Ayrıca bu Müslüman Türk grupların hareketleri sırasında yukarıda da belirttiğimiz gibi, birçok Türkmen babası, şeyh, derviş ve abdal gibi İslam dininin misyonerleri durumunda olan kimseler bu bölgelere gelip İslam'ın propagandasını yapmışlardır. Böylece İslamiyet ve İslam kültürü Bulgaristan ve diğer Balkan ülkelerinin birçok yörelerine yerleşen Türk kavimleri ve boyları arasında Osmanlılar Balkanlar'ı fethetmeden önce yayılmaya başlamıştır. Bu nedenle Osmanlı Türkleri, 1358 yılında Rodoplar'a fütihat hareketlerine başladıklarında, bu bölgeye asırlar önce yerleşmiş olan Müslüman Türk kavimlerini karşılarında

bulmuşlardır. Onlar da Anadolu'dan gelen Türk Müslüman kardeşlerine öncülük yapmaya koyulmuşlardır. Bu yardımcılık görevini üstlenmelerinden dolayı Balkanlı İslavlar bu Türk Müslümanlarına “Pomagaç” (Yardımcı) lakabını vermişler ve zamanla bu sözcük “Pomak” şeklini alarak etnik bir ad özelliğini kazanmıştır (Memişoğlu: 1991: 17-22).

Osmanlıların 1363 yılındaki Edirne fethinden hemen sonra Sultan Murad, bununla yetinmeyerek faaliyetlerine devam etti. Lala Şahin Paşa'yı Kuzeyden Filibe ve Zara taraflarına sevk ettiği gibi Evrenos Beyi de Batı Trakya'nın fethine (Gümürçine) memur etti. Lala Şahin Paşa, pirinç ziraatıyla meşhur olan Filibe'yi (Plovdiv) muhasara etti. Bu kuşatmaya dayanamayacağını anlayan kale muhafızı teslim olarak ailesiyle birlikte Sırbistan'a gitti (Kazıcı, 1995: 93). Filibe'nin fethinden sonra Murad Gazi yeni fethedilen topraklarda sağlam bir şekilde yerleşebilmek ve bunun devamını sağlamak için çok hızlı bir şekilde iskân siyasetini de takip etti. Anadolu'dan gelen Türkmen muhacirlerini buralara yerleştirdi (Aksu, 1994: 54). Murad Hüdavendigar 1362-1389 ve Beyazıd 1389-1401 Yıllarında Rumeli'ye birçok Yörük aşiretini geçirmiş ve fethedilen topraklara Yörükleri yerleştirmiştir. Murad Hüdavendigar Bulgaristan'ın Filibe civarındaki topraklarına Konyalı Yörükleri yerleştirmiştir. I. Murad ve Beyazıd zamanında Balıkesir ve Manisa Yörükleri'nin Filibe etraflarına yerleştirildiklerinden bahsedilmektedir (Memişoğlu, 2007: 17).

1543 yılında Yörük ocakların sayısı 243, 1609 yılında aileleriyle beraber Yörüklerin sayısı 30000'i bulmaktadır (Yalımov, 2002: 31).

Bulgaristan da Müslüman toplumun oluşmasında en büyük rol toprak olmuştur. Bulgaristan toprakları çok verimli olduğu için Türkler, Anadolu Tatarları ve Çerkezleri Anadolu'dan gelip buralara yerleşmişlerdir. Bulgaristan'daki İslamlaştırma politikası 15, 16, 17, 18. yy.la kadar devam etmektedir. Antonina Jelaskova'ya göre Rodoplar'da İslamlaştırma faaliyetleri Osmanlı Sultanlarının zor kullanması şeklinde değil yavaş yavaş ve daha doğrusu politik ve ekonomik bir takım uygulamalarla gerçekleşmiştir. Hatta fertler ailenin veya köy halkının iradesi ve sultanın vermiş olduğu izin ile İslam'a girmişlerdir (Jeliaskova ve ark, 1997: 52). Bulgaristan'da ki Türk toplumu, Osmanlı dönemindeki yerli ve Anadolu'dan gelen Türk, Tatar ve Çerkez'den oluşmuştur. İlk başta

Osmanlı toplumunun bir parçası olan bu gruplar, daha sonraları kendileri Türk kimliğine bürünen bir toplum ve etnik azınlık halinde bulmuşlardır (Yalimov, 2002: 32-33).

1.2.2. Bulgaristan'da Etnik Yapı

Bulgaristan'daki Müslüman azınlığın etnik kökenlerine bakıldığında, azınlığın esas olarak Türkler, Müslüman Romanlar ve Pomaklardan oluştuğu görülmektedir. Bu ana grubun dışında sayıları az olup büyük oranda Türk azınlığın içerisinde asimile olan Tatarlar, Arnavutlar ve Çerkezler de bulunmaktadır. Diğer yandan Türk azınlığın içerisinde Ortodoks Hristiyan olan ve küçük bir kitle oluşturan Gagavuzları da belirtmemiz yerinde olur.

1.2.2.1. Türkler

Müslüman azınlık içerisinde başat olan Türklerin Bulgaristan'a yerleşmeleri esas olarak Osmanlıların 14. Yüzyıl sonlarında başlamıştır. Ayrıca Anadolu'dan gelen kolonizatör Türk dervişleri ve iskân politikası sonucunda getirilen Türkmen aşiretleri fethedilen bölgelere yârlştırilmiştir. Daha Bizans döneminde, Müslüman Türklerin Anadolu'dan Bizans'a ileri karakol vazifesini icra etmeleri için Balkanlar'a yerleştirildiklerini biliyoruz. Buharalı Sarı Saltuk, önce Ahmet Yesevi tarafından 1263-64'te Hacı Bektaş-ı Veli'ye ve daha sonra onun tarafından da bugünkü Dobruca bölgesine gönderilmiştir. Beylikler döneminde, 1332-33 yılında Bizans ile anlaşılan Gazi Umur Bey'in, Batı Anadolu'dan getirdiği Türkmenleri bugünkü Bulgaristan'ın güneyinde yer alan Rodoplar'a ve Batı Trakya'ya yerleştirmesi neticesinde bu bölgenin adı bir zaman Umur Eli olarak anılmıştır (Baykara, 1990: 66-73).

Tablo 2. 1880-2001 Döneminde Bulgaristan'daki Türk Azınlığın Nüfusu

Yıllar	Toplam nüfus	Türklerin nüfus	Türklerin oranı
1880-1884	2 982 949	650 000	21.8
1887	3 154 375	602 331	19.1
1892	3 310 713	569 728	17.2
1900	3 744 283	531 240	14.2
1905	4 035 575	488 010	12.1
1910	4 337 513	465 641	10.8
1920	4 846 971	520 339	10.7
1926	5 478 741	577 552	10.5
1934	6 077 939	591 193	9.7
1946	7 029 349	675 500	9.6
1956	7 613 709	656 025	8.6
1965	8 227 866	780 928	9.5
1975	8 727 771	-*	-
1985	8 948 649	-	-
1992	8 487 317	882 253	9.7
2001	7 928 901	746 664	9.4

*- Bilgi yok.

Osmanlı yönetimi Balkanlardaki egemenliğini genişlettikçe Anadolu'dan daha fazla göçebe nüfus getirerek bunları sınır bölgelerine ticari ve askeri yollar ile dağlık arazilerin etrafında yerleştirdi. Bu nedenle önemli bir Türk kitlesi bugüne kadar Bulgaristan'da devam edebildi. Türk azınlık, Bulgaristan'ın kuzeydoğu ve güneydoğu kesimlerinde yoğun olarak yaşamaktadır. Balkan Sıradağlarında orta ve doğu kesimleriyle Rodop Dağları da azınlığın yaşadığı diğer yerler arasındadır. Nüfusun % 10'undan fazlasını Türklerin oluşturduğu yerler arasında Kırçali (% 61,64), Razgrad (% 47,21), Eski Cuma (Tırgovişte, % 35,94), Silistre (% 34,33), Şumnu (% 29,13), Dobriç (% 13,11), Burgaz (% 13,4), Rusçuk (Ruse, % 13,92), Hasköy (Haskovo, % 11,26) ve İslimiye (Sliven, % 10,51) bölgeleri yer almaktadır. Bu bölgelerin dışında Türkler Yukarı Cuma'da (Blagoevgrad) % 9,33'lük bir nüfusa sahip bulunmaktadır (Dayıoğlu, 2005: 55-58).

1.2.2.2. Romanlar

Müslüman azınlığın içerisinde diğer bir önemli grubu Roman azınlık oluşturmaktadır. Hint kökenli olan ve 5. yüzyıldan itibaren orta ve özellikle kuzeybatı Hindistan'dan göç eden Romanlar Pakistan, Afganistan, İran ve Anadolu güzergâhını izleyerek Balkanların güneyine yerleşmişlerdir (Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan, 2000: 10-20). Bulgaristan'a yerleşmeleri Osmanlı İmparatorluğu bölgeye yerleşmeden önce 12. yüzyıl başlarında oldu. Romanlar'ın İslamiyet'i kabul etmeleri ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleşti (Raykova-Tomova, 2008: 8) .

Bugün Bulgaristan'da yaşayan Roman topluluk din, yaşam biçimi ve dil ölçülerine göre çeşitli alt gruplara ayrılmaktadır. Buna göre, Bulgaristan'da Romanların arasında en kalabalık kesimi Balkanlar'a ilk yerleşen Romanların uzantıları olan ve "Jerli" olarak adlandırılan grup oluşturmaktadır. Bu grup Müslüman olan "Horohaneler" ile genelde Hıristiyan olan "Gajikaneler" ya da "Dasikaneler" olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Bulgaristan'daki Roman topluluk içerisinde sayıca ikinci büyük grubu genelde Hıristiyan olan ve "Kardarashiler" olarak adlandırılan grup oluşturmaktadır (Raykova-Tomova, 2008:).

Halk arasında ise, Türkçe konuşan, Müslüman olan ve Romanca bilmeyenlere "Millet" veya "Millet Çingenesi" adı verilmektedir. Müslüman olan ve Türkçenin yanı sıra Romancayı bilen ve konuşanlara ise "Çingene" denilmektedir. Bunun dışında, yalnız çadırlarda yaşayan ve göçebe hayatı süren kişilere de "Çingene" veya "Kopnar" adı verilmektedir. Hıristiyan Romanlar ise "Rom" diye anılmaktadır (Raykova-Tomova, 2008: 15).

Romanların Bulgaristan'da yaşadıkları yerlere bakıldığında tüm ülkeye yayıldıkları, 28 bölgeye ayrılmış olan Bulgaristan'ın 12 bölgesinde nüfusun % 5 ila % 10'u arası bir bölümünü oluşturdukları, Montana'da % 12,50'lik, İslimiyede'de % 12,25'lik bir nüfus oranına sahip oldukları görülmektedir (<http://www.nsi.bg/Census/Census.htm>, 3.11.2009).

Diğer yandan, Müslüman Romanların Müslümanların, Hıristiyan Romanlarında Bulgarların yoğun olarak yaşadıkları yerlere yakın olarak ikamet ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte, Romanlar, diğer Müslüman gruplardan farklı olarak, daha çok şehirlerde

ikamet etmekte. Romanlar Bulgaristan'ın en az prestijli grubunu oluşturduklarından ve diğer gruplar tarafından dışlandıklarından dolayı kendi içlerine kapalı topluluklar halinde yaşamaktadırlar (Dayıoğlu, 2005: 58-62).

1.2.2.3. Pomaklar

Müslüman azınlık içerisinde diğer önemli grup ise Pomaklardır. Müslüman azınlık içerisinde etnik köken itibariyle en tartışmalı grubu oluşturmaktadırlar. Bundan dolayı, Bulgarlar, Yunanlar ve Türkler, Pomakların kendi kökenlerinden olduklarını iddia etmekte, bu iddialarını kanıtlamak amacıyla çeşitli teoriler ortaya koymaktadırlar.

Bu iddialar dışında, bazı Pomak yazarlar ayrı bir Pomak kimliği oluşturmak amacıyla kendi kökenleriyle ilgili çeşitli teoriler ortaya atmışlardır. Bu teorilerden birincisi Pomakların bölgenin en eski yerleşimcileri olan Traklar'ın torunları oldukları, Bulgarların kendilerini Slavlaştırdıklarını, Bizansların Hıristiyanlaştırmalarını önlemek amacıyla 7. ve 8. yüzyıllarda İslamiyet'i kabul ettiklerini savunmaktadırlar. Diğer bir teori ise, Pomakların 7. Yüzyılda Hz. Muhammed tarafından Balkanlar'da İslamiyet'i yaymak için buraya gönderilen Arapların uzantıları oldukları teorisi. Pomakları Balkanlar'da Türklerden ve Bulgarlardan önce buldukları ve yaşadıkları tezlerine vurgu yapan bu teoriler, azınlık arasında kısmen taraftar bulmuştur (Bu teoriler için bkz. Eminov, 1997: 111).

Pomakları Bulgarlardan yegâne ayıran faktör din olduğu için, Pomaklar Türklerden daha fazla dindardırlar ve dini kimliklerini daha ön planda tutmaktadırlar (Dayıoğlu, 2005: 71-73). Kaynaklar arasında net rakam konusunda görüş birliği bulunmamasına karşın, Pomakların nüfusunun 250.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Avramov, 2004: 34).

Pomaklar, Bulgaristan'ın güneyindeki Rodop Dağları bölgesinde, batıda Mesta Nehri vadisi ile doğuda Hasköy-Kırcali arasında özellikle Smolyan bölgesi ile Makedonya sınırındaki Yukarı Cuma bölgesinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Yine başta Lofça (Loveç) civarındaki ve Balkan Sıradağlarının kuzey kesimlerindeki köyler olmak üzere Bulgaristan'ın çeşitli yörelerinde de daha küçük gruplar halinde yaşamlarını sürdürmektedirler (Turan, 2000: 4-5).

1.2.2.4. Diğerler etnik unsurlar

Müslüman azınlık içerisinde büyük çoğunluğu oluşturan Türklerin, Müslüman Pomakların dışında sayıları az olan Tatarlar, Arnavutlar ve Çerkezler de bulunmaktadır. Tatarlar Kırım Savaşı'ndan sonra Kırım'dan gelerek Anadolu'nun yanı sıra özellikle Dobruca bölgesine ve Karadeniz'in batı kıyıları boyunca uzanan şehirlere yerleşmişlerdir. Bu gün özellikle Varna, Silistre, Dobriç ve Rusçuk civarında yaşamaktalar (7. Türk Tarih Kongresi, 1973:1040).

Arnavut azınlık ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde Karadeniz'deki Varna ve Adriyatik'teki Dubrovnik Limanları arasında yer alan ve ticari askeri bakımlardan büyük önem arz eden yol boyunca yerleştirilen Arnavutların uzantılarıdır (Eminov, 1997: 76).

Çerkezler ise Kırım Savaşının ardından Rusların baskıları sonucunda 1860'larda Kafkaslar'dan Anadolu'nun yanı sıra Bulgaristan'a da gelmişler ve Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerine dağıtılmışlardır (Dayıoğlu, 2005: 74).

Çeşitli kaynaklarda Arnavutların sayısının 5.000-10.000 arasında, Tatarların sayısının da 5.000 veya üzerinde olabileceği belirtilmektedir. 1992 nüfus sayımına göre Müslüman azınlığın % 92,3'ü Sünnilerden, % 7,7'si ise Alevilerden oluşmaktadır. Aleviler kendilerini Türk olarak tanımlamakta, Türkçe konuşmakta, dini ibadet ve ayinlerini Türkçe yapmaktadırlar. Bulgaristan'daki Aleviler genellikle Kuzeydoğu Bulgaristan'da yaşamakla birlikte, ülkenin Ortadoğu ve güneydoğu bölgelerinde de ikamet etmektedirler. Bu çerçevede Alevilerin yoğun olarak buldukları yerler arasında Silistre, Razgrad, Rusçuk, Eski Cuma, Lofça, İslimye, Eski Zağra, Filibe, Hasköy ve Kırçali bölgeleri yer almaktadır. Aleviler genelde Sünnilerle karışık yaşamakla birlikte, yalnızca Alevilerden oluşan köyler de söz konusudur (Örneğin, Razgrad'ın Mıdrevo, Rusçuk'un Pomen, İslimye'nin Yablanovo ve Kırçali'nin Zvezden köylerinde yalnızca Aleviler yaşamaktadır.¹

¹ . Alevilerin Bulgaristan'da buldukları yerler ve Alevilerle ilgili diğer bilgiler için bkz. Mehmet Beytullov, "Bulgaristan Alevileri ve Keşmekeşliği", Hak ve Özgürlük, 23 Haziran, 30 Haziran, 7 Temmuz ve 14 Temmuz 1995.

Ele alacağımız son grup ise Müslüman olmayıp Ortodoks Hıristiyan olan Gagavuzlardır. Gagavuzların kökeni çok tartışılmakla beraber genelde kabul edilen görüş Gagavuzların Türk kökenli bir topluluk olduklarıdır. Dinleri nedeniyle Bulgaristan Prensiğinde Müslüman-Türk azınlık tarafından dahi Türk olarak kabul edilmeyen Gagavuzların nüfusu 20. Yüzyılın başlarında 10.000 (% 0,2-0,3) civarında hesaplanmıştır. Bulgar resmi istatistiklerine göre Gagavuzların sayısı 1900’de 9.862 (% 0,3), 1905’te 10.175 (% 0,3), 1910’da 9.329 (% 0,2) olarak hesaplanmıştır (Dayioğlu, 2005: 78).

1990’lı yılların ortalarında Bulgaristan’daki toplam sayının 1.478 olduğu belirtilen Gagavuzlar esas olarak Varna, Burgaz ve Şumnu’da yaşamakta ve ağırlıklı olarak Türkçe konuşmaktadırlar (Bu rakam, Bulgaristan Ulusal sayım Komitesi tarafından açıklanmıştır, Natsionalna Komisiya za Prebroyavane i Jilišten Fond,1994: 107)

1.2.3. Bulgaristan’da Müslüman Nüfusu

Tablo 3. 1880-2001 Döneminde Bulgaristan’da Müslüman Azınlığın Nüfusu

Yıllar	Toplam nüfus	Müslümanların nüfusu	Müslümanların oranı
1880-1884	2 982 949	802 597	26.9
1887	3 154 375	676 215	21.4
1892	3 310 713	643 258	19.4
1900	3 744 283	643 300	17.1
1905	4 035 575	603 867	14.9
1910	4 337 513	602 078	13.9
1920	4 846 971	690 734	14.3
1926	5 478 741	789 296	14.4
1934	6 077 939	821 298	13.5
1946	7 029 349	938 418	13.3
1956	7 613 709	-	-
1965	8 227 866	-	-
1975	8 727 771	-	-
1985	8 948 649	-	-
1992	8 487 317	1 110 295	13.1
2001	7 928 901	966 978	12.2

Bulgaristan'da son resmi nüfus sayımı 2001 yılında yapılmıştır ve ulusal istatistik enstitüsü tarafından yapılan bu sayıma göre Bulgaristan'ın nüfusu 7928901 kişidir. Daha önceki resmi sayım 1992 yılında yapılmış ve nüfus 8487317 kişi olarak tespit edilmiştir. Nüfustaki bu düşüşün bir sebebi özellikle Bulgar nüfustaki doğum oranının düşük olmasıdır, ancak esas olarak bu düşüş dış göçlerden kaynaklanmaktadır (Rakamlar için bkz. <http://www.nsi.bg/Census/StrReligion.htm>, 29.10.2009). Göç en yoğun olarak Türkiye'ye, daha sonra ise Avrupa ülkelerine olmaktadır. Türkiye'ye olan göçlerin hemen hepsi Müslüman nüfustan oluşurken, Avrupa ülkelerine ise hem Hıristiyan hem Müslüman nüfus göç etmektedir. Ancak bunların rakamları ve oranları konusunda elimizde net bilgiler yoktur.

Bulgaristan'da dinî yapı, Ortodoks Hıristiyanlık (% 82,6- 6.552.751 kişi) ve İslam'dan (% 12,2- 966. 978 kişi), ayrıca küçük bir Katolik ve Protestan cemaatinden oluşur. Katolikler 2001 sayımında nüfus yoğunluğu bakımından 43.811 kişi ile (% 0,6) ile Bulgaristan'da üçüncü sırada bulunmaktadır. 1992 yılının sonunda kendilerini Protestan olarak tanımlayanların sayısı 21.878 kişi yani % 0,3'tür. Son sekiz yılda Protestanların sayısı iki kat artarak 42.308 kişiye ulaşmıştır. Değnilmesi gereken önemli bir nokta Bulgaristan'daki Protestanların yarısını Çingenerin oluşturmasıdır (24.651 kişi). Son sekiz yılda bazı maddi çıkarlar karşılığı olarak Çingener arasında Protestanlık yayılmıştır (Rakamlar için bkz. <http://www.nsi.bg/Census/StrReligion.htm>, 29.10.2009)

Bulgaristan'da yaşayan 966.978 Müslüman'dan, resmi verilere göre 913.957'si Sünni, 53.021'i ise Şii'dir. 1992 yılında yapılan sayıma göre Sünniler 1.026.758, Şiiler ise 83.537 kişi tespit edilmiştir (<http://www.nsi.bg/Census/Census.htm> (13.11.2009)). Buradaki resmi veriler konusunda bazı şüpheler vardır. Ayrıca Müslümanların Sünni ve Şii olarak ikiye ayrılmaları da Bulgaristan'daki yapıya uymamaktadır. Zira bu coğrafyada bilinen anlamda bir Şii nüfus yaşamamıştır, bunlar halk arasında "Alevi" ya da "Kızılbaş" olarak bilinen gruplardır. Melikoff'un Bulgaristan'daki Alevi ya da Kızılbaşlar üzerinde yaptığı araştırmaya göre, Türkiye'deki ve Bulgaristan'daki Aleviler arasındaki tek fark Bulgaristan'daki Alevilerin Hacı Bektaş'a fazla önem vermemeleridir (Melikof, 1999: 13-14).

XX. yüzyılın başında Müslüman nüfusun genel nüfus içindeki oranı % 17,2 iken, şu an % 12,9 oranına düşmüştür. Müslümanların en yoğun olduğu bölge Kırcaali'dir. Bu

bölgenin toplam nüfusun % 69,6'sı (114.217 kişi) Müslüman'dır. Ancak 1992 yılına göre sayılarında azalma olmuştur. Müslümanların yoğun olduğu ikinci bölge % 53,7'lik oranla (81.835 kişi) Razgrad'tır. Daha sonra sırayla, Şumnu, Burgas, Plovdiv, Blagoevgrad, Tırgovişte, Smolyan, Silistre gelmektedir. Bu bölgelerin toplam nüfusunun 2/3'sini Müslümanlar oluştururlar. Ancak Vidin, Montana, Köstendil ve Pernik bölgelerinde ise toplam 831 Müslüman yaşamaktadır. Bulgaristan'ın toplam 262 ilçesinin 43'ü Müslümanlardan oluşmaktadır (Dayıoğlu, 2005: 496; Ayrıca bkz.: <http://www.nsi.bg/Census/Census.htm> (13.11.2009)) .

İKİNCİ BÖLÜM

SMOLYAN İLİNDE POMAK TOPLUMUNUN DİNİ HAYATI

2.1. Dini Bilgileri Edindikleri Kaynakları

Osmanlı Devleti, kültürel kalkınmaya büyük önem vermiştir. Özellikle Osmanlı, Balkanlar'ı fethetmeye başlayınca buraların imarı ve kültürel inkişafı için son derece büyük yatırımlar yapmıştır. Bunun temel nedeni İslam dini, İslam dininin ilk buyruğu olan “İkra” (Alak, 96/1) emridir. Dolayısıyla bugünün Bulgaristan Devleti'ne Osmanlı'dan çok büyük kültürel miras kalmıştır.

a) Çepintsi Kütüphanesi

Osmanlı bilime ve bilimin gelişmesine büyük önem verdiği için Bulgaristan Topraklarında da birçok kütüphane kurulmuştur. Bunlardan Güney Bulgaristan'da Smolyan'a bağlı Çepintsi köyünde 1992 yılında kurulan Kütüphanede 241 yazma ve 300 eski matbu kitap yer alıyor. Bu kütüphanenin kuruluşunda Sofya Milli Kütüphanesi Oryantalistik Biriminin uzmanlarının elbette katkısı olmuştur.

Çepintsi kütüphanesine toplanan kitap ve diğer arşiv materyalleri, Sofya Milli Kütüphane uzmanları tarafından incelenip, numaralandırılmakta ve alfabetik, tematik, topografik kataloglar hazırlanmakta ve kitapların tanıtım notları fişlere kaydedilmektedir. Şimdiye kadar toplanan kitapları, tematik bakımdan uzmanlar şöyle belirlemiştir: yüzde 31'i Arapça, Acemce ve Türkçe gramer; yüzde 17,5'i fıkıh; yüzde 12'i İslam Dini Esasları; Yüzde 10'u Tefsir. Diğerleri de felsefe, mantık, edebiyat, lügat ve derleme v.b. türlere ait eserlerdir (Ahmed, 2002: 385).

Bu kitapların büyük bir çoğunluğu 19. asrın ikinci yarısından kalma olup Bulgaristan toprakları dışında kaleme alınmış matbu eserlerdir. Geçici olarak hazırlanan katalogta el yazma eserler de bulunmaktadır. El yazmalar arasında 71 adet Kur'an-ı Kerim vardır. Az sayıda da olsa İslam hukuku ve tasavvufuna dair değerli kitaplar bulunmaktadır. Kuşkusuz Çepintsi kütüphanesinde toplanan kültür hazinesi bu yöre insanlarının tarihine ışık tutacak, ilginç deliller de verecektir (İvanova, 1997: 10-11).

b) Gazeteler ve Dergiler

Yeni dönem Bulgaristan Müslümanlarının ilk dergilerinden olan “Müslümanlar” dergisi Baş müftülüğün yayınları arasında çıkmaktadır. Sofya’da Türkçe ve Bulgarca olarak ayda bir çıkan dergi, mali sıkıntılar sebebiyle zaman zaman yayınına ara vermiş; fakat tamamen durmamıştır. Dergi, Müslümanlarla ilgili önemli olaylar hakkında yazılar yayınlamaktadır. Baş müftülüğün duyurularına ve faaliyetlerine, dini öğüt ve makalelere yer vermektedir (Turan, 2003: 39). Derginin yanında çocuklar için “Hilal” dergisi ek olarak verilmektedir.

Güncel olarak “Zaman” Gazetesi ise Türkçe ve Bulgarca olarak çıkmaktadır. 90’lı yılların başlarından beri Türkçe ve Bulgarca olarak çıkan bu gazetenin istikrarlı bir çizgisi vardır. “Ümit” dergisi ise 90’lı yılların ortalarından beri üç aylık yayın dönemlerinde kültür, sanat ve haber dergisi olarak Sofya’da yayımlanmaktadır. 1994 yılında yıllık çocuk dergisi olarak Sofya’da çıkmaya başlayan “Balon” dergisi ise zaman zaman duraksamalar yaşasa da yayın hayatını sürdürmektedir.

c) Kitaplar

Smolyan bölgesinde Pomakların çoğu dini bilgilerini kitaptan okuyarak değil de şifahi olarak elde ederler. Genelde bir soru akla gelince hemen hocanın yanına giderler. Bölgede Bulgaristan Baş müftülüğün yayınladığı kitaplar ve bazı derneklerin yayınladığı dini kitaplar okunmaktadır. Kur’an-ı Kerimin çevirisi ilk defa orijinal Arapçadan Prof. Dr. Tsvetan TEOFANOV tarafında hazırlanmıştır. Temel sayılabilecek kitaplardan ise, Sahihayn hala tercüme edilmemiştir. İmam Neyevevinin Riyad’us-Salih’in ise, birinci cildi 2009’da yayınlandı. Yine Türkçe ve Arapçadan epeyce tercüme yapılmıştır. Önemli olan başka nokta ise, dergiler ve gazeteler. Baş müftülüğün yayın organı olan Müslümanlar dergisi, Kalem dergisi bunlardan bir kaçıdır.

2.2. Dini Örgütlenme

Osmanlı döneminde Bulgar topraklarında taşra örgütü olarak müftülükler bulunuyordu ve Şeyhülislam’a bağlı idiler. Yani Bulgaristan Müslümanlarının dini lideri İstanbul’daki Şeyhülislamdı. Müftüler hem bölgelerindeki dini meselelerin çözümünden, hem de vazifeli olmaktan başka, o bölgede görev yapan dini personelden ve kimi zaman vakıf teşkilatlarından sorumlu olmuşlardır.

Bulgaristan Müslümanları, ayakta kalabilmelerini dini idarelerine borçludurlar. Onların hakları daha ilk uluslararası anlaşmalar ve dâhili kanunlarda “Müslüman Azınlık” olarak tespit edilmiştir. 1878 Berlin Antlaşması, 1909 İstanbul Protokolü, 1913 İstanbul Muahedenamesi, 1919 Nöy ve 1925 Bulgaristan-Türkiye Antlaşması, Tırnova Anayasası ve Muvakkat İdare Kuralları Bulgaristan Müslümanlarının dini idarelerini genişçe ele aldılar. Buna göre daha 1880 yılında Dini Cemaatlerin İdaresine Dair Muvakkat Kurallar gereğince Sofya’da merkez ve bölge müftülüğü ve bununla beraber 9 bölge müftülüğü kurularak Müslümanlara Hariciye ve Mezahip Nezareti kontrolünde özerk bir dini idare verildi. Merkez müftülüğü daha sonra Baş müftülüğe dönüştü. Müftülüklerin sayısı ise zaman zaman değişikliklere uğradı. Müslümanların dini idaresi devletin tespit ettiği hatlar doğrultusunda kendi hazırladıkları tüzükler ile gerçekleştirildi. Bu tüzüklerin benzer tarafları olduğu gibi, farklılıkları da vardır. Bizim ele aldığımız dönemle ilgili olan tüzükler, 1895, 1919 ve 1945 yıllarına ait tüzüklerdir (Ahmed, 2002: 389) .

Baş müftü, Bulgaristan Müslümanlarını yurt içinde ve yurt dışında temsil etmektedir. Şer’i mahkemelerin ve medreselerin kontrolünü yürütmekte, Müslüman halkın ahlakını yüceltmeye, hayırseverliğini arttırmaya çalışmakla beraber şer’i konularda fetva vermektedir. Yüksek Şer’i Mahkemeye de o başkanlık etmektedir.

Bölge müftüleri ise imam, hatip, vaiz ve cemaatlerin dini durumlarını kontrol ve idare etmekte ve şer’i konularda gerek duyulunca fetva vermektedirler. Ayrıca bölge Mahkeme-i Şer’iyyesinde kadılık vazifesini de yürütmektedirler (Ahmed, 2002: 389) .

2.2.1. Smolyan Bölge Müftülüğünün Kuruluşu ve Faaliyetleri

Smolyan Bölgesi 3194 kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Doğu bölgesinde Kırcaali, Güneyinde ise Yunanistan Cumhuriyeti, batı kısmında Blagoevgrad, Kuzeybatısında ise Pazarcik ve kuzeyinde ise Plovdiv şehirleri bulunmaktadır. Smolyan’ın nüfusu yaklaşık 140 066 kişidir. Bu nüfusun 58 758 kişisi Müslüman’dır (Rakamlar için bkz. <http://www.nsi.bg/Census/Census.htm> (10.11.2009)). Smolyan Bölgesinde en son yapılan araştırma kaydına göre 157 İslami Kuruluş bulunmaktadır. Çoğunluğu yeni yapı olmakla birlikte, bölgede 180’den fazla mescit ve cami vardır. Komünist rejim zamanında yıkıldıkları için demokrasinin ilk yıllarında yenileri inşa

edilmiştir. Diğer yarısı, yani korunabilmiş olanların da yüzde 80'i yenilenmiştir. Bunların bazılarının restorasyonu halen devam etmektedir (Dıbov, 2009: 5).

Smolyan Müftülüğünün ilk yazılı belgesi 31.12.1913 tarihlidir. Bölge müftüsü atanması Sofya Baş müftülüğünün telgraf emri ile olmuştur. 1914 yıllarında Smolyan Müftülüğü Gümölcine Baş müftülüğüne bağlı bir kurumdu. 1920-1934 yılları arasında Zlatograd ve Devin Bölge temsilcileri bulunmaktaydı. 1969 yılında Smolyan Bölge Müftülüğü statüsünü almıştır (Smolyan Bölge Müftülüğün Arşivi). Şu an, Smolyan Bölge Müftülüğünde 3 kişi çalışmaktadır. Bunlar, Müftü, sekreter ve hizmetçi.

Kuruluşundan günümüze kadar Smolyan Bölge Müftüleri şunlardır

1. Mehmet Fikri Müderrizov - 01.06.1914 -12.10.1921
2. Hafız Abdul Azis - 15.10.1921 - 16.05.1922
3. Mehmet Fikri Müderrizov 17.05.1922-20.07.1922
4. Sabit Hafız Mehmedov 10.08.1922 - 18.01.1923
5. Mehmed Çelebiev – Bölge Müftü sekreteri 018.01.1923 - 01.04.1923
6. Hafız Halil Mustafafov - 1923 - 1931
7. Mehmet Fikri Müderrizov 1932 - 07.1937
8. Hacı Mehmed Salihov 21.07.1937 - 30.11.1941
9. Mehmet Salihov Dervişev (Svetoslav D. Duhovnikov) 01.12.1941 - 29.02.1944
10. Tahir Salihov Osmanov (Tihomir Ognyanov) 01.03.1944 - 31.01.1945
11. Hacı Mehmed Salihov (Kamen Hadjiyski) 01.02.1945 - 31.07.1946
12. Asen Hubenov Severinov (Isen Asanov Seferkov) 01.08.1946- 1976 yılına kadar
13. Çavdar Lubenov İliyev - 1977 1989
14. Arif Karabrahimov- 1990-1992
15. Ali Hüseyin Hayreddin 1993-1997
16. Şevket Murat Hadci 1997-2003
17. Hayreddin Ramadan Hatın 2006-2008
18. Necmi Dcamilov Dıbov 2008- bu güne kadar.

2.2.2. Dini Eğitim

Dinî hakları kullanma bakımından önemli olan diğer bir husus da devlet-belediye okullarında “İslâm Dini” dersinin okutulmaya başlamasıdır. Ortodoks Kilisesi ve Baş müftülüğün büyük gayretleriyle atılan bu önemli adım, Müslüman çocuklara İslâmi

eğitim alma imkânı sağlamaktadır. Devlet-belediye okullarında İslâm dini dersi 2000 yılından bu yana zorunlu seçmeli veya seçmeli ders şeklinde haftada 1 saat olarak okutulmaktadır. Kademe kademe uygulamaya konulan bu ders küçük sınıflardan başlayarak lise son sınıfa kadar devam etmektedir (Recep, 2003: 8). Değişik sebepler yüzünden yeterince yaygınlık kazanamayan İslâm dini dersinin statüsü de hâlâ kesinleşmemiştir (İslâm dini dersinin okutulmasıyla ilgili sorunlar için bkz. Ahmed, 2006: 7-8).

Son günlerde Baş müftülük ve kilisenin itirazlarına rağmen, Eğitim ve Bilim Bakanlığı dersin hangi şekilde okutulması gerektiği hususunda kamuoyu yoklamaları yapmakta, değişik komisyonlara çalışmalar yaptırmaktadır. Tartışmalara rağmen şu an her dinin mensubu kendi dinini ilahiyatçılarından öğrenebilmektedir. Eğitimin verimli olabilmesi amacıyla Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın talebi üzerine 1'den 8. sınıfa kadar ders kitapları hazırlanmıştır. Din dersi okumak isteyen öğrenci, anne ve babasından imzalı dilekçeyi okul müdürüne vermesi gerekmektedir. Bütün ısrarlara rağmen Türk bölgelerinde bu dersin Türkçe verilmesine izin verilmediği için kitaplar da Bulgarca olarak hazırlanmıştır. Ülkenin resmi dili Bulgarca olduğundan, verilecek Din dersinin dilinin de Bulgarca olmasına karar verilmiştir. Alınan kararda dil üzerine önemli vurgu yapılmıştır. Resmi istatistiklere göre 2001-2002 yılında ülkede 128 okulda 10 154 öğrenci seçmeli Din Dersi okumayı istemiştir. Baş müftülükteki verilere göre, 2007 yılında Bulgaristan'ın değişik bölgelerinde 40 kadar okulda 5.000 dolayında öğrenci İslâm dini dersi okumaktadır. Günümüzde ise 2009-2010 eğitim-öğretim yılında 3391 öğrenci Din Dersi okumaktadır. Bu da ortalama ülkenin %0,4'üne denk gelir (Recep, 2003: 8).

Smolyan İlin Bölgesinde 2008-2009 ders yılında İslam dini dersleri sancağımızda 5 okul 200 öğrenci tarafından okunmuş. Bu rakam Müslüman nüfusuna göre çok azdır. Ebeveynlerin bu husustaki çekingenliğini aşabilmek ve onları pozitif düşünmeye alıştırmak için aydınlatma başlamıştır.

Bir de, İslâmi eğitim sisteminde önemli yer tutan Kur'ân kurslarından söz etmek yerinde olacaktır. Bulgaristan Müslümanları arasında yürütölen Kur'ân kursu çalışmalarını, yaz Kur'ân kursları ve devamlı Kur'ân kursları şeklinde iki kısımda değerlendirmek mümkündür. Örgün eğitim kurumlarının ana öğrenci kaynağı Kur'ân kurslarıdır. Kur'ân kursları genellikle camilerde hocalar tarafından gönüllü öğrencilerin

katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Özellikle yaz günleri haftada 5 veya 6 gün boyunca günde 3-4 saat süren derslerde Kur'ân-ı Kerim okuma, imanın ve İslâm'ın şartları, Peygamber Efendimizin hayatı ve İslâm ahlâkı gibi konularda temel dinî bilgiler verilmektedir. Devamlı Kur'ân kurslarında ise yıl boyu hafta sonları ve tatil günlerinde, hatta bazı yerlerde her gün derslerden sonra eğitim verilmekte ve daha geniş bilgiler öğretilmektedir.

Kur'ân kursları, Baş müftülüğün koordinesi ile Bölge Müftülüklerince düzenlenmekte olup imamlar tarafından yürütülmektedir; imamı olmayan veya imamların ders veremediği yerlerde yaz Kur'ân kurslarını Bulgaristan dışında okumuş, Yüksek İslâm Enstitüsü ve İmam Hatip Liseleri öğrencileri tarafından yerine getirilmektedir. Yaz kursları yıldan yıla daha düzenli ve programlı olarak yapıldığı için daha fazla sonuç alınmaktadır.

2.3. Smolyan İlindeki Pomak Toplumunun Kimlik Problemi

Pomakların dini kimlik probleminde ziyade etnik problemi vardır. Dini düşünce genelde etnik kimlikle iç içe geçmiştir. Eski çağlarda insanlar etnik kimliği yerine dini kimliği tercih edilirdi. Tabii ki etnik kimliği de ikinci plana kalırdı. Yakın tarihlerde etnik kimlik için Pakistan ve Bosna ele alınabilir. Bu halklar dini esas almışlar ve etnisite ile dini kimliği bütünleştirilmişlerdir. Yine Bulgar topraklarında Osmanlı Hâkimiyeti döneminde, İslam dini “Türklerin dini” ve Hıristiyanlık ise “Bulgar dini” biçiminde bilinçaltına girmiştir (Kürkçieva, 2004: 60-61). Birinci dünya savaşından sonra Bulgaristan'da Pomaklara “sen kimsin?” diye sorulduğunda, o kimse hemen hiç düşünmeden “Müslüman'ım” dermiş (Yalımov, 2009: 30-31).

Pomakların kendilerini ifade etmede ve kimliğini söylemede ilk önce İslam dini ön plana çıkar. İkinci planda ise, etnik kimlik öne çıkmaktadır. Son zamanlarda ise, Bulgaristan devlet politikasında Türkleri, Pomakları ve diğer etnik grupları birleştirici bir unsur olan İslami yok edip, yerine etnik kimliği yerleştirme çabaları görülmektedir. Tabii ki ortadan İslam kalkınca tartışmalar başlar. Hâlbuki onları bir safta tutan güç dini kimlik ve onun psikolojik yapısıdır. Zaten Pomaklar, kendilerini Müslüman olarak nitelemektedirler. Bize göre, Pomakların “siz kimsiniz” diyenlere karşı verecekleri cevap da “Biz Pomak'ız” diyememelerinin asıl sebebi, nüfuslarının azlığı ve güçlerinin zayıflığıdır. Onlar, “Biz Pomak'ız” demek yerine, kendilerini çok daha gülcü

hissetmelerine vesile olan “Biz Müslüman’ız” söylemini tercih etmişlerdir. “Pomaklar Bulgar kökenlidir” diyenlere karşı, Müslümanlıklarını öne çıkararak onların Hıristiyan olduklarını vurgulayarak onlardan aynı tür millet olduklarını anlatmaya çalışmışlardır. “Biz Türk’üz” demeleri de onların taşını belaya sokacağı için bunun yerine, Müslümanlıklarını söyleyerek Türklere yakınlık taşıyan, paydayla vurgulamışlardır.

Genç nüfusta ise, Bulgar oldukları bilinci çok yaygındır. Böylece gençler ile yaşlılar arasında bir polemik yaşanmaktadır. Yaşlı nesil taviz vermeden Pomak olduğunu, gençlerin çoğunluğu ise dışlanmamak ve sosyal hayatta bir yerlere gelmek için, Bulgar olduklarını kabul etmektedirler. Zaten devletin politikasında da bölmek, ayırmak şeklinde hükmetme düşüncesi yatmaktadır. Son yıllarda ise, Türkiye ve Arap ülkelerinden gelen bazı dini cemaatler Bulgaristan’da yaşayan etnik grupları kendi siyasetlerine alet etmektedirler. Pomakların yaygın olarak yaşadığı bölgelerde Arap cemaatlerin, Türker’in yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ise, Türk cemaatlerinin faaliyetleri yoğun olarak sürmektedir. Bunlar dini konular yanında etnik düşünceyi de esas almaktadırlar. Yoğun bir şekilde etnik propaganda yapmaktadırlar. Sonuç olarak diyebiliriz ki:

1. Bulgar devleti “Pomak” diye bir etnik kategori kabul etmemektedir.
2. Müslümanlığı önceleyen yaşlı Pomaklar’a göre, dini duyguları arka planda tutan gençler, azınlık ve ezilmişlik psikolojisinden kurtulmak için kendilerini Bulgar olarak tanımlamaktadırlar.
3. Pomaklar arasında, Müslümanlık ve Türklüğü aynı şeyler olarak kabul edenler de vardır.

2.4. Temel Dini Ritüeller

İmanın nazarî tasdik yanında, onun eylem ve fiillerle de yerine getirilmesi gerekir. Yani bir anlamda dini tecrübeden hâsıl olan ve onun tarafından belirlenmiş bulunan bütün ameller, ibadet olduğu için, onlara itibar edilmek zorunluluğu vardır (Wach, 1995: 51). İbadetin, imanın korunması ve saklanmasıdaki rolü göz önüne alınacak olursa, bu iş hiç de kolay değildir. Çünkü dini pratiklere az ilgi duyduğu veya tamamen ilgisiz davrandığı halde, iman az-çok herkeste vardır (Günay, 1999: 88). Aslında dini inanç ve pratikler (ibadetler) iç içe girdiğinden birbirinden ayırmak çok zordur. Çünkü kişilerde, dini inançlara bağlılığın yanı sıra, çoğunlukla dini pratiklere

bağlılık duygusu da bulunmaktadır. Biz burada sadece dini pratikleri incelemekle yetineceğiz.

Bu meydana, Bulgaristan'daki Müslümanların ibadetler konusundaki tutumlarında 1989 öncesi Komünizm döneminde uygulanan politikaların önemli ölçüde etkileri vardır ve bu etkinin izleri, eski dönemden kalan nesillerin hayatta olmasından dolayı hala görülmektedir. Yani ibadetsizlik âdeti bir alışkanlık haline gelmiştir. Komünizm dönemindeki Müslümanların dini pratikleri yerine getirmeleri engellendiği için, böyle bir alışkanlık oluştu. Bunun somut bir görüntüsü olarak, camilerin bir kısmı tahrip edilmiş, bir kısmı da kiliseye çevrilmişti. Daha sonraları ise Müslümanlığa delalet eden isimler Slav-Bulgar isimleriyle değiştirilmiş, adeta Müslümanların Bulgarlaştırılması konusunda her türlü baskılar uygulanmıştı (Memişoğlu, 1991: 28-28). Aslında bu faaliyetler daha Balkan Savaşları sırasında planlanmış ve Bulgaristan'da yaşayan bütün Müslümanların Hıristiyanlaştırılmasına ve Bulgarlaştırılmasına çalışılmış, aksine hareket eden olursa tek tek imha edilmeleri için kesin emirler verilmişti (Georgiev ve Trifonov, 1995: 288-291).

Günümüzde ise genç kuşak Müslümanlar, dini görevlerini benimsemeye ve yerine getirmeye özen gösteriyorlar. Gerçekler ve deliller gösteriyor ki, Rodoplar'daki Müslüman sayısı, özellikle Smolyan bölgesinde genç Müslümanlar, onların bir önceki nesle göre İslamiyet'le giderek daha fazla ilgilendiğini gösteriyor. Bölgede büyük camilerde namazlara katılan cemaatin büyük bir kısmının gençlerden oluştuğu müşahade ediliyor. Bu cemaatin 200 ile 600 kişi arasında değiştiğini göz önüne getirdiğimiz zaman, bu sayıda verileri daha iyi algılanabiliriz. Bölgede ayrıca İslami yüksek öğrenim görmüş toplam 60 dolayında Müslüman genç erkekler ve kızlar vardır. Ayrıca hâlihazırda 15 kişi de yüksek öğrenimlerine devam etmektedirler. Bu gençler, insanlarla temasa geçince onları olumlu yönde etkiliyor ve ibadetlerini yerine getirmeye teşvik ediyorlar (Dıbov, 2009: 5-6). İnsanlar, bu gençler sayesinde ibadet eğitimi ve anlayışını geliştiriyorlar.

Günümüzde beş vakit namaz kılanların büyük bir kısmı ibadetlerini cami cemaatine katılarak yerine getirmektedirler. Camiye devam etmek, namazın süreklilik kazanması açısından olumlu etki yapmaktadır. Zira her ne kadar evlerde de namaz kılınacağı bilinse de, bazı kişiler, camide sürekli namaz kıldıkları halde, evlerinde aynı özeni ve sürekliliği göstermemektedir. Şehirlerde çalışan Müslümanların gidecekleri

sadece bir caminin olması bu ibadete katılımı olumsuz etkilemektedir. Smolyan İlinde yaşayan Müslüman nüfusun, çoğu köylerde yaşamaktadır, özellikle yazları tarlada çalıştıklarından camiye gidememektedirler. Ancak namazlarını tarlalarda eda eden insan sayısı yavaş yavaş artmaktadır. Bunlar arasında da zaman zaman bazı fihhi şüpheler olduğu görülmektedir. Bunların yanında gerek tarlalarda ve gerekse özellikle inşaatlarda çalışıp da gündüz eda edemedikleri namazları akşamları topluca kaza eden kişilerin olduğu da gözlenmektedir. Bu şekilde davrananların sayısı henüz az olmakla birlikte, bazı Müslümanlar arasında dinî hassasiyetin arttığını göstermesi bakımından önemli bir ipucu olarak görülmelidir.

Gerek beş vakit namaz kılmak gerekse Cumayı eda etmek amacıyla camilere devam eden genç nüfustaki kısmi artış da dinî bilinçlenmeyi göstermesi açısından bir başka önemli ipucudur. Genç nüfus arasındaki bu bilinçlenmenin en önemli sebebi, gerek Bulgaristan'daki, gerekse Bulgaristan dışındaki ülkelerde din eğitimi alan öğrencilerdir. Bu öğrenciler, kendi yerleşim birimlerine döndüklerinde camilere devam etmekte, aynı zamanda yakın arkadaşlarına bir tebliğci gibi yaklaşarak İslam'ı anlatmakta, beraber camiye gitmeyi teklif etmektedirler. Bunun haricinde, yaz Kur'an kurslarının en önemli etkisinin gençler üzerinde olduğu söylenebilir. Normalde her yaş grubuna açık olan yaz Kur'an kurslarına en fazla ilköğretim düzeyindeki çocuklar katılmaktadır. Bunlar her ne kadar düzenli olarak eğitimlerini sürdüremeseler de yine çocukluk çağında aldıkları bu kısmî eğitimin ileriki yıllarda olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir. Dinî muhtevalı yayınların da en fazla genç nüfus tarafından takip ediliyor olması, gençlerdeki dini bilinçlenmeyi açıklayan bir başka sebeptir (Lutov, 2006: 68-70). Smolyan ilinde ibadet mekânları, mescitler ve camiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Mescitlerde genelde beş vakit namaz ve nafil namazlar kılınmakta, mevlit ve Kur'an okumakta, Kur'an kursları düzenlenmektedirler. Bölgedeki Müslümanlardan kırsal kesimde yaşayan halk, Cuma namazını mescitlerde değil de, camilerde kılmaya özen göstermektedirler. Köylerde bulunan halk, Cuma günü büyük şehirlerdeki camilere gitmeyi önemsemektedirler. Ayrıca son zamanlarda belirli ticari firmalar ise, Cuma günleri işçilerini çalıştırmamakta ve Cuma gününün önemini, işçilerin derinden hissetmeleri sağlanmaktadır. Cuma namazına sadece erkekler katılmaktadır.

Burada namazla ilgili bir uygulamanın mutlaka zikredilmesi gerekecektir. Genel olarak dine olan saygıya paralel olarak ezana da büyük saygı gösterilir. Ezan okunduğu zaman insanlar oldukları yerlerde durup kıpırdamadan bitişini beklerler. O esnada camilere gidenler de ezanı dinleyerek yollarına devam etmektedirler. Ezana saygının ifadesi olarak bu davranış bir adet haline gelmiştir.

Smolyan İlinde Müslümanlar için dini hayatın en canlı olduğu ay, Ramazan ayıdır. Ramazan'ın bir ibadet ayı olduğu, bu aydaki ibadetlerin Allah indinde makbul olduğu, bu ay sayesinde günahların bağışlanacağı şeklindeki yaygın inanç, Ramazan ayında pratik olarak oruç, zekât, mevlitler ve sadakalar şeklinde kendini göstermektedir. Bütün yıl boyunca hiç ibadet etmedikleri halde, sırf bu aya mahsus olarak ibadet edenlerin sayısında belirgin bir artış olduğu gözlenmiştir.

Ramazan ayındaki en önemli ibadet şüphesiz ki oruçtur. Smolyan İlinde kadınlar içerisinde oruç tutanların oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yaş olarak baktığımızda ise, oruç tutanlar içerisinde en büyük oranı yaşlı kimseler oluşturur. En yüksek oran yaşlı kadınlarda gözlenir. Özellikle genç nüfus arasında oruç tutma konusunda bir istikrarsızlık görülmektedir.

Oruç yine de dini bir değer olarak, kırsal kesimde daha güçlü bir şekilde Müslüman nüfusu etkilemektedir. Şehirlerde oruç tutma oranı köylere nazaran daha düşüktür. Köylerde bir toplumsal baskı ve kontrolü de beraberinde getirdiğinden, orucun gereğine inanmayan veya başka bir nedenle oruç tutmayan kişiler bile, açıktan açığa oruçsuz olduklarını belli edecek davranışlardan kaçınmak zorunluluğu hissederler. Genellikle köylerde hiç kimse açıktan açığa yemek yemez ve sigara içmez umumi yerlerde oruçsuz olduğunu göstermez.

Müslümanların yaşadığı köylerde bulunan eğlence merkezleri ve restoranları, Ramazan ayında gündüzleri kapalı, akşam ezanından sonra açıktır. Son senelerde büyük camilerde Ramazan akşamlarında topluca iftar yapılmaktadır. Bölgede bulunan iş adamları, her Ramazan akşamında iftarlara sponsor olmakta ve kendi dini duygularını ortaya koymakla bölge halkına hizmet vermektedirler. Ayrıca Smolyan Bölge Müftülüğü ve bazı vakıflar da bu tür toplu iftarlar düzenlemektedirler. İftarda ise, akşam ezanı okunduğu zaman, hurma, zeytin ve su gibi şeylerle oruçlarını açıp namazlarını eda

ettikten sonra yemek yemekteler. Deli Orman yöresinde ise akşam ezanı okununca ilk önce yemek yer, sonra da namazlarını eda etmektedirler.

Ramazân ayı boyunca, teravih namazı, camilerde kalabalık cemaatlerle kılınmaktadır. Beş vakit namazını hiç kılmayanlar bile, teravih namazını kılmaya özen gösterirler. Her gün teravih namazından önce verilen vaaz u nasihatler dini hayatı etkileyen önemli faktörlerden biridir. Halk arasında "okumuş insanlar" diye tabir edilen bilgili kişiler, camileri dolaşp vaaz verirler. Cami imamlarından ayrı olan bu vaizler çoğunlukla ücret talep etmeden vaaz etmektedirler. Özellikle bu vaazlar sayesinde, insanlar İslâmî bilgilerini tazeler, yeni bilgiler öğrenir ve uygulamaya çalışırlar.

Ramazanda, gelenek olarak Osmanlı'dan kalan âdete göre Ramazân davulu, halkı sahur vaktine kaldırmak için belli bölgede hala çalınmaktadır. Smolyan'da kurban kesme oranı % 50-60 civarındadır. Ramazân ve kurban bayramları geldiğinde insanlarda bir heyecan başlar. Bu günlerde kimse çalışmaz, bölgeye bir sükûnet iner, küçükler büyüklerin ellerini öperler, her kes akraba ve dostlarını ziyaret eder, yardımlaşmalar artar. Bayram günlerinde halkın dini coşkusu diğer günlere nazaran, biraz daha üst seviyelere çıkar.

Ramazân günleri çocuklar için daha da önemlidir. Çocuklar küçük yaştan itibaren İslâm adına ilk defa onun Bayramları ile karşılaşırırlar. Yani dini havaya, sevinç ve neşe kaynağı durumunda olan Bayram ile girerler (Dayral, 2009: 163).

Kuran-ı Kerim'de buyrulduğu gibi "her canlı ölümü tadacak" (Kur'an-ı Kerim, Enbiya 21/35) ayeti ile ifade edilen ölüm olgusu, Smolyan Müslümanlarında önemli bir dini olgu olarak kabul görür. Ölüm olgusu bu bölgede, komünist propagandasına rağmen Ahiret duygusunu temsil eden önemli bir olgu olduğu için tamamen silinememiştir. Ama zayıflatmıştır. Ölüm kaçınılmazdır ve Allah'tan gelir. Ölüme daha çok yaşlı insanlar önem verirler. Smolyan'da bir Müslüman vefat ettiğinde bir gece bekletilmesi gerekir, devir yapılır, yıkanır ve öğlen namazından önce defnedilir. Mezarın üzerine su serpilir, devir uygulaması ise sadece bazı kesimler tarafında uygulanmaktadır (Pomakların Cenaze işlemleri için bkz: (Kürkçieva, 2004: 142-189). Ayrıca genç ve bilinçli nesil, bidat uygulamalarına karşı çıkmaktadır, çünkü gençler ya yurt dışında ya da belirli bir Kur'an kursunda eğitim almışlardır.

Son yılda, özellikle Arap ülkelerinde eğitim gören kişiler tarafından ıskat ve devir paraları kaldırılmaya çalışılmışsa da, pek başarılı olamamıştır. Yaşlı insanların bu paraları vermeye razı ve istekli oldukları görülmektedir. Onlara göre, kendi anneleri ve babaları, diğer yakın ölüleri için bu para verilmiştir ve mutlaka kendileri için de verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu paraları Ahiret için bir ümit olarak gören yaşlılar, geçmişte herkese verilmiş olup da, kendileri için verilmeyecek olmasını dinî bir kaygıyla karşılamakta ve verilmesi için ısrarcı olmaktadır. Bu yaşlı Müslümanlar bu paraların neden, kime, niçin verildiğini bilmemekte, öğrenmeyi de arzu etmemekte ancak gelenek haline gelen uygulamanın devamını istemektedirler. Yaşlılar, kefen ve diğer levazımat, ayrıca ıskat ve kefarete parası olarak biriktirip bir kenarda bekletmederler (Lutov, 2006: 81).

2.5. Halk İnançları

Smolyan İlindeki Müslümanların, her yerde yaşayan insanlar gibi kendilerine özgü inançları vardır. Bu inançların bazıları dinle uyumludur, bazıları ise uyumlu değildir. Ancak her halükârda bu inanışlar genel kabul ve saygı görür.

Halk inançları, toplumun din ve geleneğinin iç içe girmesinden kaynaklanan ortak özellikteki inançlardır. Burada sadece kutsal metinlerdeki inançlar değil, halk kültüründeki efsanelere ve menkıbelere dayanan bir bütün anlayış önem arz eder. Smolyan İlinde yaşayan Müslümanların durumu da böyledir.

Halk inançlarının bu kadar yaygın olması, halkın temel İslami prensipleri çok iyi bilmediğinden ve komünizm döneminde halkın dini eğitimi alamadığı halde halka uygulanan din karşıtı propagandalar neticesidir. Yine halk arasında yaygın olan inançlardan biri de kâhinlere ve büyücülere gitmektir. Hz. Peygamber bir hadiste, "Kim bir kâhine gider, dediklerini doğrularsa; şüphesiz ki Muhammed'e indirilmiş olanı inkâr etmiştir" (Ebû Dâvûd, Tıb Bölümü, hadis no: 3904) ve yine "Her kim bir arrafa gidip de ona bir şey sorarsa, kırk gecelik namazı kabul olmaz" (Müslim, Selâm Bölümü, hadis no: 2230) gibi hadislerle İslamiyet bu tür uygulamaları tamamen yasaklamıştır. Ama bölgede hala inanan ve onlardan medet umanlar vardır. Bu uygulamalar, genelde yumurta kırarak ve büyü yapılacak kişinin bir akşam yastığının altına koyulup uyuması ile gerçekleşir. Kurşun döktürme, ekmeğe bakarak geleceği söyleme, ip bağlamalar ve çeşitli muskalar

yapılmaktadır. Bunun da sebebi, halkın doğruları öğrenemediği yerde yanlış doğru sanmasından kaynaklanır. Hakkın ve hakikatin olmadığı yerde, küfür gelişir. Bir bardak su boşalırsa yerine hava dolar. Aynen bunun gibi, ilim ve hak İslam'ın olmadığı yerde, batıl ve hurafe din diye yutturulur.

Muskaları yazanlar halk arasında hoca olarak bilinen sahtekâr kişilerdir, bunların bir kısmı camilerde din görevliliği de yapmaktadır. Muska yazdırmak için zaman zaman Hıristiyan kişilerin başvurduğu da görülür. Bunun aksi olarak Müslümanların Hıristiyan kâhinlere gittiği de gözlenmektedir. Burada artık zor durumdaki insanlar için din ve millet ayrımı ortadan kalkar ve insanlar nerede bir çözüm bulacağına inanırlarsa oraya başvururlar. Muskalar ve kâhinler, ekonomik bir gelir elde etmeleri için bu adet devam etmektedir. Bunlar, halkın ilimle bilinçli hale gelmesi, din görevlerinin ihlâslı ve riyadan sakınan kimseler olması ve ekonomik olarak büyücülüğün getirisi olmaması halinde ortadan kalkar. Halkın cehaleti esasına dayanan dini güdülemeler batılın yaşamasını ve devamını sağlamaktadır.

Ancak hocalara sadece deva bulmak amacıyla değil, bir başkasına kötülük yapmak amacıyla da başvurulmaktadır. Bu durumda artık muska yazmak değil de büyü yapmak söz konusudur. Her ne kadar hocalar büyü yapmadıklarını söyleseler de, muska yazanın büyü de yapabileceği inancı vardır ve bunların her ikisini de yapanlar aynı kişilerdir. Bu büyüler aile arasında geçimsizlik çıkarmak, kavgalı olduğu kişilerin kendisine, ailesine, hayvanlarına, işine bir kötülük olması gibi sebeplerle yaptırılır. Yapan da yaptıran da cehalet gayyasından çıkamıyor. Hâlbuki dinimizde okuma, dua etme, Allah'a sığınma, ibadet ederek manevi hastalıklarından kurtulma esastır ve bu tavsiye de edilmiştir. Muskacılığı meslek edinmemek şartıyla bir kâğıda dua yazıp okum-yazma bilmeyen cahil ve çocukların yastığı altına koyması veya boynuna takması bid'at değildir. Dua okuyanlar için muska kullanmak caiz değildir. Muska kelimesinin aslı (نسخة) nüshadır. Efendimiz korkar bir çocuk için yazdırıp vermiştir. Yani istismar edenler her şeyin düzel tür aslı ve örneği olur. O aslı zamanla tahrif ve istismar edilir. Tevrat ve İncil gibi.

Ayrıca cinlerle ilgili inanışlar, İslam'ın nasslarının çok daha fevkinde olarak Pomaklar arasında yaygınlaşmıştır. Pomak diyalektiğinde "cinci" ya da "cinci hoca" ismi verilen bir kategorinin çıkmasına sebep olmuştur. Cahil halk inancına göre, cinlerin sebep olduğu hastalıkları tedavi eden ya da insanların içine giren cinleri çıkaranlar bunlardır.

Bugünün genç Müslüman nüfus arasında cahil halkın inançlarına çok önem verilmediği görülür. Ancak herhangi bir sıkıntıya düştüğünde ebeveynlerin baskısıyla bu tür çarelere başvurulmakta, bu inançlar hatırlatılmaktadır. Gerek Türkiye'de gerekse Arap ülkelerinde eğitim gören din görevlileri, bu cahil halkın inançlarının yersizliği konusunda daha bilgili ve bilinçli bir görünüm sergilemektedirler. Ancak eski nesil din görevlileri, her ne kadar bir kısmı bu inançları benimsemese de, en azından insanlara faydalı olduğunu düşünerek muskalar yazmakta veya halkın baskısıyla da yazmak zorunda kalmaktadırlar (Lutov, 2006: 88).

Günümüzdeki halkın durumunu ve inançlarını Smolyan Bölge Müftüsü Müslümanlar dergisine verdiği demeçte şöyle açıklamaktadır: *“Şimdi biz ateizm propagandasının acı meyvelerini topluyoruz. Bu uçurumun içinde kalanlar işte o siyasetin hedefi olmuş kimseler. O karanlık yılların kurbanı olmuş bu gibi kimseleri asla suçlamıyoruz. Gerçekleri olduğu gibi kabul ediyor, daha fazla insanlarla ikili görüşmelerimiz sırasında konuyu dile getiriyor; yaptığımız konuşmalar, dağıttığımız broşürler ve kitaplarla her şeyden önce bu gibi kardeşlerimize ve kız kardeşlerimize yararlı olmaya ve onları yeniden İslam'ın kucağına çekmeye çalışıyoruz.*

Pek tabii ki, onlarla çalışmak çok daha zor oluyor, zira geçen 50 yıl ruhlarda büyük yaralar açmış. Fakat büyük bir inançla ve hedefe yönelik bir çalışma sayesinde ileriye ve daha iyi başarılarla doğru gidileceğine inanıyoruz. Unutmamalı ki, Rodoplar'da yeni yetişen Müslüman nesiller her şeyden önce kendi dini mensubiyetini öğreniyorlar. Onlar yaşadıkları bu karanlık devreyi kısa sürede unutacaklardır” (Dıbov,2009: 6).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

3.1. YÖNTEM

3.1.1. Araştırmanın Metodu

Üç ay süren araştırma sonunda anket, mülakat ve gözlem sonuçları bir araya getirilmiş ve değerlendirilmiştir. Anket sonuçları istatistiksel analiz programı olan SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) yardımıyla yüzdelere çevrilmiştir. Daha sonra mülakat ve gözlem sonuçları ile ilişkilendirilerek genel değerlendirilmeye gidilmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Modeli

Bu alan araştırmasının en önemli kısmını oluşturan bu uygulamalı bölümde Bulgaristan'ın Smolyan İlinde dinî hayatı üzerinden din ve dindarlık ile ilgili bulgulara ulaşmak için yapılan bu çalışmada, bağımsız değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır.

3.1.3. Evren ve Örneklem

Evren, araştırmacının çalışma alanını oluşturan, örneğini seçtiği ve edindiği sonuçları genelleştireceği gruptur. Belli sınırlamalar getirilerek her türlü grubu evrene dönüştürmek mümkündür. Evreni oluşturan elemanların araştırmacı tarafından bilinmesi, tanımlanması ve sınırlandırılmış olması zorunludur (Altunışık, 2007:123). Bulgaristan'da Pomakların sayısı 250 bin civarında ve bu araştırmanın evrenidir.

Örneklem, bir çalışma için seçildikleri büyük grubu (evren) temsil edebilecek şekilde, grup içerisinde belli sayıda elemandan (denek) oluşan, bir alt elemanlar grubu oluşturulması sürecidir. Örneklem amacı, araştırmacıya evren hakkında genellemeler yapabileceği (tüme varım) bilgiyi, evrenin bütününe tek tek araştırmasına gerek kalmadan sağlamaktır (Altunışık, 2007:123-124). Bu çalışmada örneklem 295 kişi, 127 erkek ve 168 kadınlardan oluşmaktadır.

❖ Smolyan ilinin tanıtımı

Paşmaklı veya Ahiçelebi (Şu anki adı: Bulgarca: Смолян / Smolyan), Bulgaristan'ın en güneyinde bulunan bir şehirdir. Smolyan ismini almadan önce ona şu isimler verilmiştir: Aetos, Ezerovo, Ahiçelebi ve Paşmaklı. Paşmaklı ilinin idari merkezidir. Çerna ("Siyah") ve Byala ("Beyaz") ovalarının arasında kuruludur. Rodopların merkezindeki iki ünlü kayak merkezi de buradadır: Pamporovo ve Çepelare.

Tarihi ise arkeolojik bulgulara göre, Paşmaklı çevresinde ilk yerleşim M.Ö. 2000 - M.Ö. 1000 Yılları arasında olmuştur. Bulgarlar tarafından kullanılan şimdiki adını, 7. yüzyılda bölgeye yerleşen *Smolyan* isimli bir Slav kabilesinden alır. 14. yüzyıla kadar Bizans ve Bulgar Krallığı'nın bir parçası iken, Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş ve 500 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Edirne'ye bağlı Gümülcine Sancağının bir kazasıydı. 1912'de Birinci Balkan Savaşı sonunda Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır. Günümüz Paşmaklısı, Ustovo, Raykovo ve Ezerovo isimli üç köyün birleştirilmesiyle 1960'ta kurulmuştur (<http://www.bilgipasaji.com/forum/p-q-r-s-460/144679-pasmakli.html>).

Smolyan şehri eski devirlerden beri bölgede önemli merkezlerdendir. Yüzölçümü 3.194 km², şehrin ortalama nüfusu ise 140 664 kişiden oluşur. Smolyan Bulgaristan'ın Güneyinde yer alır. Güneyden Plovdiv, Pazarcık, Kırcaali ve Blagoevgrad şehirleriyle komşudur. Kuzeyde ise Yunanistan ile komşudur. Smolyan bölgesi Güneydoğu Akdeniz iklimine sahiptir. Dağlık bir bölgede bulunur. Rodop dağlarının doğu bölümünü kapsar ve epeyce çam ormanları vardır. Bölgede birçok nehir vardır. Bunlardan: Arda, Viça, Chepelare. Smolyan bölgesinde Rodop dağları tarafından yaz ve kış için mükemmel turizm yapma imkânı vardır.

Tablo 4. Etnik Gruplara Göre Smolyan Bölgesi

Etnik gruplar	Sayı
Bulgar	122 806
Türk	6 212
Çingene	686
Rus	111
Ermeni	42
Yunan	13
Ukraynalı	27
İsrail	1
Romenler	1
Diğer	55
Açıklamamış	9 696
Göstermeyen	416
Toplam	140 066

Etnik yapı olarak Smolyan bölgesindeki nüfusun taksimi 122 806 kişi kendilerini Bulgar olarak tanımlamışlar, Türk olarak tanımlayanların sayısı 6212 kişi, Çingene olarak tanımlayanların sayısı 686, Rus olarak tanımlayanların sayısı 111 olarak tespit edilmiştir. Smolyan bölgesinde genel nüfusun kendini etnik yapı olarak Bulgar, din olarak ise Müslüman şeklinde vafsetmektedir. Yaşlı nesilden kendilerini Türk olarak tanımlayanların görüşlerine göre, Bulgar demek Hıristiyan olarak algılandığından, kendilerini Türk olarak tanımlamaktalar. Genel olarak Bulgaristan’da Bulgarlar ve Müslümanlarda da bu görüş hâkimdir. Türk eşittir Müslüman ve Bulgar eşittir Hıristiyan son yıllarda bu anlayışın değiştiğini görmekteyiz, bu sebeptendir ki kendini Bulgar olarak tanımlayanların sayısı oldukça yüksektir (<http://www.nsi.bg/Census/Census.htm>). Türk ve Pomak olduğu halde kendini “Bulgar” olarak tanımlayanlar, sosyal statüde yer edinme ve bazı menfaat elde etme arzusuyla bunu yapıyorlar.

Tablo 5. Anadiline Göre Bulgaristan ve Smolyan Bölgesi

	Toplam	Dil				Açıklamayan	Göstermeyen
		Bulgarca	Türkçe	Çingene dili	Başka		
Bulgaristan	7 928 901	6 697 158	762 516	327 882	71 084	45 454	24 807
Smolyan	140 066	129 181	5 782	532	266	3 889	416

Tablo 5 Smolyan bölgesinin anadile göre dağılım oranları 129181 Bulgarca, Türkçe 5782, Çingenece 532, başka 266 olarak gözükmetedir. Anadil verilerini etnik yapı verileri ile karşılaştırdığımızda genel halk arasında kimlik ve dil konusunda bazı çelişkilerin içinde olduğunu görmekteyiz. Kendini Türk olarak tanımlayanların bazıları anadil sorusunda Bulgarca konuştuğunu belirtmişler buda kimlik sorununu göz önüne getirmektedir (<http://www.nsi.bg/Census/Census.htm>).

Tablo 6. Dine Göre Bulgaristan ve Smolyan Bölgesinde

	Toplam	Din					Açıklamayan	Göstermeyen
		Ortodoks	Katolik	Protestant	Müslüman	Başka		
Bulgaristan	7 928 901	6 552 751	43 811	42 308	966 978	14 937	283 309	24 807
Smolyan İli	140 066	41 599	100	93	58 758	97	39 003	416

Smolyan bölgesinde 58758 Müslüman, 41591 Ortodoks, 91 Protestan yaşamaktadır. Smolyan bölgesinde yaşayan Müslümanlar ve Hıristiyanlar anlaşma, yardımlaşma ve

uyum içinde yaşarlar. Müslümanlar çoğunla köylerde yaşamakta, şehirlerde ise Müslüman ve Hıristiyanlar iç içe yaşamaktadır. Bulgaristan'ın geneline baktığımızda Smolyan bölgesinde dini kimliğini açıklamayan kişilerin oranı en yüksektir. Bu da ortalama olarak ülkenin % 40'dır. Dini kimliğini açıklamayanlar ise genelde Müslüman'dır. Bunlar asimilasyon sonucu ve çalıştıkları yerdeki işlerini kaybetmeme düşüncesiyle kimliğini açıklamaktan geri durmuşlardır. Smolyan bölgesinde yaşayan Pomaklar, ülkenin diğer bölgelerinde yaşayan Pomaklara nazaran kendilerini etnik olarak Bulgar kabul etmektedirler (<http://www.nsi.bg/Census/Census.htm>).

3.1.4. Uygulama

Bu gerekçelere dayanarak araştırmanın uygulama aşamasına geçilmeden önce sorular hazırlanmış ve anket formu yapılmıştır. Sorular daha önce yapılmış benzer araştırmaların anket formlarından araştırmaya uygun soruları seçilerek, söz konusu bölgedeki denekler anlaşılır hale getirilerek hazırlanmıştır. Bazı sorular konuya uygun bir şekilde araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Anket formu deneklerin kişisel özelliklerini öğrenmek üzere cinsiyet, yaş, yaşadığı yer, medeni ve eğitim durumu, ailenin gelir durumu ile ilgili sorularla başlamaktadır. Daha sonra deneklerin dini tutum ve davranışlarını ortaya koyacak sorular yer almaktadır.

Anket formu hazırlandıktan sonra sorular araştırmacı tarafından Bulgarcaya çevrilmiştir. Hazırlanmış olan Bulgarca sorular Bulgaristan'a gidildikten sonra dil öğretmenleri tarafından gözden geçirilmiştir. Daha sonra anket formları 310 nüsha olarak çoğaltılmıştır.

3.2. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.2.1. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılanların çeşitli demografik özelliklerine göre dağılımını ve bunların yüzdelerini gösteren tablolar sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

3.2.1.1. Cinsiyet Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 7. Araştırmaya Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyetiniz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Erkek	127	43.1
Kadın	168	56.9
Toplam	295	100.0

Araştırmaya Smolyan İlçesinin değişik köylerinden toplam 304 denek katılmıştır. Ancak araştırmaya gönüllü olarak katılan öğrencilerden 9 kişinin anket formunu yanlış doldurması ve soruların büyük kısmının boş bırakması nedeniyle değerlendirme dışı bırakılmıştır. Buna göre araştırmaya katılan deneklerin toplam sayısı 295'dir. Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımları Tablo 7'de görülmektedir. Buna göre araştırmamızda %43,1 (s=127) erkekler, %56,9 (s=168) de kadınlardan oluşmaktadır.

3.2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dağılım

Tablo 8. Araştırmaya Katılanların Yaşa Göre Dağılımı

Yaşınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
25 yaş altı	58	19.7
25-40	98	33.2
41-60	103	34.9
60 yaş üzeri	36	12.2
Toplam	295	100.0

Anket uygulanan yaş grupları tablo 8'de görülmektedir. Araştırmamıza katılanların %19,7 (s=58) 25 yaş altı, 25-40 yaş arası %33,2 (s=98) ile 41-60 yaş arası

%34,9 (s=103) ile 60 yaş üzeri ise %12,2 (s=36) ile temsil edilmektedir. Anketimizde her hangi bir yaş aralığı aranmamıştır. Soru-cevap yöntemiyle yaptığımız mülakatlarda ise yaşlılar tercih edilmiştir. Araştırmamızın güvenilir olması için her yaş grubuyla görüşülmeye çalışılmıştır.

Tablo 9. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Yaşınız?				Toplam
			25 yaş altı	25-40	41-60	60 yaş üzeri	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	19	44	49	15	127
		%	6.4	14.9	16.6	5.1	43.1
	Kadın	Sayı	39	54	54	21	168
		%	13.2	18.3	18.3	7.1	56.9
Toplam		Sayı	58	98	103	36	295
		%	19.7	33.2	34.9	12.2	100.0

Tablo 9'a göre anketimize katılan Pomakların, yaş ve cinsiyet kıyaslamalarında her hangi bir yaş sınırlaması veya cinsiyet ayrımı gözetilmemiştir. Her yaş gurubundaki Pomaklarla görüşülmeye çalışılmıştır.

Tablodaki verilere göre ankete katılan erkekler yaş gruplarına bakıldığında, %6,4 (s=19) oranı ile 25 yaş altı olduğunu görmekteyiz. %16,6 (s=49) 41-60 yaş arası olanların en aktif oldukları görülmektedir. %14,9 (s=44) 25-40 yaş arası olanların ikinci sırada olduklarını görüyoruz. %5,1 (s=15) 60 yaş üzerinde olanların ise oranlarının en düşük olduğunu gözlenmektedir.

Kadınlarda ise %13,2 (s=39) oranı ile 25 yaş altı olan grubun ikinci sırada yer aldığı gözlenmektedir. %18,3 (s=54) 25-40 ve %18,3 (s=54) 40-60 arası olan yaş gruplarının en aktif oldukları gözlenmektedir. %7,1 (s=21) 60 yaş üzeri olanlarda ise oran düşük olup ve son sırada yer almaktadırlar.

3.2.1.3. Medenî Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 10. Araştırmaya Katılanların Medeni Durumuna Göre Dağılımı

Medeni Durumunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Bekâr	84	28.5
Evli	186	63.1
Dul	18	6.1
Boşanmış	6	2.0
Cevapsız	1	0.3
Toplam	295	100.0

Araştırmanın örneklem grubunun medeni durumlarında evliler %63,1 (s=186), bekârlar %28,5 (s=84), dul olanlar %6,1 (s=18), boşanmış olanlar %2,0'lik (s=6) bir orana sahiptir. Boşanmış oranlarının düşük rakamlara sahip olması Pomakların geleneksel toplumun aile yapısını genel anlamda muhafaza ettiğini düşündürmektedir.

Günümüzde Pomak ailelerde çocuklarının eş seçiminde taraflara herhangi bir müdahale de bulunmamaktadırlar. Pomak erkeği evlenmek için bir kız bulduğunda erkeğin ailesi çok anormal bir uygunsuzluk yok ise müdahale etmemektedirler. Fakat erkek çok ileri bir yaşa gelmiş ve kendisi evlenmek için bir kız bulamamışsa annesi oğlan için uygun kız arar.

Pomaklar'da boşanma olayı hemen hemen görülmemektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında genellikle aynı köy içinde veya kültürleri aynı olan Pomakların evlenmek için birbirlerini tercih etmelerinin yanında Pomak adetlerince boşanmak kötü karşılandığından toplumsal baskıdan dolayı da boşanma olayları azdır. Ancak günümüzde eskiye göre az da olsa Pomaklar arasında boşanma olayları görülmektedir. Bununda sebebi ise ülkedeki genel aile değerlerinin zayıflaması ve insanların refah düzeylerinin artması gibi nedenlerden dolayı boşanma olayları artış göstermektedir.

3.2.1.4. Öğrenim Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 11. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Okuma-yazma bilmez	5	1.7
İlkokul mezunu	24	8.1
Ortaokul	77	26.1
Lise mezunu	143	48.5
Üniversite veya yüksek okul mezunu	45	15.3
Cevapsız	1	0.3
Toplam	295	100.0

Anketimizde görüldüğü gibi ankete katılanların çoğunluğu %48,5'i (s=143) lise mezunudur. Deneklerimizden %26,1'i (s=77) ortaokul mezunu, %15,3'ü (s=45) Üniversite veya yüksek okul mezunu, %8,1'i (s=24) gibi ilkokul mezunları oluşturmaktadır. Hiç okula gitmemiş oranı ise %1,7'si (s=5) ve %0,3'ü (s=1) cevapsız bırakmıştır.

3.2.1.5. Yaşadığı yer Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 12. Araştırmaya Katılanların Yerleşim Durumlarına Göre Dağılımı

Hayatınızın çoğunluğunu yaşadığınız yer?	Sayı	Yüzde Oranı %
Şehir	34	11.5
Köy	259	87.8
Cevapsız	2	0.7
Toplam	295	100.0

Yaşanılan yere göre dağılıma bakıldığında deneklerin %87,8'inin (s=259) köy hayatı sürdürdüğü görülmektedir, %11,5'inin (s=34) şehir ve % 0,7'sinin (s=2) cevapsız görülmektedir. Smolyan ilinde ve genel olarak Pomak Müslümanların köylerde yaşadıkları görülmektedir.

3.2.1.6. Mesleki ve Ekonomik Durumlarına Göre Dağılım

Tablo 13. Araştırmaya Katılanların Mesleki Durumlarına Göre Dağılımı

Mesleğiniz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Çiftçi	25	8.5
İşçi	153	51.9
Memur	33	11.2
Öğrenci	38	12.9
Emekli	39	13.2
Cevapsız	7	2.4
Toplam	295	100.0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, ankete katılanların büyük çoğunluğunu %51,9 (s=153) işçiler oluşturmaktadır. Bu değeri %13,2'lik (s=39) bir oranla emekli ve %12,9'luk (s=38) bir oranla da ev öğrenci sırada takip etmektedir. Aynı şekilde %11,2'sini (s=33) memur, %8,5'ini çiftçi etmektedirler, %2,4'ünü (s=7) ise cevapsız kişiler oluşturmaktadır.

Tablo 14. Araştırmaya Katılanların Ekonomik Durumuna Göre Dağılımı

Size göre ailenizin ekonomik durumu hangi düzeydedir?	Sayı	Yüzde Oranı %
Çok iyi	23	7.8
İyi	109	36.9
Orta	153	51.9
Düşük	8	2.7
Çok düşük	2	0.7
Toplam	295	100.0

Tablo 14'te araştırmaya katılan deneklerin gelir durumu gösterilmektedir. En büyük grubu %51,9 (s=153) ile gelir durumu orta seviyede olanlar oluşturmaktadır. Bu sayıyı sırasıyla %36,9 ile (s=109) gelir durumu iyi olanlar, %7,8 (s=23) ile gelir durumu çok iyi olanlar, %2,7 (s=8) ile gelir durumu düşük olanlar ve son olarak %0,7 (s=7) ile gelir durumu çok düşük olanlar takip etmektedir.

3.2.1.7. Dindarlık Durumlarına Göre Dağılım

James yaptığı çalışmalar sonucunda dinin ve dindarlığın temelini duyguya dayandırmakta ve dini duyguyu dini bir objeye bağlanma olarak ele almaktadır. Burada söz konusu olan bu bağlanma duygusu, bireyde yoğun olarak hissedildiğinde dini tecrübe

ortaya çıkmakta ve böylece tecrübe anında kişi duygusal yoğunluğun normal sınırlarını aşarak hayatın kaynağı olan görünmez bir güçle iletişime geçmektedir (Yapıcı, 2004, 175).

James'e göre bu görünmez güç kendisine karşı korku, saygı ve bağlılık duygusu hissedilen Allah'tır. Tüm bunlarla birlikte Allah aşkı ya da sevgisi olarak kavramlaştırılan hususun sadece insana mahsus psikolojik bir durum olduğunu söylemek gerekir (Şentürk, 1997, 71).

Tablo 15. Araştırmaya Katılanların Dindarlık Durumlarına Göre Dağılımı

Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Çok dindarım	51	17.3
Normal dindarım	238	80.7
Biraz Din ile ilgileniyorum	6	2.0
Din ile ilgim yok	0	0
Toplam	295	100

Araştırmamıza katılan deneklerin %17,3'ü (s=51) çok dindar olduğunu, %80,7'si (s=238) normal dindar olduğunu, %2,0'si (s=6) biraz din ile ilgileniyor olduğunu ve %0 (s=0) dinle ilgisi olmadığını belirtmişlerdir. Bu oranlardan anlaşılmaktadır ki deneklerimizin çoğunluğu (%80,7) kendilerini normal dindar olarak görmektedirler.

Tablo 16. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Yaş İlişisine Göre Dağılımı

			Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?			Toplam	
			Çok dindarım	Normal dindarım	Biraz Din ile ilgileniyorum		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	8	49	1	58	
		%	13.8	84.5	1.7	100.0	
	25-40	Sayı	17	79	2	98	
		%	17.3	80.6	2.0	100.0	
	41-60	Sayı	16	85	2	103	
		%	15.5	82.5	1.9	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	10	25	1	36	
		%	27.8	69.4	2.8	100.0	
	Toplam		Sayı	51	238	6	295
			%	17.3	80.7	2.0	100.0

Tablodaki verilere göre dinle ilgi durumunu yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında; Çok dindarım diyen %27,8 (s=10) oranı ile 60 yaş ve üstü olan grup büyük çoğunluğu oluşturmakta, ardından %17,3 (s=17) ile 25-40 yaş arası izlemekte, üçüncü sırada ise %15,5 (s=16) oranı ile 41-60 yaş grubu izlemekte ve son olarak ve %13,8 (s=8) oranı ile 25 yaş altı gelmektedir.

Normal dindar olarak kendini belirleyenler; 25 yaş grubu %84,5 (s=49) oranı ile en yüksek olarak karşımıza çıkmakta, ardından %82,5 (s=85) oranı ile 41-60 yaş grubu izlemekte, %80,6 (s=79) oranı ile 25-40 yaş grubu izlemekte ve son olarak %69,4 (s=25) oranı ile 60 yaş grubu izlemektedir.

Biraz dinle ilgileniyorum diyen yaş gruplarında ise; %2,8 (s=1) oranı ile 60 yaş ve üzeri olanlar, %2,0 (s=6) oranı ile 25-40 yaş grubu izlemekte, %1,9 (s=2) oranı ile 41-60 yaş grubu üçüncü sırada ve son olarak %1,7 (s=1) oranı ile 25 yaş altı olan yaş grup izlemekte. Tablo 16 hipotez 1.1.'i desteklenmiştir.

Tablo 17. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

			Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?			Toplam
			Çok dindarım	Normal dindarım	Biraz Din ile ilgileniyorum	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	27	97	3	127
		%	21.3	76.4	2.4	100.0
	Kadın	Sayı	24	141	3	168
		%	14.3	83.9	1.8	100.0
Toplam		Sayı	51	238	6	295
		%	17.3	80.7	2.0	100.0

Dindarlık derecelerine göre kadın ve erkek grupların dağılımını yukarıdaki tablo 17'ye göre, kadınların %83,9'u (s=141), erkeklerin ise %76,4'u (s=97) normal dindar olarak kendilerini belirtmişlerdir. Kadınların %1,8'i (s=3) erkeklerin ise %2,4'u (s=3) dine biraz ilgi duyuyorum diye belirtmişler. Buna karşılık kadınların %14,3'u (s=24) ve erkeklerin %21,3'u (s=27) kendilerini çok dindar olarak belirtmişlerdir. Tablo 17 hipotez 1.2.'yi desteklenmiştir.

Tablo 18. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Medeni Durumu İlişisine Göre Dağılımı

		Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?			Toplam	
		Çok dindarım	Normal dindarım	Biraz Din ile ilgileniyorum		
Medeni Durumunuz?	Bekâr	Sayı	11	71	2	84
		%	13.1	84.5	2.4	100.0
	Evli	Sayı	36	147	3	186
		%	19.4	79.0	1.6	100.0
	Dul	Sayı	4	14	0	18
		%	22.2	77.8	0	100.0
	Boşanmış	Sayı	0	6	0	6
		%	0	100.0	0	100.0
	Cevapsız	Sayı	0	0	1	1
		%	0	0	100.0	100.0
	Toplam	Sayı	51	238	6	295
		%	17.3	80.7	2.0	100.0

Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz sorusuna medeni duruma göre dalımı:

Kendini çok dindar olarak belirleyenler bekârların %13,1 (s=11) olarak tespit edilmiş, normal dindarım diyenlerin oranı %84,5 (s=71) olarak görülmekte, biraz din ile ilgileniyorum diyenlerin oranı ise %2,4 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Evli olan deneklerimizin oranları: kendini çok dindar olarak belirleyenler %19,4 (s=36), normal dindar diyenlerin oranı %79,0 (s=147), biraz din ile ilgileniyorum diyenlerin oranı %1,6 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Dul olan deneklerimizin oranları çok dindarım diyenlerin oranı %22,2 (s=4), normal dindarım diyenlerin %77,8 (s= 14), biraz din ile ilgileniyorum diyenler ise 0% olarak tespit edilmiştir.

Boşanmış olan deneklerimizin oranları ise kendini çok dindar olarak belirleyenlerin oranı %0, normal dindarım diyenlerin oranı 100% (s=6), biraz dindarım diyenlerin oranı %0 olarak belirlenmiştir. Tablo 18 hipotez 1.3.'ü desteklenmiştir.

Tablo 19. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı

			Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?			Toplam
			Çok dindarım	Normal dindarım	Biraz Din ile ilgileniyorum	
Size göre ailenizin ekonomik durumu hangi düzeydedir?	Çok iyi	Sayı	9	14	0	23
		%	39.1	60.9	0	100.0
	İyi	Sayı	21	87	0	108
		%	19.4	80.6	0	100.0
	Orta	Sayı	16	133	5	154
		%	10.4	86.4	3.2	100.0
	Düşük	Sayı	5	3	0	8
		%	62.5	37.5	0	100.0
	Çok düşük	Sayı	0	1	1	2
		%	0	50.0	50.0	100.0
	Toplam	Sayı	51	238	6	295
		%	17.3	80.7	2.0	100.0

Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz sorusuna deneklerin ekonomik durumlarına göre oranların dağılımı:

Ekonomik durumları Çok iyi olan deneklerin oranı: çok dindarım %39,1 (s=9), normal dindarım %60,9 (s =14), Biraz Din ile ilgileniyorum %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları iyi olan deneklerin oranı: çok dindarım %19,4 (s=21), normal dindarım %80,6 (s =87), Biraz Din ile ilgileniyorum %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları orta olan deneklerin oranı: çok dindarım %10,4 (s=16), normal dindarım %86,4 (s =133), Biraz Din ile ilgileniyorum %3,2 (s=5) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları düşük olan deneklerin oranı: çok dindarım %62,5 (s=5), normal dindarım %37,5 (s =3), Biraz Din ile ilgileniyorum %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları Çok düşük olan deneklerin oranı: çok dindarım %0 (s=0), normal dindarım %50,0 (s =1), Biraz Din ile ilgileniyorum %50,0 (s=6) olarak tespit edilmiştir. Tablo 19 hipotez 1.4.'ü desteklenmemiştir.

Tablo 20. Araştırmaya Katılanların Dindarlık-Örenim Düzeyi İlişkisine Göre Dağılımı

			Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?			Toplam	
			Çok dindarım	Normal dindarım	Biraz Din ile ilgileniyorum		
Eğitim Durumunuz?	Hiç okula gitmemiş	Sayı	0	5	0	5	
		%	0	100.0	0	100.0	
	İlkokul mezunu	Sayı	5	17	2	24	
		%	20.8	70.8	8.3	100.0	
	Ortaokul	Sayı	9	66	2	77	
		%	11.7	85.7	2.6	100.0	
	Lise mezunu	Sayı	28	114	1	143	
		%	19.6	79.7	0.7	100.0	
	Üniversite veya yüksek okul mezunu	Sayı	9	35	1	45	
		%	20.0	77.8	2.2	100.0	
	Cevapsız	Sayı	0	1	0	1	
		%	0	100.0	0	100.0	
	Toplam		Sayı	51	238	6	295
			%	17.3	80.7	2.0	100.0

Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz sorusunu eğitim durumuna göre sorduğumuzda deneklerimizin cevapları:

Hiç okula gitmemiş olan deneklerimizin oranları: çok dindarım %0, normal dindarım %100,0 (s=5), Biraz Din ile ilgileniyorum %0, olarak tespit edilmiştir.

İlkokul mezunu olan deneklerin oranları: çok dindarım %20,8 (s=5), normal dindarım %70,8 (s=17), Biraz Din ile ilgileniyorum diyen deneklerin oranı ise %8,3 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Ortaokul mezunu olan deneklerin oranları ise: çok dindarım %11,9 (s=9), normal dindarım %85,7 (s=66), Biraz Din ile ilgileniyorum diyen deneklerin oranı ise %2,6 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Lise mezunu olan deneklerimizin oranları ise: çok dindarım %19,6 (s=28), normal dindarım %79,7 (s=114), Biraz Din ile ilgileniyorum diyen deneklerin oranı ise %0,7 (s=1) olarak tespit edilmiştir.

Üniversite veya yüksek okul mezunu olan deneklerin oranları: çok dindarım %20,0 (s=9), normal dindarım %77,8 (s=35), Biraz Din ile ilgileniyorum diyen deneklerin oranı ise %2,2 (s=1) olarak tespit edilmiştir. Tablo 20 hipotez 1.5.'i desteklenmiştir.

Tablo 21. Araştırmaya Katılanların Aile Dindarlık Durumlarına Göre Dağılımı

Aileniz dindarlık düzeyi bilgi verebilir misiniz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Ailem çok dindar	47	15.9
Ailem normal dindar	241	81.7
Ailem Dinle ilgisi az	7	2.4
Ailem Din ile hiç ilgisi yok	0	0
Toplam	295	100.0

Araştırmaya katılanların %81,7'sinin (s=241) ailelerini normal dindar statüsünde görmektedir. %15,9'u (s=47) ise ailelerini çok dindar olarak nitelendirmektedir. %2,4'ü (s=7) ailelerinin dinle ilgisi az olduğunu söylemektedir. Buradan anlaşıldığına göre Pomaklar kendilerini vasat bir Müslüman olarak göstermektedirler. Görüştüğümüz Pomakların birçoğu dinin emirlerini yerine getirmeseler bile kendilerini normal dindar görmektedirler.

3.2.2. Dini Hayatın Genişlemesine Boyutlarıyla İlgili Bulgular

3.2.2.1. Bilgi Boyutu

Bu boyut dini tutumun bilişsel yanını oluşturur. Din konusundaki bilgiler aile, okul, kitle iletişim araçları, cami, buradaki görevliler ve çevredeki diğer kimselerden alınabilir. Dini tutumun belirleyicisi bu konuda elde edilen bilgidir. Kişinin bir dinle ilgili fikirleri, duyguları ve yaklaşımı bu öğrendiği bilgiler doğrultusunda ortaya çıkar (Kaya, 1998: 46).

Dini yaşayışın bilgiye bağlı olarak şekillenmesinden dolayı dinler, o dine inanan kimselerin dinin inanç sistemleri hakkında bilgi sahibi olmasını ister. Ancak bu bilginin neye ait olması gerektiği dinden dine değişebilir. Aynı zamanda inanç ilkeleri olmadan sadece bilgi boyutunda dindarlığa yaklaşmak yeterli olmaz. Çünkü bir ateist de din konusunda en az o dine inanan insan kadar bilgi sahibi olabilir fakat dindar diye nitelendirilemez. Bundan dolayı dini bilgi; dini inanç, dini uygulama ve yaşantılarla ilişkili olmalıdır (Glock, 1998: 252)

Dindar insan, inandığı şeylerin muhtevası, dinin ve onun kutsal metinlerinin ana esasları hakkında az çok bir bilgi sahibidir (Hökelekli, 2005: 74 -75).

3.2.2.1.1. Dini Bilginin Kaynakları

Tablo 22. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliğine Göre Dağılımı

Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Evet	116	39.3
Hayır	49	16.6
Biraz, Kısmen	125	42.4
Diğer (Lütfen Belirtiniz)...	5	1.7
Toplam	295	100.0

Örneklerimizin kısmen yeterli görenlerin oranı %42,4'tür (s=125). %39,3'ü (s=116) dini bilgi düzeyini yeterli görürken, %16,6'sı (s=49) yetersiz görmektedir. Diğer şıkka işaretlemiş oranı ise %1,7'dir (s=5).

Tablo 23. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliği-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz?				Toplam	
			Evet	Hayır	Biraz, Kısmen	Diğer		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	21	7	28	2	58	
		%	36.2	12.1	48.3	3.4	100.0	
	25-40	Sayı	38	17	41	2	98	
		%	38.8	17.3	41.8	2.0	100.0	
	41-60	Sayı	42	18	42	1	103	
		%	40.8	17.5	40.8	1.0	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	15	7	14	0	36	
		%	41.7	19.4	38.9	0	100.0	
	Toplam		Sayı	116	49	125	5	295
			%	39.3	16.6	42.4	1.7	100.0

Tablodaki verilere göre yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz sorusuna Evet diye cevap veren deneklerimizin yaş gruplarına göre dağılımı; %41,7 (s=15) oranı ile 60 yaş üzeri olan grubumuzun en yüksek oranı oluşturmakta, %40,8 (s=42) oranı ile 41-60 yaş arası olan grubumuz izlemekte, %38,8 (s=38) oranı ile 25-40 yaş grubumuz izlemekte ve son olarak %36,2 (s=21) oranı ile 25 yaş altı izlemektedir.

Hayır diyen deneklerimizin yaş gruplarına göre oranları; %19,4 (s=7) oranı ile 60 yaş üzeri olan grubumuz yer almakta, peşinden %17,5 (s=18) oranı ile 41-60 yaş grubu izlemekte, peşinden %17,3 (s=17) oranı ile 25-40 yaş arası izlemekte ve son olarak %12,1 (s=7) oranı ile 25 yaş altı olan grubumuz yer almaktadır.

Biraz Kısmen dindar olarak kendilerini belirleyen deneklerimizde ise oranlar şu şekilde; %48,3 (s=28) oranı ile 25 yaş altı olan yaş grubumuz en yüksek oranları ilk sırayı almakta, %41,8 (s=41) oranı ile 25-40 yaş arası olan grubumuz gelmekte, %40,8 (s=42) oranı ile 41-60 yaş grubu izlemekte ve son olarak ve en düşük oranla %38,9 (s=14) oranı ile 60 yaş ve üstü olan yaş grubumuz gelmektedir.

Diğer şıkkını işaret etmiş olanlar ise; %3,4 (s=2) oranı ile 25 yaş altı olan grup ilk sırayı almakta, ikinci sırada %2,0 (s=2) oranı ile 25-40 yaş arası izlemekte, son olarak %1,0 (s=1) oranı ile 41-60 yaş arası izlemekte, 60 yaş üzeri olan deneklerimiz bu şıkka cevap vermediklerini görmekteyiz. Tablo 23 hipotez 2.1.'i desteklenmiştir.

Tablo 24. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliği-Cinsiyet İlişisine Göre Dağılımı

			Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz?				Toplam
			Evet	Hayır	Biraz, Kısmen	Diğer	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	63	18	44	2	127
		%	49.6	14.2	34.6	1.6	100.0
	Kadın	Sayı	53	31	81	3	168
		%	31.5	18.5	48.2	1.8	100.0
Toplam		Sayı	116	49	125	5	295
		%	39.3	16.6	42.4	1.7	100.0

“Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz?” sorusuna deneklerimize baktığımızda; erkek ve kadınlar arasında acık bir far görülmektedir. Evet diyen erkek deneklerimizin oran %49,6 (s=63) ile yüksek bir oran elde ederken kadınlarda ise %31,5 (s=53) oranı ile acık fark göze çarpmaktadır.

Hayır diyen erkek deneklerimizin oranı %14,2 (s=18) olarak belirlenirken, kadınlarda ise %18,5 (s=31) oranı ile yine acık fark belirlemektedir.

Biraz kısmen diye cevap veren erkek deneklerin oranı %34,6 (s=44) olarak belirlenirken, kadınlarda ise %48,2 oranı ile yine büyük fark belirlemektedir.

Diğer şıkkında erkekler %1,6 (s=2) oran belirlemekte, kadınlarda ise %1,8 (s=3) oranı tespit edilmiştir.

Gruplar arasında fark acık bir şekilde gözükmekte, kadınlar erkeklere kıyaslan dini bilgilerden daha uzak olduğu acık bir şekilde gözükmektedir. Tablo 24 hipotez 2.2.'i desteklenmiştir.

Tablo 25. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliği-Medeni Durumu İlişkisine Göre Dağılımı

			Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz?				Toplam
			Evet	Hayır	Biraz, Kısmen	Diğer	
Medeni Durumunuz?	Bekâr	Sayı	39	5	38	2	84
		%	46.4	6.0	45.2	2.4	100.0
	Evli	Sayı	71	42	71	2	186
		%	38.2	22.6	38.2	1.1	100.0
	Dul	Sayı	4	1	13	0	18
		%	22.2	5.6	72.2	0	100.0
	Boşanmış	Sayı	2	0	3	1	6
		%	33.3	0	50.0	16.7	100.0
	Cevapsız	Sayı	0	1	0	0	1
		%	0	100.0	0	0	100.0
	Toplam	Sayı	116	49	125	5	295
		%	39.3	16.6	42.4	1.7	100.0

Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz sorusuna deneklerimizin medeni durumlarına göre cevapları:

Bekârlar evet diyenlerin oranı %46,4 (s=39), hayır diyenlerin oranı %6,0 (s=5), biraz kısmen diyenlerin oranları %45,2 (s=38),diğer diyen deneklerin oranları ise %2,4 (s=2) olarak belirlenmiştir.

Evlilerin oranları evet diyen deneklerin oranı %38,2 (s=71), hayır diyen deneklerin oranı %22,6 (s= 42), biraz diyen deneklerin oranları %38,2 (s= 71), diğer diyen deneklerin oranları ise %1,1 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Dul deneklerin oranları 22,2 % s=4 evet olarak cevaplamışlar, hayır diyenlerin oranları %5,6 (s=1), biraz kısmen diyen deneklerin oranı %72,2 (s=13),diğer diyenlerin oran ise %0 olarak tespit edilmiştir.

Boşanmış olan deneklerimizin oranları: evet diyenlerin %33,3 (s=2), hayır diyenlerin oranları %0, biraz kısmen diyenlerin oranları %50,0 (s=3), diğer diyenlerin %16,7 (s= 1) olarak belirlenmiştir. Tablo 25 hipotez 2.3.'ü desteklenmiştir.

Tablo 26. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliği-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı

			Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?			Toplam
			Çok dindarım	Normal dindarım	Biraz Din ile ilgileniyorum	
Size göre ailenizin ekonomik durumu hangi düzeydedir?	Çok iyi	Sayı	9	14	0	23
		%	39.1	60.9	0	100.0
	İyi	Sayı	21	87	0	108
		%	19.4	80.6	0	100.0
	Orta	Sayı	16	133	5	154
		%	10.4	86.4	3.2	100.0
	Düşük	Sayı	5	3	0	8
		%	62.5	37.5	0	100.0
	Çok düşük	Sayı	0	1	1	2
		%	0	50.0	50.0	100.0
	Toplam	Sayı	51	238	6	295
		%	17.3	80.7	2.0	100.0

Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz sorusuna deneklerimizin ekonomik düzeydeki oranları.

Ekonomik durumları Çok iyi olan deneklerimizin oranları: evet %60,9 (s=14), hayır %4,3 (s=1), biraz kısmen %34,8 (s=8), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları iyi olan deneklerimizin oranları: evet %46,3 (s=50), hayır %13,0 (s=14), biraz kısmen %36,1 (s=39), diğer %4,6 (s=5) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları orta olan deneklerimizin oranları: evet %31,2 (s=48), hayır %20,1 (s=31), biraz kısmen %48,7 (s=75), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları düşük olan deneklerimizin oranları: evet %37,5 (s=3), hayır %25,0 (s=2), biraz kısmen %37,5 (s=3), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları Çok düşük olan deneklerimizin oranları: evet %50,0 (s=1), hayır %50,0 (s=1), biraz kısmen %0 (s=0), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir. Tablo 26 hipotez 2.4.'ü desteklenmiştir.

Tablo 27. Araştırmaya Katılanların Dini Bilgi Yeterliği-Eğitim Durumu İlişkisine Göre Dağılımı

			Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz?				Toplam
			Evet	Hayır	Biraz, Kısmen	Diğer	
Eğitim Durumunuz?	Hiç okula gitmemiş	Sayı	2	0	3	0	5
		%	40.0	0	60.0	0	100.0
	İlkokul mezunu	Sayı	3	6	14	1	24
		%	12.5	25.0	58.3	4.2	100.0
	Ortaokul	Sayı	34	12	31	0	77
		%	44.2	15.6	40.3	0	100.0
	Lise mezunu	Sayı	55	24	61	3	143
		%	38.5	16.8	42.7	2.1	100.0
	Üniversite veya yüksek okul mezunu	Sayı	21	7	16	1	45
		%	46.7	15.6	35.6	2.2	100.0
	Cevapsız	Sayı	1	0	0	0	1
		%	100.0	0	0	0	100.0
	Toplam	Sayı	116	49	125	5	295
		%	39.3	16.6	42.4	1.7	100.0

Hiç okula gitmemiş deneklerimizin evet diyenlerin oranı %40,0 (s=2), hayır diyenlerin oranı %0 (s=0), biraz kısmen diyenlerin oranları %60,0 (s=3), diğer diyen deneklerin oranları ise %0 (s=0) olarak belirlenmiştir.

İlkokul mezunu olan deneklerimizin oranları: evet diyenlerin oranı %12,5 (s=3), hayır diyenlerin oranı 25,0% s=6, biraz kısmen diyenlerin oranları %58,3 (s=14), diğer diyen deneklerin oranları ise %4,2 (s=1) olarak belirlenmiştir.

Ortaokul mezunu olan deneklerimizin oranları: evet diyenlerin oranı %44,2 (s=34), hayır diyenlerin oranı %15,6 (s=12), biraz kısmen diyenlerin oranları %40,3 (s=31), diğer diyen deneklerin oranları ise %0 (s=0) olarak belirlenmiştir.

Lise mezunu olan deneklerimizin: evet diyenlerin oranı %38,5 (s=55), hayır diyenlerin oranı %16,8 (s=24), biraz kısmen diyenlerin oranları %42,7 (s=61), diğer diyen deneklerin oranları ise %2,1 (s=3) olarak belirlenmiştir.

Üniversite veya yüksek okul mezunu olan deneklerimizin: evet diyenlerin oranı %46,7 (s=21), hayır diyenlerin oranı %15,6 (s=7), biraz kısmen diyenlerin oranları %36,5 (s=16), diğer diyen deneklerin oranları ise %2,2 (s=1) olarak belirlenmiştir. Tablo 27 hipotez 2.5.'i desteklenmiştir.

Tablo 28. Araştırmaya Katılanların Dini ilgi Kaynaklarına Göre Dağılımı

Dini bilgilerinizi nereden aldınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
Cami İmamından	43	14.6
Yaz Kur'an kurslarından	14	4.7
Dini Kitaplardan	48	16.3
Ailemden	140	47.5
Arkadaşlar ve çevremden	2	0.7
Diğer (Lütfen Belirtiniz)...	47	15.9
Cevapsız	1	0.3
Toplam	295	100.0

Araştırmamıza katılanların %14,6'sı (s=43) kendilerine dini kaynak olarak bölgedeki din adamlarını kaynak edinmişler, özellikle bölgedeki hafızlar İslam dininin temel kaynakları olarak algılanmaktadır. Yaz Kuran kurslarını dini ilim kaynağı olarak belirtenler %4,7'si (s=14) olarak görülmektedir. Dini bilgilerinin dini literatürden edinenlerin oranı %16,3'u (s=48) olarak gözükmekte, bu grubun daha çok bölgedeki aydın tabakanın oluşturduğunu tespit etmekteyiz. Dini kaynak olarak %47,5'i (s=140) en yüksek oran sahibi olan grup dini kaynak olarak ailelerini gösterenler, bu grubun özelliği aileden gelen dini, örf ve adetleri bir dini dogma olarak kabul eden grup olarak

ayrılmaktadırlar. Bu grubun dini anlayışlarında batıl inançlar efsaneler din olarak algılanmış olarak gözlenmektedir. Arkadaş ve çevreden etkilenerek dini hassasiyet sahibi olanların oranı düşük olarak görülmektedir %0,7'si (s=2) bunlar genelde yurt dışında okuyan genç nesilden etkilenenler olmuşlardır.

Diğer şıkka gösterenlerin oranı % 15,9'u (s=47) olarak oluşmuştur. Bu grup birden fazla kaynak göstermişlerdir. Özellikle yurt dışında eğitim gören gençlerle yakın irtibatla olan oldukları gözlenmektedir. Eğitim gören bu kitle halk nazarında âlim olarak kabul edilmektedir. Dini eğitim almış bu gençler İslami kaynak olarak kabul edilmekteler. Camilerde verdikleri seminerler yoğun ilgi görmektedir. Bunların yanı sıra yazılı kaynaklardan da faydalanmaktalar. Son olarak %0,3'u (s=1) ise cevapsız olarak belirtilmiştir. Genel olarak ele alındığında ailelerini İslami kaynak olarak gösterenlerin oranı en yüksek olarak göze çarpmakta, buda İslami bir ailenin önemini açık bir şekilde bize göstermektedir. Komünist dönemde özellikle klasik İslam ailesi düşüncesi ile savaşılmış ve bu düşüncenin ortadan kaldırılması için çok uğraşmışlardır.

3.2.2.1.2. Kur'an-ı Kerim Okuma

İslam'da Kur'an-ı Kerim'in lâfzen okunması ibadet olarak kabul edilmektedir. Deneklerin Kur'an-ı Kerim'i Arapça aslından okumasını bilip bilmediklerini sorduk.

Tablo 29. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerimi Arapça Okuma

Becerilerine Göre Dağılımı

Kur'an-ı Kerimi Arapça aslından okuma biliyor musunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Kur'an-ı Kerimi okumasını biliyorum	217	73.6
Kur'an-ı Kerimi okumasını bilmiyorum	78	26.4
Toplam	295	100.0

Bu sonuçlara göre örneklerimizin %73,6'sı (s=217) Kur'an-ı Kerim'i Arapçasından okumasını bildiğini bu oranın genel olarak Bulgaristan'a nazaran yüksek olduğu görülmekte, bu oranın yüksek olma sebepleri ise komünist rejimin yıkılır yıkılmaz bölgede yaygın bir Kuran Kursu eğitimi başlatılmış olmasıdır. Bu durum günümüze kadar devam etmekte hatta komünist dönemde köylerde gizli Kuran eğitimi yapılmıştır. Bu fırsatlar karşısında Kuran-ı Kerim eğitiminden mahrum kalanlar %26,4 (s=78) olarak belirlenmekte ve sadece ilgisizlikten olmadığını belirtmemiz gerekir. Oranların bu kadar

yüksek olmasının nedeni duyarsızlık ve asimilasyon kampanyalarından etkilenme boyutunu bize göstermektedir.

Tablo 30. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerim Okuma Becerilerine-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Yaşınız?				Toplam
			25 yaş altı	25-40	41-60	60'tan üstü	
Kur'an-ı Kerimi Arapça aslından okuma biliyor musunuz?	Kur'an-ı Kerimi okumasını biliyorum	Sayı	54	81	56	26	217
		%	18.3	27.5	19.0	8.8	73.6
	Kur'an-ı Kerimi okumasını bilmiyorum	Sayı	4	17	47	10	78
		%	1.4	5.8	15.9	3.4	26.4
Toplam		Sayı	58	98	103	36	295
		%	19.7	33.2	34.9	12.2	100.0

Yaş ve namaz kılma durumunu gösteren tablo 30'deki sonuçlara göre, Kur'an-ı Kerim okumasını biliyorum diye cevap verenlerin oranları, 25 yaş altı grubunda oranın %18,3 (s=54) olarak tespit edilmektedir. 25-40 yaş arası grubunda kuranı kerim okuyanların oranı %27,5 (s=81) olarak tespit edilmektedir. 41-60 yaş arası orta nesilde kuran okuma oranı %19,0 (s=56) olarak tespit edilmektedir. En düşük oran olarak ise %8,8 (s=26) 60 yaş üzeri olanları tespit edilmektedir. Kur'an-ı Kerim okuma oranının genel olarak iyi olması genelde Kur'an Kurslarının bölgede yaygın olduğundan hatta komünist rejiminde dahi gizli Kur'an eğitimin azda olsa devam etmesi sebebi; Kur'an-ı Kerim okumasını bilmiyorum diye cevap verenlerin oranlarının bütün yaş gruplarında düşük olduğunu görmekteyiz. 25 yaş altı olanların oranı %1,4 (s=4), 25-40 yaş arası olanların oranı %5,8 (s=17), 41-60 yaş arası neslin oranı %15,9 (s=47) ve 60 yaş üzeri olanın grubun oranı %3,4 (s=10)olarak gözükmemektedir. Kur'an-i Kerim okumasını bilmeyen toplam oranı %26,4 (s=78) olarak tespit edilmiştir.

Kuran-i Kerim okumasını bilmeyen grupların arasında en yüksek orana sahip olanların 41-60 yaş arası olduğun gözlenmekte ve bunun genel olarak Komünist rejiminden en çok etkilenen nesil olarak belirtmemiz uygun olacaktır.

Tablo 31. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerimi Aslından Okuma Becerilerine-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

			Kur'an-ı Kerimi Arapça aslından okuma biliyor musunuz?		Toplam
			Kur'an-ı Kerimi okumasını biliyorum	Kur'an-ı Kerimi okumasını bilmiyorum	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	91	36	127
		%	71.7	28.3	100.0
	Kadın	Sayı	126	42	168
		%	75.0	25.0	100.0
Toplam		Sayı	217	78	295
		%	73.6	26.4	100.0

Kur'an-ı Kerimi aslından okumanın cinsiyete göre dağılımına baktığımızda deneklerden cinsiyet grubuna göre çıkan sonuçlar:

Kur'an-ı Kerimi aslından okumasını bilen erkeklerin oranı %71,1 (s=91) , kadınların ise %75,0 (s=126) olarak tespit edilmiştir.

Kur'an-ı Kerimi aslından okumasını bilmeyen erkeklerin oranı %28,3 (s=36) , kadınların ise %25,0 (s=42) olarak tespit edilmiştir.

Bütün deneklerin gösterdikleri sonuçları ele alacak olursak erkek ve kadınları Kur'an-ı Kerimi aslından okumaya eşit oranda gayret gösterdiklerini görüyoruz.

Tablo 32. Araştırmaya Katılanların Kuran Okuma Sıklığına Göre Dağılımı

Kur'an-ı Kerimi okuma sıklığınız nasıldır?	Sayı	Yüzde Oranı %
Her gün okuyorum	107	36.3
Aslından ara-sıra okuyorum	117	39.7
Cuma günleri, mübarek gün ve gecelerde okuyorum	14	4.7
Kur'an-ı Kerim okumuyorum	55	18.6
Cevapsız	2	0.7

Toplam	295	100.0
--------	-----	-------

Katılanların %36,3'u (s=107) her gün okuduğunu, %39,7'si (s=117) ara sıra okuduğunu, %4,7'si (s=14) Cuma, mübarek günleri ve geceleri okuduğunu, %18,6'sı (s=55) hiç okumadığını beyan etmiştir. Deneklerimizin %0,7'si (s=2) cevapsız bırakmıştır.

Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim, İslam dininin en başta gelen kaynağıdır. Bu nedenle araştırmaya katılanların Kur'an-ı Kerim'i Bulgarcasından okuma durumunu öğrenmek için soru sorduk.

Tablo 33. Araştırmaya Katılanların Kuran'ı Kerim'inin Bulgarca Tercümesini Okuma Durumlarına Göre Dağılımı

Kuran'ı Kerim'in Bulgarca tercümesini okudunuz mu?	Sayı	Yüzde Oranı %
Evet	144	48.8
Hayır	60	20.3
Kısmen	90	30.5
Cevapsız	1	0.3
Toplam	295	100.0

Katılanların %48,8'i (s=144) Kur'an-ı Kerim'in Bulgarca tercümesini tamamını, %30,5'i (s=90) bir kısmını okuduğunu, %20,3'ü (s=60) hiç okumadığını belirtmiştir. Görüldüğü gibi, örneklemin yarıdan fazlası Kur'an-ı Kerim'i Bulgarcasından okumuştur. Katılanların %0,3'ü (s=1) cevapsız bırakmıştır. 45 yıl devam eden komünist zulmü Bulgaristan'da dini literatürü nerdeyse tamamını ortadan kaldırmıştı taassup sonucu ve Osmanlılardan kalan dinin bir parçası olarak görülmüş ve Osmanlı tarihi eserlerin başına gelen yıkım ve yok etme politikasından dini kaynaklarda etkilenmiş ve bu nefret ve kinden nasibini almıştır. Bu davranışın tepkisi ve Müslüman toplumdaki oluşan özlem sebebiyle Müslümanlar kutsal kitabımızın mealine özel bir ilgi göstermektedir.

Tablo 34. Araştırmaya Katılanların Kuran'ı Kerim'inin Bulgarca Tercümesini Okuma-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Kuran'ı Kerim'inin Bulgarca tercümesini okudunuz mu?				Toplam	
			Evet	Hayır	Kısmen	Cevapsız		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	21	15	22	0	58	
		%	36.2	25.9	37.9	0	100.0	
	25-40	Sayı	55	19	24	0	98	
		%	56.1	19.4	24.5	0	100.0	
	41-60	Sayı	45	20	38	0	103	
		%	43.7	19.4	36.9	0	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	23	6	6	1	36	
		%	63.9	16.7	16.7	2.8	100.0	
	Toplam		Sayı	144	60	90	1	295
			%	48.8	20.3	30.5	0.3	100.0

“Kur’ani Kerimin Bulgarca tercümesini okudunuz mu?” sorusuna evet diyen deneklerimizden %63,9 (s=23) oranı ile 60 yaş üzeri olan grubumuz en yüksek oranla karşımızda, onu %56,1 (s=55) oranı ile 25-40 yaş arası olan grubumuz izlemekte, %43,7 (s=45) oranı ile 41-60 yaş arası olan deneklerimiz gelmekte ve son olarak en düşük oranı ile %36,2 (s=21) oranı ile 25 yaş altı olan grubumuz gelmektedir.

Hayır diye cevap veren denek gruplarımızda ilk sırada %25,9 (s=15) oranı ile 25 yaş altı olan grubumuz en yüksek puanla ilk sırayı almakta, 25-40 yaş arası ve 41-60 yaş arası olan deneklerimiz aynı puan alan eşit olarak ikinci sırayı almakta ve en düşük puanla 60 yaş üstü olan deneklerimizin yaş grubu gelmekte.

Kısmen okudum diyen denek gruplarımız ise 25 yaş altı olan deneklerimiz %37,9 (s=22) oranı ile ilk sırayı almakta, ikinci sırada ise %36,9 (s=38) oranı ile 41-60 yaş arası olan grubumuz izlemekte, üçüncü sırada ise %24,5 (s=24) oran ile 25-40 yaş arası olan deneklerimiz izlemekte ve son olarak %16,7 (s=6) oranı ile 60 yaş üzeri olan deneklerimiz izlemektedir.

Cevapsız olara ise sadece 60 yaş üzeri olan grubumuz %2,8 (s=1) oranı ile farklı cevap vermişler.

Tablo 35. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerimin Bulgarca Tercümesini Okuma-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

			Kur'an'ı Kerim'inin Bulgarca tercümesini okudunuz mu?				Toplam
			Evet	Hayır	Biraz, Kısmen	Cevapsız	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	69	20	38	0	127
		%	54.3	15.7	29.9	0	100.0
	Kadın	Sayı	75	40	52	1	168
		%	44.6	23.8	31.0	0.6	100.0
Toplam		Sayı	144	60	90	1	295
		%	48.8	20.3	30.5	0.3	100.0

Kur'an-ı Kerimin Bulgarca tercümesini okumanın cinsiyete göre dağılımına baktığımızda deneklerden cinsiyet grubuna göre çıkan sonuçlar:

Kur'an-ı Kerimin Bulgarca tercümesini okumaya bilen erkeklerin oranı % 54,3 (s=69) kadınların %44,6 (s=75) olarak tespit edilmiştir.

Kur'an-ı Kerimin Bulgarca tercümesini okumaya bilmeyen erkeklerin oranı %15,7 (s=20), kadınların %23,8 (s=40) olarak tespit edilmiştir.

Kur'an-ı Kerimin Bulgarca tercümesini kısmen okumaya bilen erkeklerin oranı %29,9 (s=38), kadınların %31,0 (s=52) olarak tespit edilmiştir.

Bütün deneklerin gösterdikleri sonuçları ele alacak olursak erkeklerin Kur'an-ı Kerimin Bulgarca tercümesinin okunmasına kadınlardan daha fazla gayret gösterdiklerini görmekteyiz.

Tablo 36. Araştırmaya Katılanların Elllerinde Dini Kitapların Bulunmasına Göre Dağılımı

Evinizde hangi dini kitaplar bulunur?	Sayı	Yüzde Oranı %
Kur'an-ı Kerim'den başka dini kitap yoktur	66	22.4
Kur'an-ı Kerim'le birlikte başka dini kitaplar da vardır	218	73.9
Hiçbir dini kitap yoktur	9	3.1
Cevapsız	2	0.7
Toplam	295	100.0

Dini kitap konusunda tespit edilen veriler, evlerinde dini kitap olarak nerdeyse her evde bulunan Kuran-ı Kerim sıradan halk arasında bütün kitapların özü olduğundan Kuran-i Kerim'den başka kitap bulundurmaya hissetmeyen grubun oranı %22,4'tür (s=66). Kuran-i Kerim dışında dini kitaplar bulunduran grubun oranı %73,9 (s=218) olarak tespit edilmiştir. 45 yıl süren komünist rejiminde yasak olan bu kitaplar Müslüman Pomak toplumunda bu vahşi olayların tekrür etme korkusu ile gelecek nesiller için her evde küçük özel kütüphaneler oluşturmaya çalışmışlardır. Elde edilen veriler açıkça göstermektedir ki, Hiç dini kitap bulundurmamayanların oranı ise %3,1 (s=9) olarak görülmektedir. Cevapsız kalan kesimin oranını göz önünde bulundurduğumuzda %0,7 (s=2) olarak nerdeyse yok denilecek kadar az olması İslam literatürüne verilen önemi en güzel şekilde açıklamaktadır.

3.2.2.2. İnanç Boyutu

Türkçede inanmak fiilinden türetilmiş olan inanç kelimesi Arapça itikat, Fransızca-croyance, İngilizce-belief, Almanca-glauben kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Genel anlamda bilgi, kanaat ve imanı içine alan oldukça kapsamlı bir kavramdır. Sonuçta bunların hepsi "itminan" kelimesine indirgenebilir ki, bu da "güvenip dayanmak ve kalben huzur ve tatmin içerisinde bulunmak" demektir(Hökelekli, 2005: 156; Peker, 2008: 71).

Arapça kökenli olan iman ise, İngilizce-faith, Latince-fides kelimesinden türeyen Fransızca-foi kelimelerine karşılık kullanılmaktadır. Arapçada güvenmek anlamında (أمن) kökünden türemiş olan iman terimi, sözlükte güven vermek, güven duymak, tasdik etmek ve gönülden benimsemek anlamlarına gelmektedir. Nitekim Kur'an' da iman

kelimesi, güvene kavuşturmak, tasdik etmek (Yusuf, 12/17), doğrulamak, ikrar ve itiraf etmek (Bakara, 2/285) manalarına gelmektedir. Denilebilir ki iman, kelimenin ifade ettiği anlama uygun olarak, bir güvenme, yakınlaşma, ümitle bağlanma olayıdır. Buna göre dini inanç, kişinin kendisi ve bütün kâinat üzerinde hâkimiyetini kabul ettiği, duyular üstü, yüce kuvvet ve kudret sahibi bir varlığa yönelme, mutlak iradesine güvenerek, deruni bağlarla ona bağlanma şeklinde ifade edilebilir (Hökelekli 2005: 157).

İnanç, insanın kendisi ve bütün kâinat üzerinde hâkimiyetini kabul ettiği, duyular üstü, yüce kudret ve kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla insan arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım esaslarla ilgilidir. Bir dini inancın söz konusu olabilmesi için tam bir teslimiyet ve kabul gerekir. Çünkü iman kalbin gönül ferahlığı ile kabul ettiği bir şeydir (Peker, 2008: 73).

Birey, çocukluğunda aile içerisinde bulunduğu, ruhuna seslenen ve ruhunun yapısına uygun düşen dini hazır ve yetenekli doğuşuna (inanma içgüdü) bağlı olarak kabul eder. Din çocuğun ruhuna yerleşmiştir. O dine inanmak için ilgisini, eğilimini, arayışını ve özlemine kullanmaktadır. Çocuk bunu kabul ederken itiraz etmeden, kuşkulandıktan, nedenini araştırmadan içtenlikle inanır bu onun için doğal bir olaydır (Yavuz 1987: 43). Bu geleneksel dinî inancın tanımıdır. Ama bilişsel dinî inanç ise, bireyin, kendisi ve bütün kâinat üzerinde hâkimiyetini kabul ettiği, aşkın, yüce, sonsuz güç sahibi bir varlık ile arasındaki ilişkilerin (Peker, 2008: 73) bilgilerine sahip olması ve bunun bilincinde olmasıdır.

Başlangıçtan günümüze bir insan ve toplum gerçeği olan dini inanç, bir yandan insanın iç dünyasına etki ederken diğer yandan da onun toplumsal yönüne katkı sağlamaktadır. Dini inanç, insanın manevî dünyasını huzura kavuşturduğu gibi, toplum yaşamında da insanları mukaddes bir duygu, ortak şuur ve vicdan etrafında birleştirerek psikoloji ve sosyal dengenin tesisini temin eder.

3.2.2.2.1. Allah İnanıcı

İslâm dininin en önemli temel ilkesi olarak Allah'ın varlığı ve birliğine inanma, Kur'an-ı Kerim'de üzerinde en çok durulan inanç biçimidir. Günümüzde Allah'a iman konusu genellikle insanların kabul etmekte tereddüt etmedikleri bir konudur. Ancak bu

inancın anlayış ve algılayış biçimi eğitim, yaş, sosyo-ekonomik ve kültürel unsurlara göre bazı farklılıklar gösterebilmektedir

Dini değerlere inanma bakımından Smolyan ilinde yaşayan insanların inançlı ve dini değerlere bağlı olduğu görülmektedir. Özellikle Allah inancı söz konusu olduğunda, toplumda güçlü bir dini inanç bulunmaktadır. Bununla beraber dinin diğer kutsallarına da benzer şekilde inanç söz konusudur. Fakat dini inancın içeriği ve nasıllığı farklı anlam ve boyutlar taşımaktadır. Bilinen ve kabul edilen ortak değer, kutsal fenomenlere inanma bakımından toplumda ortak bir duygu ve düşüncenin olduğudur. Bu bağlamda Smolyan ili inançlı insanların yaşadığı, muhafazakâr bir görünüme sahiptir Her Müslüman'da olduğu gibi Smolyan Müslümanlarında da iman esasları özelliğini korumaktadır. Bu iman, temel niteliğini yitirmemiş olsa da zamanla değişik inançların gölgesinde kalmıştır. Meselâ; dört kitabın da kabul edilmesinin yanında, Kur'an dışındakilerin başka dine ait olması hasebiyle bir tehdit gibi algılanması; meleklerin varlığına ve temizliğine inanıp da kendini onlardan daha değersiz görme vs. bunların birkaçıdır.

Allah'a olan iman da buna benzer farklı boyutlar kazanmıştır. Buna örnek olarak şunları sıralayabiliriz; Allah'ın yukarıda -gökte- bulunduğuna inanmak; Allah'ı sûret şeklinde algılamak; bazı doğal afetlerin, kişinin kendi günahlarından dolayı Allah tarafından bir ceza olarak verildiğini kabul etmek; Allah'ın sadece cezalandırıcı olduğuna inanmak vs.

Tablo 37. Araştırmaya Katılanların Allah İnancına Göre Dağılımı

Allah'ın varlığına ve birliğine kesinlikle inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	295	100.0
Kararsızım	0	0
İnanmam	0	0
Toplam	295	100.0

Bütün araştırmamıza katılanların Allah'ın varlığına ve birliğine kesinlikle inandıklarını belirtmiştir %100 (s=295).

3.2.2.2.2. Peygamber İnancı

Peygamber kelimesi Farsça olup 'haber taşıyan ve elçi' anlamına gelen gelir. Bir terim olarak 'Allahın kulları arasında seçildiği ve vahiy yoluyla emir ve yasaklarını

insanlara ulaştırmak üzere görevlendirdiği elçiye peygamber denir (Döndüren, 2009: 144).

Smolyan Müslümanların Peygamberler, Allah ile insanlar arasında bir aracı olmalarından ve yaymakla görevli olduğu dini anlatma mücadelelerinden ziyade, efsaneleriyle hafızalarda yer etmiş bulunmaktadır. Bu nedenle Peygamber inancını bu efsaneler doğrultusunda incelemekte fayda vardır. Yalnız Peygamberlerin Allah'ın elçisi olduğu inancında ihtilaf yoktur. Bütün Peygamberlerin insanlığa uyarıcı ve yol gösterici birer önder olarak gönderildiği herkesçe kabul edilen bir husustur. Her peygamberin bir özelliği olduğuna inanılmaktadır.

Tablo 38. Araştırmaya Katılanların Peygamber İnancına Göre Dağılımı

Hız. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	293	99.3
Kararsızım	2	0.7
İnanmam	0	0
Toplam	295	100.0

Katılanların %99,3'u (s=293) Hz. Muhammed'i Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanırken, %0,7'si (s=2) de kararsız olduğuna belirtmiştir.

3.2.2.2.3. Kutsal Kitap İnancı

Kitap Arapça bir sözlük olup yazmak veya yazılı belge anlamına gelir. Çoğulu kütüb'dür. Bir terim olarak ise Yüce Allahın kullarına yol göstermek ve aydınlatmak üzere peygamberlerine vahyettiği sözlere ve bunu yazıya geçirilmiş şekline denir. İlahi kitaplara semavi kitaplar da denir (Döndüren, 2009: 134)

Müslümanların Allah tarafından gönderilmiş diğer kitaplarla beraber, Hz. Peygambere gönderilmiş kitap olan Kur'an'a da inanması gerekir. Bu iman gereği olarak her Müslüman, Kur'an'ın Allah kelamı olup, hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaştığına inanmakla yükümlüdür.

Tablo 39. Araştırmaya Katılanların Kur'an-ı Kerim İncasına Göre Dağılımı

Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı olduğuna inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	293	99.3
Kararsızım	1	0.3
İnanmam	1	0.3
Toplam	295	100.0

Araştırmaya katılanların %99,3'ü (s=293) inandığını, %0,3'ü (s=1) kararsızlığını ve %0,3'u (s=1) inanmadığını belirtmiştir. Kur'anı Kerim'in Allah kelamı olmadığını belirtenler genelde Kur'anı Kerim'in ne olduğunu tam farkında olmayan kişilerdir ilahi kitap mefhumu olmayan insanlardır.

3.2.2.2.4. Ahiret İncası

Ahiret sözlükte “son, son gün ve sonra olan” anlamlarına gelir. İslam da öbür âlem öbür dünya anlamını ifade eder. Buna göre dünya canlıların yaşadığı “önceki âlem “ ahiret ise “sonraki âlem” (Döndüren, 2009: 157). Ölüm, dünya hayatının sona ermesi, ahiret hayatının başlaması halidir Ölüm, organizmanın biyolojik ve fizyolojik fonksiyonlarını bitirmesi olarak tanımlanabilir.

İslâm'ın inanç ilkelerinden biri de ahiret hayatına, yani öldükten sonra tekrar dirilmeye ve Allah'ın burada iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandıracağına inanmadır. Buna göre, bu dünyanın bir sonu vardır ve bundan sonra da başka bir hayat, ahiret hayatı başlar. Bu anlayış; insanların dünya görüşlerini ve yaşam tarzlarını etkileyebilmektedir.

Tablo 40. Araştırmaya Katılanların Ahiret İncasına Göre Dağılımı

Kıyamet günü ve ölümden sonra hayatın varlığına inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	288	97.6
Kararsızım	5	1.7
İnanmam	1	0.3
Cevapsız	1	0.3
Toplam	295	100.0

Tabloda görüldüğü gibi örneklerimin Kıyamet günü ve ölümden sonra hayat varlığına inanır mısınız sorusuna kesinlikle inanırım diyenlerin oranları %97,6

(s=288)olarak görülmektedir. Kararsız olanların oranı %1,7 (s=5); İnanmam diyenlerin oranı %0,3 (s=1) ; Cevapsız kalanların oranları %0,3 (s=1); Bu tablodaki verileri göz önünde bulundurduğumuzda Pomak Müslüman toplumunda Kıyamet inancının, yıllar süren baskı ve asimilasyon politikasına rağmen kaybolmadığını görmekteyiz.

3.2.2.2.5. Melek İnancı

Melek sözlükte “haberci, elçi güç ve kuvvet” gibi anlamlara gelir. Bunlar Allahın emriyle çeşitli görevleri yerine getiren, yaratılış gayesine uygun olarak faaliyet gösteren, gözle görülmeyen nurani ve ruhani varlıklardır (Döndüren,2009:125).

Meleklerle olan iman da değişik boyutlar kazanmıştır. Her şeyden evvel meleklerin insanlardan daha değerli oldukları kanaati hayli yaygındır. Bir diğer kanaat da meleklerin bazı insanlara görüldüğüdür. Kendisine melek görünen kişi mutlaka her açıdan temizdir ve o kişinin söylediği sözlerde kesinlikle yalan yoktur. Hatta böyle bir şahıstan medet ummak ve onlardan nazar ve hastalıklara karşı kendilerinden yardım istenmesi çoğunluğun kabul ettiği bir meseledir. Melekler, görüldüğü kişilerce doğru yolu bulmasına yardımcı olan bir mürşit gibi de algılanmaktadır.

Tablo 41. Araştırmaya Katılanların Melekler İnancına Göre Dağılımı

Meleklerin varlığına inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	293	99.3
Kararsızım	2	0.7
İnanmam	0	0
Toplam	295	100.0

Deneklerimize “Meleklerin varlığına inanır mısınız?” diye sorduğumuzda %99,3’u (s=293) inanırım, %0,7’si (s=2) bu konuda kararsızım diye cevap vermişlerdir.

3.2.2.2.6. Kaza Ve Kader İnancı

Kaza ve kader inancı; İslâm dünyasında inanç noktasında farklı anlayışlara neden olan bir konudur. Kaza, Cenab-ı Hakk’ın ezelde irade ettiği ve takdir buyurduğu şeylerin zamanı gelince, her birisini ezeli ilim, irade ve takdirine uygun biçimde meydana getirmesi ve yaratmasıdır. Kazâ Allah’ın tekvîn sıfatı ile ilgili bir kavramdır.

Kader ise terim olarak “Yüce Allah’ın, ezelden ebede kadar olacak bütün şeylerin zaman ve yerini, özellik ve niteliklerini, ezeli ilmiyle bilip sınırlaması ve takdir etmesi”

demektir. Allah'ın ilim ve irade sıfatlarıyla ilgili bir kavram olan kader, evreni, evrendeki tüm varlık ve olayları belli bir nizam ve ölçüye göre düzenleyen ilâhî kanunu ifade eder. (Karaman vd., C.I, 2003: 132). Allah kader ilmini kendi zatına tahsis etmiştir. Kader, Allah'ın mahsus bir sırrı ilahidir ve kâinatı yönetim planıdır. Bu ilmini mahlûkundan hiç kimseyle paylaşmaz (Etöz, 2008: 189).

Ancak, bu konuların yorumlanmasında bazı farklı anlayışlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle, meydana gelen olaylarda insanın fiillerinin konumu noktasında çeşitli anlayışlar belirmiştir. Bu konuda, temel olarak üç ayrı görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan Mutezili görüş; Olan olaylarda, insanın fiillerinin bizzat yaratıcısı olduğu, Allah'ın buna karışmadığı anlayışıdır. Cebriyeci görüş ise; insanın kaderin önünde aynen rüzgârın önündeki bir yaprak gibi hiçbir etkisinin olmadığı anlayışıdır (Karaman vd., C.I, 2003: 133-137). Her iki görüşü bir anlamda birleştirerek, insanın kendi fiilini seçme özgürlüğü olduğu ve buna göre de Allah'ın kişinin seçtiği fiili yarattığı anlayışı olan Ehl-i Sünnet anlayışı ortaya çıkmıştır.

İslam inancına göre insan kendi iradesiyle, kendi değerlendirmesi ve karar vermesiyle hareket eden, dolayısıyla da yaptıklarından sorumlu olan bir varlıktır. Bunun yanında başına gelen kötü olaylar karşısında elinden bir şey gelmiyorsa, Allah'a sığınarak “kader” diyerek olayın etkisinden büyük oranda kurtulabilir. Dolayısıyla kader inancı bir savunma aracı olarak kişiyi rahatlatır (Peker, 2008: 248-250).

Tablo 42. Araştırmaya Katılanların Kaza ve Kader İnancına Göre Dağılımı

Kader vardır ve hayır ve şer Allah'tan geldiğine inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	287	97.3
Kararsızım	5	1.7
İnanmam	1	0.3
Cevapsız	2	0.7
Toplam	295	100.0

Kadere “inanan” denek grubu çoğunlukta olup oranı %97,3’tür (s=287). Bu grubu %1,7 (s=5) oranıyla “Kararsızım” diyenler takip etmektedir. “İnanmam” diyen denek oranı da %0,3’tür (s=1). İki kişi %0,7 (s=2) de soruya cevap vermemiştir.

3.2.2.3. İbadet Boyutu

Dini inanış ifadesi olan ibadetler, kişiyi, Yüce varlık ile karşı karşıya getiren davranışlardır. İnsan, inandığı gerçeği yaşamak ihtiyacını duyar (Şentürk, 2000: 31). İbadet kalbin imanla tatmini ve vicdan huzurudur (Etöz, 2008: 25).

İbadet, insanı yüce Allah'a yaklaştıran bir davranış, insanın dünyada ulaşabileceği en yüksek insanlık derecesidir. Yaratılışın en önemli amacı ve gereğidir. Yüce Allah'ın verdiği nimetlere karşılık insanın bunun bilincinde olması ve verilen bütün nimetlere saygı duyarak şükretmesidir. İbadet sadece Allah'ın hoşnutluğunu (rızasını) kazanmak için yapılır (Güran,2000:129).

İç ya da dış etkiler sonucunda şuurlu bir katkı olmadan ortaya çıkan, hoşya giden veya gitmeyen yaşantılar oluşturan ruhsal ve duygusal bir durumdur. Dinî duygu, ilahî bir kuvvetin varlığından düşünce tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı duygudur. Sözü edilen duygu insanı ilahî varlıkla temasa getirir (Peker 2008:110).

Dinî duygunun elemanları korku, sevgi, saygı, sempati, hayranlık, minnettarlık ve sığınma olarak ifade edilebilir. Dinî duygudaki korkunun özelliği ise kişiyi korktuğu varlığa yaklaştırmayı ve onu teslimiyete götürmesidir (Peker 2008:110).

Tüm yaşantılarıyla bir bütün olan insanın duygu, düşünce ve davranışları arasında da bir tutarlılık olması beklenmektedir (Güngör, 1982: 54). Çünkü bir dine inanmakla o dinin ortaya koyduğu davranış bütünlüğünü benimsemek ayrı ayrı kabulü olan unsurlardır. Toplumda birey hangi ideolojiye, fikre, dine mensup olursa kendisinden o yönde eylemler beklenmektedir.

Dinin biri inanç ötekisi de amel olmak üzere iki unsurunun ayrılmazlığına din sosyologları da vurgu yapmaktadır (Günay, 2000: 224). Kur'an-ı Kerim'de de yapılması istenilen ibadetlerin bireyin ahlakında olumlu değişikliklere yol açması beklenmektedir (Furkan Süresi: 76; Hud Süresi: 114). Geleneksel toplumlarda yüz yüze iletişimin güçlü olduğu bireylerde davranışlardaki bütünlük, grup tarafından denetlenmekte ve geriye olumlu veya olumsuz bir dönüşüm verilmektedir.

İbadet, psikolojik açıdan: Allah inancı ve din duygusu gibi insan da doğuştan var olan içgüdüsel eğilimlerin doğal bir sonucudur. Belki de onun doğal bir gereği olarak

ibadet ihtiyacı da fitri ve doğaldır. İnsanlık tarihi boyunca çeşitli dinler, insanın bu doğal duygu ve ihtiyacını gerçekleştireceği değişik biçim ve şekiller öngörerek bu gereksinimlerini karşılamak için çalışmışlardır. Bu ibadet formları, dinin ritüelini yani ibadet ve ayin merasimlerini oluşturur (Güran, 2000:129; Karaman vd., C.II, 2003: 217-218).

İbadetlere bakılacak olursa, şeklen birbirine hiç benzemedikleri görülür. Namaz, Oruç, Kurban, Zekât, hac vs. gibi. Bunun için ibadetleri belirli şekiller olarak anlayıp izah etmek mümkün değildir (Daryal, 2009: 77).

Özet olarak; ibadetler insanın Allah'a kendi kendisiyle, diğer insan ve yaratıklarla ilişkisini düzenleyici bir sistem olarak kazanmaktadır(Hökelekli, 2005: 249). İbadetlerin (Namaz, Oruç, Zekât, Sadaka, Kurban vs. olarak) bütünüyle yegâne gaye ve hedefi, fertleri ayrı ayrı toplum menfaatine yöneltmek ve böyle cemiyet içinde rahat ve huzuru, refah saadeti sağlamak suretiyle kalkındırmak ve güçlendirmektir. İbadetlerin bu gaye ve hedefi, İslam'da birçok ayet'i kerime, hadis-i şerif ve İslam büyüklerinin sözlerinde dile gelmiştir. Bu emir ve teşviklerin sayıları da insana hayret ve şaşkınlık verecek kadar çok ve kabarıktır (Daryal, 2009: 82-83).

3.2.2.3.1. Namaz

Bu dünyada her türlü ibadeti temsil eden Arapça salât kelimesiyle ifade edilen ibadetlerin başı namazdır. Salâtın diğer anlamlarından bazıları selam, dua, ibadet, saygı, bağlılık, güzel bir âdeti koruma ve kollama gibi manaları tazammun eder. Namaz, kişinin yaratılış sebebine ve var oluş gayesine uygun hareket etmesi ve davranmasıdır. Yani fitratı selimesini korumak için Rabbi olan Allah'ın emrine göre yaşaması, namazla kendini, kötülöklere karşı muhafaza etmesidir (Etöz, 2008: 159-160).

Namaz ibadeti, İslâm'ın temel şartlarından biri kabul edildiğinden çok önem verilen bir ibadettir. Hz. Peygamber tarafından "dinin direği olarak" önemine vurgu yapılmış ve tarih boyunca da İslâm'ın en büyük ayırt edici sembollerinden biri olarak görölmüştür. Namaz ibadeti, günlük (beş vakit namaz) namazlar, haftalık Cuma namazı, bayram namazları, cenaze namazı ve nafil namazlar gibi çeşitlere ayrılmaktadır.

Her gün namaz kılmak için alınan abdestin, bir tür temizlik uygulanması olduğu söylenebilir. Nitekim abdest, vücudun kir ve mikroplarla en fazla bulunduğu bölümlerinin temizlenmesini sağlamaktadır (Hökelekli, 2005: 246-247).

Tablo 43. Araştırmaya Katılanların Namaz İbadetini Uygulama Durumu

Namaz kılma alışkanlığınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
Beş vakit namazımı daima kılarım	157	53.2
Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım	96	32.5
Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım	4	1.4
Hiç namaz kılmıyorum	37	12.5
Cevapsız	1	0.3
Toplam	295	100.0

Tablo 43'e göre, örneklemin %53,2'si (s=157) bütün namazlarını, yani beş vakit günlük namazlarını, Cuma ve bayram namazlarını sürekli kılmaktadır. Bu namazları sürekli değil, bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle namaz kılanların oranı ise %32,5'tir (s=96). Sadece Cuma ve Bayram namazlarını kılanların oranı yüksek değildir. Bunlar sadece örneklemin %1,4'ünü (s=4) oluşturmaktadırlar. Örneklemin %12,2'si (s=37) ise hiç namaz kılmadığını açıklamışlardır. Araştırma alanında hiç namaz kılmadıklarını belirtenlerin oranının hiç de az olmadığı görülmektedir. Yine de bu tabloda, örnekleminin dini pratiklerden günlük beş vakit namaza küçümsenmeyecek düzeyde (%53,2) bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 44. Araştırmaya Katılanların Namaz İbadetini Uygulama-Yaş İlişkisine Göre Dağılım

			Namaz kılma alışkanlığımız?					Toplam
			Cevapsız	Beş vakit daima kılarım	Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım	Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım	Hiç namaz Kılmıyorum	
Yaş	25 yaş altı	Sayı	1	30	21	0	6	58
		%	1.7	51.7	36.2	0.0	10.3	100.0
	25-40	Sayı	0	50	37	2	9	98
		%	0.0	51.0	37.8	2.0	9.2	100.0
	41-60	Sayı	0	45	35	2	21	103
		%	0.0	43.7	34.0	1.9	20.4	100.0
	60 yaş üstü	Sayı	0	32	3	0	1	36
		%	0.0	88.9	8.3	0.0	2.8	100.0
	Toplam	Sayı	1	157	96	4	37	295
		%	0.3	53.2	32.5	1.4	12.5	100.0

Tablo 44 baktığımızda namaz ibadeti ile ilgili sorumuza 25 yaş altı gruptaki oranları şöyle sıralıya biliriz. Beş vakit namaz kılanların oranı %51,7 (s=30); Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım diyenlerin oranı %36,2 (s=21); sadece Cuma ve bayram namazları kılanların oranı %0, hiç namaz kılmıyorum diyenlerin oranı %10,3 (s=6), cevapsız kalan kısmın oranı ise %1,7 (s=1) olarak belirtilmiştir.

25-40 yaş arası olan grup deneklerimizin oranlarına baktığımızda şu neticeleri görüyoruz; beş vakit namaz kılanların oranı %51,0 (s=50); bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım diyenlerin oranı %37,8 (s=37); sadece Cuma ve bayram namazları kılanların oranı %1,9 (s=2), hiç namaz kılmıyorum diyenlerin oranı %9,2 (s=21) olarak tespit edilmiştir

41-60 yaş arası olan deneklerimizdeki oranlar; Beş vakit namaz kılanların oranı %43,7 (s=45); Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım diyenlerin oranı %34,0 (s=35); sadece Cuma ve bayram namazları kılanların oranı %1,9 (s=2); hiç namaz kılmıyorum diyenlerin oranı %20,4 (s=21) olarak tespit edilmiştir.

60 yaş üstü olan deneklerimizde oranlar; Beş vakit namaz kılanların oranı %88,9 (s=32); Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım diyenlerin oranı %8,3 (s=3); sadece Cuma ve bayram namazları kılanların oranı %0 (s=0); hiç namaz kılmıyorum diyenlerin oranı %2,8 (s=1) olarak tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara baktığımızda 25 yaş altı ve 25-40 yaş arası ve 60 yaş gruplarında namaz kılanların ve namaz konusuna gayret gösteren gruplar olduğunu görmekteyiz. 41-60 yaş arası nesildeki oranları göz önüne aldığımızda bütün yaş grupları arasında namaza en az ilgi gösteren nesil olarak öne çıkmaktadır. Bu nesildeki bu ilgisizliğin en önemli sebeplerinden biri komünist rejiminde yetişmiş olmalarıdır. Tablo 42 hipotez 3.1.'i desteklenmiştir.

Tablo 45 Araştırmaya Katılanların Namaz İbadetini Uygulama-Cinsiyete İlişkisine Göre Dağılım

		Namaz kılma alışkanlığınız?					Toplam	
		Beş vakit daima kılarım	Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım	Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım	Hiç namaz kılmıyorum	Cevapsız		
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	77	27	3	20	0	127
		%	60.6	21.3	2.4	15.7	0	100.0
	Kadın	Sayı	80	69	1	17	1	168
		%	47.6	41.1	0.6	10.1	0.6	100.0
Toplam		Sayı	157	96	4	37	1	295
		%	53.2	32.5	1.4	12.5	0.3	100.0

Beş vakit namaz kılmanın cinsiyete göre dağılımına baktığımızda deneklerin cinsiyet grubuna göre çıkan sonuçlar;

Beş vakit namazı devamlı olarak kılan erkelerin oranı %60,6 (s=77) kadınlarda ise %47,6 (s=80) olarak tespit edilmiştir.

Bazı vakitleri kılmakla birlikte genellikle kılarım diyen erkeklerin oranı %21,3 (s=27) kadınların ise %41,1 (s=69) olarak tespit edilmiştir.

Sadece Cuma ve bayram namazı kılarım diyen erkeklerin oran %2,4 (s=3) kadınlar ise %0,6 (s=1) olarak tespit edilmiştir.

Hiç namaz kılmıyorum diyen erkeklerin oranı %15,7 (s=20) kadınlarda ise %10,1 (s=17) olarak tespit edilmiştir.

Bizim gözlemlerimize göre yaşlı nüfus içinde kadınların namaz kılma oranı erkeklere göre daha fazladır. Genç nüfusta da kadınlar namaz ibadetinde erkeklerden daha aktif olarak gözlenmektedir. Kadınların evlerde olması namaz ibadetinde daha aktif olmalarına önemli bir faktördür. Erkeklerin namaz ibadetini aksatmanın önemli sebeplerinin işleri görülmekte, çalışma mahallerinde namaz ibadetini gerçekleştirebilecek imkânın olmaması ve cami ve mescitlerin çalıştıkları ortamlarda bulunmaması önemli bir etkendir. Tablo 45 hipotez 3.2.'i desteklenmiştir.

Tablo 46. Araştırmaya Katılanların Namaz Kılma Alışkanlığı-Medeni Durumu İlişisine Göre Dağılımı

		Namaz kılma alışkanlığınız?					Toplam	
		Beş vakit daima kılarım	Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım	Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım	Hiç namaz kılmıyorum	Cevapsız		
Medeni Durumunuz?	Bekâr	Sayı	30	30	1	22	1	84
		%	35.7	35.7	1.2	26.2	1.2	100.0
	Evli	Sayı	113	57	3	13	0	186
		%	60.8	30.6	1.6	7.0	0	100.0
	Dul	Sayı	12	6	0	0	0	18
		%	66.7	33.3	0	0	0	100.0
	Boşanmış	Sayı	1	3	0	2	0	6
		%	16.7	50.0	0	33.3	0	100.0
	Cevapsız	Sayı	0	1	0	0	0	1
		%	0	100.0	0	0	0	100.0
Toplam	Sayı	157	96	4	37	1	295	
	%	53.2	32.5	1.4	12.5	0.3	100.0	

Beş vakit daima kılarım diyen deneklerimizin oranı medeni durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Bekâr olan fertlerde bu oran %35,7 (s=30), evli olan fertlerde %60,8 (s=113), dul olan fertlerde % 66,7 (s=12), boşanmış olan fertlerde ise %16,7 (s=1) olarak tespit edilmiştir.

Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım diyen deneklerimizin oranı medeni durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Bekâr olan fertlerde bu oran %35,7(s=30), evli olan fertlerde %30,6 (s=57), dul olan fertlerde % 33,3 (s=6), boşanmış olan fertlerde ise %50,0 (s=3) olarak tespit edilmiştir.

Hiç namaz kılmıyorum diyen deneklerimizin oranı medeni durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Bekâr olan fertlerde bu oran %22,2 (s=22), evli olan fertlerde %7,0 (s=13), boşanmış olan fertlerde ise %33,3 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım diyen deneklerimizin oranı medeni durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Bekâr olan fertlerde bu oran %1,2 (s=1), evli olan fertlerde %1,6 (s=3) olarak tespit edilmiştir.

Bütün deneklerin gösterdikleri sonuçları ele alacak olursak evli olan fertlerin namaz ibadetine diğer fertlerden daha aktif ve daha çok gayret gösterdiklerini görmekteyiz. Tablo 46 hipotez 3.3.'ü desteklenmiştir.

Tablo 47. Araştırmaya Katılanların Namaz Kılma A alışkanlığı-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişisine Göre Dağılımı

			Namaz kılma alışkanlığımız?					Toplam
			Beş vakit daima kılarım	Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım	Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım	Hiç namaz kılmıyorum	Cevapsız	
Size göre ailenizin ekonomik durumu hangi düzeydedir?	Çok iyi	Sayı	17	6	0	0	0	23
		%	73.9	26.1	0	0	0	100.0
	İyi	Sayı	55	36	3	13	1	108
		%	50.9	33.3	2.8	12.0	0.9	100.0
	Orta	Sayı	80	49	1	24	0	154
		%	51.9	31.8	0.6	15.6	0	100.0
	Düşük	Sayı	3	5	0	0	0	8
		%	37.5	62.5	0	0	0	100.0
	Çok düşük	Sayı	2	0	0	0	0	2
		%	100.0	0	0	0	0	100.0
	Toplam	Sayı	157	96	4	37	1	295
		%	53.2	32.5	1.4	12.5	0.3	100.0

Namaz kılma alışkanlığını deneklerimizin ailelerinin ekonomik durumuna göre oranları:

Ekonomik durumları Çok iyi olan deneklerimizin oranları: Beş vakit daima kılarım %73,9 (s=17), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %26,1 (s=6), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %0 (s=0), Hiç namaz kılmıyorum %0 (s=0),Cevapsız %0 (s= 0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları iyi olan deneklerimizin oranları: Beş vakit daima kılarım %50,9 (s=55), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %33,3 (s=36), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %2,8 (s=3), Hiç namaz kılmıyorum %12,0 (s=13),Cevapsız %0,9 (s= 1) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları orta olan deneklerimizin oranları: Beş vakit daima kılarım %51,9 (s=80), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %31,8 (s=49), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %0,6 (s=1), Hiç namaz kılmıyorum %15,6 (s=24),Cevapsız %0 (s= 0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları düşük olan deneklerimizin oranları: Beş vakit daima kılarım %37,5 (s=3), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %62,5 (s=5), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %0 (s=0) , Hiç namaz kılmıyorum %0 (s=0), Cevapsız %0 (s= 0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları Çok düşük olan deneklerimizin oranları: Beş vakit daima kılarım %100,0 (s=2), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %0 (s=0), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %0 (s=0), Hiç namaz kılmıyorum %0 (s=0),Cevapsız %0 (s= 0) olarak tespit edilmiştir. Tablo 47 hipotez 3.4.'ü desteklenmiştir.

Tablo 48. Araştırmaya Katılanların Namaz Kılma Alışkanlığı-Öğrenim Düzeyi İlişisine Göre Dağılımı

			Namaz kılma alışkanlığınız?					Toplam
			Beş vakit daima kılarım	Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım	Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım	Hiç namaz kılmıyorum	Cevapsız	
Eğitim Durumunuz?	Hiç okula gitmemiş	Sayı	1	1	0	3	0	5
		%	20.0	20.0	0	60.0	0	100.0
	İlkokul mezunu	Sayı	18	5	0	1	0	24
		%	75.0	20.8	0	4.2	0	100.0
	Ortaokul	Sayı	32	27	0	17	1	77
		%	41.6	35.1	0	22.1	1.3	100.0
	Lise mezunu	Sayı	79	48	3	13	0	143
		%	55.2	33.6	2.1	9.1	0	100.0
	Üniversite veya yüksek okul mezunu	Sayı	27	15	0	3	0	45
		%	60.0	33.3	0	6.7	0	100.0
	Cevapsız	Sayı	0	0	1	0	0	1
		%	0	0	100.0	0	0	100.0
	Toplam	Sayı	157	96	4	37	1	295
		%	53.2	32.5	1.4	12.5	0.3	100.0

Namaz kılma alışkanlığını eğitim durumuna göre ele aldığımızda deneklerimizin cevapları şu şekilde belirmektedir:

Hiç okula gitmemiş olan deneklerdeki oranları beş vakit kılarım %20,0 (s=1), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %20,0 (s=1), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %0 (s=0), Hiç namaz kılmıyorum %60,0 (s=3), cevapsız %0 (s=0) olarak oranlar tespit edilmiştir.

İlkokul mezunu olan deneklerdeki oranları beş vakit kılarım %75,0 (s=18), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %20,8 (s=5), Sadece Cuma ve Bayram

namazları kılarım %0 (s=0), Hiç namaz kılmıyorum %4,2 (s=1), cevapsız %0 (s=0) olarak oranlar tespit edilmiştir.

Ortaokul mezunu olan deneklerdeki oranları beş vakit kılarım %41,6 (s=32), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %35,1 (s=27), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %0 (s=0), Hiç namaz kılmıyorum %22,1 (s=17), cevapsız %1,3 (s=1) olarak oranlar tespit edilmiştir.

Lise mezunu olan deneklerdeki oranları beş vakit kılarım %52,2 (s=79), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %33,6 (s=48), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %2,1 (s=3), Hiç namaz kılmıyorum %9,1 (s=13), cevapsız 0% (s=0) olarak oranlar tespit edilmiştir.

Üniversite veya yüksek okul mezunu olan deneklerdeki oranları beş vakit kılarım %60,0 (s=27), Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım %33,3 (s=15), Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım %0 (s=0), Hiç namaz kılmıyorum %6,7 (s=3), cevapsız %0 (s=0) olarak oranlar tespit edilmiştir. Tablo 48 hipotez 3.5.'i desteklenmemiştir.

3.2.2.3.2. Oruç

Senede bir defa, Ramazan ayı boyunca sabahdan akşama kadar, belli şartlara uyarak yerine getirilen oruç ibadeti, sırf dinî bir ibadet olmanın yanı sıra, kutsal bir zaman ortamına vesile olmakta, büyük ölçüde toplumsal hayatın dinsel bir atmosfere bürünmesine de sebep olmaktadır. Bu sebepten dolayı Ramazan orucu tutma eğilimi diğer farz olan ibadetlere nazaran daha fazla ve daha belirgin olarak görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de orucun gerekliliği birçok yerde vurgulanmakta ve önceki milletlere farz kılındığı gibi Müslümanlara da farz kılındığı belirtilmektedir (Bakara, 2/185-187). Ayrıca yine, İslâm'ın beş temel esasıdan biri olarak kabul edilir. Oruç ibadeti, ramazan ayı boyunca, kötülüklerden uzak durma, nefesine hâkim olma, kimseye kötü söz söylememe, kalp kırmama ve Müslüman din kardeşini kollayıp gözetme gibi özelliklere sahiptir. Bu ayda mümin zenginin cömertliği ve fakirin de hiss-i tevekkül ve kanaat duygusu artar (Etöz 2008: 170).

İnsanlarda ruhun safiyeti ve kemali ibadetle gelişir. İnsan oruçlu olduğu zaman mecburen yasaklandığı şeyleri yapmadığı gibi, kendine ve nefsanî arzularına sınır koyma karakter ve alışkanlığı kazanır (Etöz 2008: 171-172).

Tablo 49. Araştırmaya Katılanların Oruç Alışkanlığına Göre Dağılımı

Oruç tutma alışkanlığınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım	137	46.4
Ramazanın tamamını tutarım	100	33.9
Ramazan ayında kısmen oruç tutarım	22	7.5
Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum	28	9.5
Diğer (Lütfen belirtiniz)...	8	2.7
Toplam	295	100.0

Tablo 49'a baktığımızda %46,4'ü (s=137) Ramazan ve mübarek günlerde orucu tutarken, %33,9 (s=100) düzeyde Ramazanın tamamen tuttuğunu ve %7,5 (s=22) oranda ramazan ayında kısmen oruç tuttuğunu söyleyen deneklere rastlanmıştır. Böyle farz orucu yere getiren "Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım" ve "Ramazanın tamamını tutarım" diyenlerin sayısı toplam (%46,4'ü (s=137) + %33,9 (s=100)) %80,3 (s=237) oranına ulaşmaktadır. Ayrıca deneklerin %9,5'i (s=28) bazı sorunlar sebebiyle tutamadığını ve %2,7'si (s=8) diğer şıkka belirtmiştir.

Tablo 50. Araştırmaya Katılanların Oruç A alışkanlığına-Yaş İlişkinine Göre Dağılımı

			Oruç tutma alışkanlığınız?					Toplam
			Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım	Ramazanın tamamen tutarım	Ramazan ayında kısmen oruç tutarım	Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum	Diğer	
Yaş	25 yaş altı	Sayı	23	25	4	3	3	58
		%	39.7	43.1	6.9	5.2	5.2	100.0
	25-40	Sayı	48	31	10	7	2	98
		%	49.0	31.6	10.2	7.1	2.0	100.0
	41-60	Sayı	41	36	8	15	3	103
		%	39.8	35.0	7.8	14.6	2.9	100.0
	60 yaş üstü	Sayı	25	8	0	3	0	36
		%	69.4	22.2	0	8.3	0	100.0
	Toplam	Sayı	137	100	22	28	8	295
		%	46.4	33.9	7.5	9.5	2.7	100.0

Oruç tutma alışkanlığı ile ilgili olan tablomuzda deneklerimizin oruç ibadetine karşı olan ilgisini yaş gruplarına göre izleyebiliriz.

Ramazan ve Mübarek günler orucu tutarım diyen deneklerimizin oranları oranı yaş gruplarına göre şu şekilde belirlenmektedir. 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %39,7 (s=25), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %49,0 (s=48), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %39,8 (s=41), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %69,4 (s=25) olarak tespit edilmiştir.

Ramazan ayını tamamen tutarım diyen deneklerimizin yaş gruplarına göre oranları, 25 yaş altı olan deneklerimizin %43,1 (s=25), 25-40 yaş arası olan deneklerimizin 31,6% (s=31), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin %35,0 (s=8), 60 yaş üstü olan deneklerimizin %22,2 (s=8) olarak tespit edilmiştir.

Ramazan ayını kısmen oruç tutarım diyen deneklerimizin yaş gruplarına göre oranları; 25 yaş altı olan deneklerin %6,9 (s=4), 25-40 yaş arası olan deneklerimizin %10,2 (s=10), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin %7,8 (s=8), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı %0 (s=0)

Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum diyen deneklerimizin yaş gruplarına göre oranları; 25 yaş altı olan deneklerimizin %5,2 (s=3); 25-40 yaş arası olan deneklerimizin oranı 52,0 (s=2); 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %2,9 (s=3); 60 yaş üzeri olan deneklerimizin oranı ise %8,3 (s=3) olarak tespit edilmiştir.

Genel olarak ele aldığımızda tablodaki sonuçlar bize 41-60 yaş arası olan deneklerimizde oruç ibadetine karşı ilginin daha az olduğu görülmekte, bunun en önemli sebeplerinden biri bu neslin komünist dönemde eğitim görmüş ve yetişmiş olmasıdır. Yıllarca uygulanan propagandalar sonucu bu yaş grubunda oruç ibadetine karşı ilgi azalmıştır inkâr edilmese de kullandıkları ifadeler: “biz çalışıyoruz, bizim bu ibadete ayıracak vaktimiz yok, işlerimizi yerine getiremeyiz, yaşlanınca ve emekli olunca biz de oruç ibadetini yerine getirmeye çalışacağız”. “Çalışmak ta ibadet değil mi?” buna benzer ifadeler ile oruç ibadetine karşı ne kadar duyarlı olduklarını göstermektedir. Tablo 50 hipotez 3.1.’i desteklenmiştir.

Tablo 51. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

			Oruç tutma alışkanlığınız?					Toplam
			Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım	Ramazanın tamamen tutarım	Ramazan ayında kısmen oruç tutarım	Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum	Diğer	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	64	40	5	13	5	127
		%	50.4	31.5	3.9	10.2	3.9	100.0
Kadın	Sayı	73	60	17	15	3	168	
	%	43.5	35.7	10.1	8.9	1.8	100.0	
Toplam	Sayı	137	100	22	28	8	295	
	%	46.4	33.9	7.5	9.5	2.7	100.0	

Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen.

Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %10,2 (s=13), kadınlarda ise %8,9 (s=15) olarak tespit edilmiştir.

Ramazan ayının tamamını tutarım diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %31,5 (s=40), kadınlarda ise %35,7 (s=60) olarak tespit edilmiştir.

Ramazan ayında kısmen oruç tutarım diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %3,9 (s=5), kadınlarda ise %10,1 (s=17) olarak tespit edilmiştir.

Diğer deneklerimizin oranına göre erkeklerde %3,9 (s=5), kadınlarda ise %1,8 (s=3) olarak tespit edilmiştir. Tablo 51 hipotez 3.2.'i desteklenmiştir.

Tablo 52. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Medeni Durumu İlişkisine Göre Dağılımı

			Oruç tutma alışkanlığınız?					Toplam
			Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım	Ramazanın tamamen tutarım	Ramazan ayında kısmen oruç tutarım	Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum	Diğer	
Medeni Durumunuz?	Bekâr	Sayı	27	28	6	16	7	84
		%	32.1	33.3	7.1	19.0	8.3	100.0
	Evli	Sayı	97	64	14	10	1	186
		%	52.2	34.4	7.5	5.4	0.5	100.0
	Dul	Sayı	11	7	0	0	0	18
		%	61.1	38.9	0	0	0	100.0
	Boşanmış	Sayı	1	1	2	2	0	6
		%	16.7	16.7	33.3	33.3	0	100.0
	Cevapsız	Sayı	1	0	0	0	0	1
		%	100.0	0	0	0	0	100.0
	Toplam	Sayı	137	100	22	28	8	295
		%	46.4	33.9	7.5	9.5	2.7	100.0

Medeni duruma göre oruç tutma alışkanlığınız sorusuna deneklerimizin cevapları:

Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen bekâr deneklerin oranı %32,1 (s=27), evli deneklerimizin oranı %52,2 (s=97), dul deneklerimizin oranı %61,1 (s=11), boşanmış olanları oranları %16,1 (s=1), cevapsız %100 (s=1) olarak tespit edilmiştir.

Ramazanın tamamen tutarım diyen deneklerimizin oranları: bekâr %33,3 (s=28), evliler %34,4 (s=64), dul %38,9 (s=7), boşanmış %16,7 (s=1), cevapsız %0 olarak tespit edilmiştir.

Ramazan ayında kısmen oruç tutarım diyen deneklerin oranları: bekâr %7,1 (s=6), evli %7,5 (s=14), dul %0, boşanmış %33,3 (s=2), cevapsız %0, deneklerimizin oranları tespit edilmiştir.

Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum diyen deneklerimizin oranları: bekâr %19,0 (s=16), evli %5,4 (s=10), dul %0, boşanmış %33,3 s=2, cevapsız %0, olarak deneklerimizin oranları belirlenmiştir.

Diğer: bekâr %8,3 s=7, evli %0,5 (s=1), dul %0, boşanmış %33,3 (s=2), cevapsız %0, deneklerimizin oranları tespit edilmiştir. Tablo 52 hipotez 3.3.'ü desteklenmiştir.

Tablo 53. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı

		Oruç tutma alışkanlığımız?						Toplam
		Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım	Ramazanın tamamen tutarım	Ramazan ayında kısmen oruç tutarım	Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum	Diğer		
Size göre ailenizin ekonomik durumu hangi düzeydedir?	Çok iyi	Sayı	19	3	1	0	0	23
		%	82.6	13.0	4.3	0	0	100.0
	İyi	Sayı	48	37	7	15	1	108
		%	44.4	34.3	6.5	13.9	0.9	100.0
	Orta	Sayı	62	59	14	12	7	154
		%	40.3	38.3	9.1	7.8	4.5	100.0
	Düşük	Sayı	6	1	0	1	0	8
		%	75.0	12.5	0	12.5	0	100.0
	Çok düşük	Sayı	2	0	0	0	0	2
		%	100.0	0	0	0	0	100.0
Toplam		Sayı	137	100	22	28	8	295
		%	46.4	33.9	7.5	9.5	2.7	100.0

Oruç tutma alışkanlığını ailenin ekonomik durumuna göre deneklerimizin oranları:

Ekonomik durumları çok iyi olan deneklerimizin Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen deneklerimiz %82,6 (s=19), Ramazanın tamamen tutarım %13,0 (s=3), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %4,3 (s=1), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %0 (s=0), Diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları iyi olan deneklerimizin Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen deneklerimiz %44,4 (s=48), Ramazanın tamamen tutarım %34,3 (s=37), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %6,5 (s=7), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %13,9 (s=15), Diğer %0,9 (s=1) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları orta olan deneklerimizin Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen deneklerimiz %40,3 (s=62), Ramazanın tamamen tutarım %38,3 (s=59), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %89,1 (s=14), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %7,8 (s=12), Diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları düşük olan deneklerimizin Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen deneklerimiz %75,0 (s=6), Ramazanın tamamen tutarım %12,5 (s=1), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %0 (s=0), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %12,5 (s=1), Diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ekonomik durumları çok düşük olan deneklerimizin Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen deneklerimiz %100,0 (s=2), Ramazanın tamamen tutarım %0 (s=0), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %0 (s=0), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %0 (s=0), Diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir. Tablo 53 hipotez 3.4.'ü desteklenmemiştir.

Tablo 54. Araştırmaya Katılanların Oruç Tutma Alışkanlığı-Öğrenim Düzeyi İlişkisine Göre Dağılımı

			Oruç tutma alışkanlığınız?					Toplam
			Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım	Ramazanın tamamen tutarım	Ramazan ayında kısmen oruç tutarım	Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum	Diğer	
Eğitim Durumunuz?	Hiç okula gitmemiş	Sayı	1	1	0	0	3	5
		%	20.0	20.0	0	0	60.0	100.0
	İlkokul mezunu	Sayı	16	7	0	1	0	24
		%	66.7	29.2	0	4.2	.0	100.0
	Ortaokul	Sayı	26	25	8	16	2	77
		%	33.8	32.5	10.4	20.8	2.6	100.0
	Lise mezunu	Sayı	68	52	11	10	2	143
		%	47.6	36.4	7.7	7.0	1.4	100.0
	Üniversite veya yüksek okul mezunu	Sayı	25	15	3	1	1	45
		%	55.6	33.3	6.7	2.2	2.2	100.0
	Cevapsız	Sayı	1	0	0	0	0	1
		%	100.0	0	0	0	0	100.0
	Toplam	Sayı	137	100	22	28	8	295
		%	46.4	33.9	7.5	9.5	2.7	100.0

Oruç tutma alışkanlığı eğitim durumuna göre deneklerin cevapları:

Hiç okula gitmemiş olan deneklerin oranları: Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım %20,0 (s=1), Ramazanın tamamen tutarım %20,0 (s=1), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %0 (s=0), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %0 (s=0), diğer %60,0 (s=3) olarak tespit edilmiştir.

İlkokul mezunu olan deneklerin oranları: Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım %66,7 (s=16), Ramazanın tamamen tutarım %29,2 (s=7), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %0 (s=0), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %4,2 (s=1), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ortaokul olan deneklerin oranları: Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım %38,8 (s=26), Ramazanın tamamen tutarım %32,5 (s=25), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %10,4 (s=8), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %20,8 (s=16), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Lise mezunu olan deneklerin oranları: Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım %47,6 (s=68), Ramazanın tamamen tutarım %36,4 (s=52), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %7,7 (s=11), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %7,0 (s=10), diğer %1,4 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Üniversite veya yüksek okul mezunu olan deneklerin oranları: Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım %55,6 (s=25), Ramazanın tamamen tutarım %33,3 (s=15), Ramazan ayında kısmen oruç tutarım %6,7 (s=3), Tutmak istediğim halde bazı sorunlar sebebiyle tutamıyorum %2,2 (s=1), diğer %2,2 (s=1) olarak tespit edilmiştir. Tablo 48 hipotez 3.5.'i desteklenmemiştir.

Bütün deneklerin gösterdikleri sonuçları ele alacak olursak bu toplumda oruç tutma alışkanlığı fazla yaygın olmamakla birlikte, toplumun Osmanlı döneminden sonra başıboş bırakılmasına rağmen bu oranın normalin üzerinde olduğunu düşünüyorum.

3.2.2.3.3. Zekât

İslâm'ın temel şartlarından birisi de; hür, akıllı, ergenlik yaşına ulaşmış, dinen zengin kabul edilen her Müslüman'ın, malının üzerinden bir yıl geçtikten sonra, belli bir miktarını fakirlere vermesinin farz olduğu zekât ibadetidir. Zekât, malî bir ibadet olup, toplumsal adaleti, barısı, yardımlaşmayı, kardeşlik duygusunun gelişmesini hedefleyen bir ibadettir (Karaman vd., C.I, 2003: 423).

Yardımlaşmaya çok önem veren İslâm Dini, aslında zekâtla toplumsal dengeyi oluşturmayı da amaçlamaktadır. Bu bağlamda, araştırma evrenimiz Smolyan İlinde bireylerin zekât konusundaki tutumlarını sorgulamayı amaçladık. Alınan sonuçlar, aşağıda görülmektedir.

Tablo 55. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme Durumuna Göre Dağılımı

Zekât veriyor musunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Her yıl zekâtımı muntazam veririm	112	38.0
Arada bir aksatarak zekâtımı veririm	46	15.6
Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum	113	38.3
Zekât vermiyorum	22	7.5
Diğer (Lütfen Belirtiniz)...	2	0.7
Toplam	295	100.0

Araştırmaya katılanların zekât verme durumuna bakıldığında (tablo 55) her yıl zekâtlarını muntazam bir şekilde verenlerin oranı %38,0 (s=112); Arada bir aksatarak verenlerin oranı %15,6 (s=46); Zekât yerine arada sırada sadaka verenlerin oranı %38,3 (s=113); ve son olarak zekât vermeyenlerin oranı %7,5 (s=22) olarak tespit edilmiştir.

Zekât verenlerin oranlarını düşük olması komünist rejiminde dini bir şiar olan zekâtın yasaklanmış ve neredeyse unutulmuş olması sebebiyle olmuştur. Zekât yerine sadakanın yaygın olması ve halk arasında sadakanın önemine her zaman değinilmiştir. Zekât yârine yıllardır sadaka verilmiş ve toplumda genel bir bilgi oluşmuş, buna göre zekât bir sadaka, nisap miktarı önemli değil önemli olan fakirlere yardımcı olmak ihtiyaç sahibinin ihtiyacını gidermek.

Tablo 56. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Zekât veriyor musunuz?					Toplam	
			Her yıl zekâtımı muntazam veririm	Arada bir aksatarak zekâtımı veririm	Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum	Zekât vermiyorum	Diğer		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	13	5	27	13	0	58	
		%	22.4	8.6	46.6	22.4	0	100.0	
	25-40	Sayı	36	18	40	2	2	98	
		%	36.7	18.4	40.8	2.0	2.0	100.0	
	41-60	Sayı	41	19	39	4	0	103	
		%	39.8	18.4	37.9	3.9	0	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	22	4	7	3	0	36	
		%	61.1	11.1	19.4	8.3	0	100.0	
	Toplam		Sayı	112	46	113	22	2	295
			%	38.0	15.6	38.3	7.5	0.7	100.0

Her yıl zekâtımı muntazam veririm diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %22,4 (s=13), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %36,7(s=36), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %39,8 (s=41), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %61,1 (s=22) olarak tespit edilmiştir.

Zekât vermiyorum diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %22,4 (s=13), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %2,0 (s=2), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %3,9 (s=4), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %8,3 (s=3) olarak tespit edilmiştir.

Arada bir aksatarak zekâtımı veririm diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %8,6 (s=5), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %18,4(s=18), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı

%18,4 (s=19), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %11,1 (s=4) olarak tespit edilmiştir.

Zekât yerine arada sırada sadaka veririm diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %46,6 (s=27), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %40,8 (s=40), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %37,9 (s=39), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %19,4 (s=7) olarak tespit edilmiştir.

Bütün deneklerin gösterdikleri sonuçları ele alacak olursak bu toplumda zekât verme alışkanlığı çok zayıftır, bunun temel sebebi Bulgaristan'da Müslümanların geneli fakirdir. Bunun nedeni ise Komünizm döneminde medeniyetten ve şehir hayatından uzak köy ve kırlarda yaşamalarından kaynaklanmaktadır. O dönemde ikamet etmek için köyden şehre taşınmak hemen hemen imkânsızdı veya çok zordu. Tablo 56 hipotez 3.1.'i desteklenmiştir.

Tablo 57. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

			Zekât veriyor musunuz?					Toplam
			Her yıl zekâtımı muntazam veririm	Arada bir aksatarak zekâtımı veririm	Zekât yerine arada sırada sadaka veriyorum	Zekât vermiyorum	Diğer	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	52	13	53	8	1	127
		%	40.9	10.2	41.7	6.3	0.8	100.0
	Kadın	Sayı	60	33	60	14	1	168
		%	35.7	19.6	35.7	8.3	0.6	100.0
Toplam		Sayı	112	46	113	22	2	295
		%	38.0	15.6	38.3	7.5	0.7	100.0

Her yıl zekâtımı muntazam veririm diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %40,9 (s=52), kadınlarda ise %35,7 (s=60) olarak tespit edilmiştir.

Zekât vermiyorum diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %6,3 (s=8), kadınlarda ise %8,3 (s=14) olarak tespit edilmiştir.

Arada bir aksatarak zekâtımı veririm diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %10,2 (s=13), kadınlarda ise %19,6 (s=33) olarak tespit edilmiştir.

Zekât yerine arada sırada sadaka veririm diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %41,7 (s=53), kadınlarda ise %35,7 (s=60) olarak tespit edilmiştir. Tablo 57 hipotez 3.2.'i desteklenmiştir.

Tablo 58. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Sosyo-Ekonomik Durumu İlişkisine Göre Dağılımı

			Zekât veriyor musunuz?					Toplam	
			Her yıl zekâtımı muntazam veririm	Arada bir aksatarak zekâtımı veririm	Zekât yerine arada sırada sadaka veriyorum	Zekât vermiyorum	Diğer		
Size göre ailenizin ekonomik durumu hangi düzeydedir?	Çok iyi	Sayı	17	2	4	0	0	23	
		%	73.9	8.7	17.4	0	0	100.0	
	İyi	Sayı	43	17	43	5	0	108	
		%	39.8	15.7	39.8	4.6	0	100.0	
	Orta	Sayı	47	26	62	17	2	154	
		%	30.5	16.9	40.3	11.0	1.3	100.0	
	Düşük	Sayı	4	0	4	0	0	8	
		%	50.0	0	50.0	0	0	100.0	
	Çok düşük	Sayı	1	1	0	0	0	2	
		%	50.0	50.0	0	0	0	100.0	
	Toplam		Sayı	112	46	113	22	2	295
			%	38.0	15.6	38.3	7.5	0.7	100.0

Ailenin ekonomik durumuna göre deneklerimizin zekat verme oranları:

Aile ekonomik durumu çok iyi olan deneklerimizin zekat verme oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %73,9 (s=17), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %8,7 (s=2), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %17,4 (s=4), Zekât vermiyorum %0 (s=0),diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Aile ekonomik durumu iyi olan deneklerimizin zekat verme oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %39,8 (s=43), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %15,7 (s=17), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %39,8 (s=43), Zekât vermiyorum %4,6 (s=5),diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Aile ekonomik durumu orta olan deneklerimizin zekat verme oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %30,5 (s=47), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %16,9 (s=26), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %40,3 (s=62), Zekât vermiyorum %11,0 (s=17),diğer %1,3 (s=2) olarak tespit edilmiştir.

Aile ekonomik durumu düşük olan deneklerimizin zekat verme oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %50,4 (s=4), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %0 (s=0), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %50,0 (s=4), Zekât vermiyorum %0 (s=0),diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Aile ekonomik durumu çok düşük olan deneklerimizin zekat verme oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %50,0 (s=1), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %50,0 (s=1), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %0 (s=0), Zekât vermiyorum %0 (s=0),diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir. Tablo 58 hipotez 3.4.'ü desteklenmiştir.

Tablo 59. Araştırmaya Katılanların Zekât Verme-Öğrenim Düzeyi İlişkisine Göre Dağılımı

			Zekât veriyor musunuz?					Toplam
			Her yıl zekâtımı muntazam veririm	Arada bir aksatarak zekâtımı veririm	Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum	Zekât vermiyorum	Diğer	
Eğitim Durumunuz?	Hiç okula gitmemiş	Sayı	2	0	0	3	0	5
		%	40.0	0	0	60.0	0	100.0
	İlkokul mezunu	Sayı	13	4	4	3	0	24
		%	54.2	16.7	16.7	12.5	0	100.0
	Ortaokul	Sayı	22	11	35	9	0	77
		%	28.6	14.3	45.5	11.7	0	100.0
	Lise mezunu	Sayı	56	23	57	7	0	143
		%	39.2	16.1	39.9	4.9	0	100.0
	Üniversite veya yüksek okul mezunu	Sayı	19	8	16	0	2	45
		%	42.2	17.8	35.6	0	4.4	100.0
	Cevapsız	Sayı	0	0	1	0	0	1
		%	0	0	100.0	0	0	100.0
	Toplam	Sayı	112	46	113	22	2	295
		%	38.0	15.6	38.3	7.5	0.7	100.0

Zekat veriyor musunuz sorusuna deneklerimizin eğitim durumuna göre oranları:

Hiç okula gitmemiş olan deneklerin oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %40,0 (s=2), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %0 (s=0), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %0 (s=0), Zekât vermiyorum %60,0 (s=3), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

İlkokul mezunu olan deneklerin oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %54,2 (s=13), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %16,7 (s=4), Zekât yerine ara-sıra

sadaka veriyorum %16,7 (s=4), Zekât vermiyorum%12,5 (s=3), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Ortaokul mezunu olan deneklerin oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %28,6 (s=22), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %14,3 (s=11), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %45,5 (s=35), Zekât vermiyorum%11,7 (s=9), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Lise mezunu olan deneklerin oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %39,2 (s=56), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %16,1 (s=23), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %39,9 (s=57), Zekât vermiyorum%4,9 (s=7), diğer %0 (s=0) olarak tespit edilmiştir.

Üniversite veya yüksek okul mezunu olan deneklerin oranları: Her yıl zekâtımı muntazam veririm %42,2 (s=19), Arada bir aksatarak zekâtımı veririm %17,8 (s=8), Zekât yerine ara-sıra sadaka veriyorum %35,6 (s=16), Zekât vermiyorum%0 (s=0), diğer %4,4 (s=2) olarak tespit edilmiştir. Tablo 48 hipotez 3.5.'i desteklenmemiştir.

3.2.2.3.4. Hac

Hac ibadeti, İslâm Dininin zengin olan Müslümanlara kutsal yer olan Kâbe'yi ömründe bir defa ziyaret etmelerini farz kıldığı ve beş temel şartından biri kabul ettiği bir ibadettir.

Hac, mahşer gününde kişinin içinde bulunacağı ruh halinin bir provasını ortaya koymaktadır. Bir anlamda hac, mahşer günü için bir psikolojik hazırlık uygulanmasıdır (Hökekleli, 2005: 240-241).

Tablo 60. Araştırmaya Katılanların Hacca Gitme Durumu Göre Dağılımı

Hacca gitme durumunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Bir kez gittim	34	11.5
Gitmeyi düşünüyorum	219	74.2
Gitmeyi düşünmüyorum	35	11.9
Diğer (Lütfen Belirtiniz)...	2	0.7
Cevapsız	5	1.7
Toplam	295	100.0

Araştırmamıza katılan %74,2'si (s=219) imkânı bulursa hacca gideceğini söylemektedir. Yine anketimize katılan %11,5'i (s=34) hacca bir sefer gittiğini, %11,9'uda (s=35) gitmeyi düşünmediğini söylemektedirler. Hacca gitmeyi düşünmeyenlerin bir kısmı sağlık problemlerinden dolayı düşünmemekte bir kısmı ise işlemiş olduğu büyük günahlardan dolayı oraya gitmeye cesaret edemediğini söylemektedirler. Katılanların %1,7'si (s=5) ise bu soruya hiçbir cevap vermemiştir.

3.2.2.3.5. Nafile

Nafile, Arapça kökenli bir sözdür. İslam dininde, gerek olmamasına rağmen fazladan yapılan ibadetlere verilen isimdir. İslam'da farz ve vâcib olmayan ibadetler, "nafile" olarak tanımlanır (sınıflandırılır) ve "nafile ibadetler" olarak adlandırılır.

Tablo 61. Araştırmaya Katılanların Nafile İbadeti Alışkanlığına Göre

Dağılımı

Farz olan ibadetlerin dışında, nafile ibadet ediyor musunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Düzenli olarak ediyorum	44	14.9
Ara sıra ediyorum	151	51.2
Nadiren	69	23.4
Hiç etmem	27	9.2
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Nafile ibadetleri örneklemimizin %14,9'u (s=44) düzenli, %51,2'i (s=151) ara sıra yapmaktadır. Nadiren nafile ibadet yapılması oranı %23,4'tür (s=69). Hiç nafile ibadet yapmayanların oranı ise % 9,2'dir (s=27). Bu sonuçlara göre örneklemimizde hiç nafile ibadet yapmayanların oranı azdır.

Tablo 62. Araştırmaya Katılanların Nafile İbadeti Alışkanlığı-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Farz olan ibadetlerin dışında, nafile ibadet ediyor musunuz?					Toplam	
			Düzenli olarak	Ara sıra	Nadiren	Hiç etmem	Cevapsız		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	7	31	13	6	1	58	
		%	12.1	53.4	22.4	10.3	1.7	100.0	
	25-40	Sayı	11	52	24	10	1	98	
		%	11.2	53.1	24.5	10.2	1.0	100.0	
	41-60	Sayı	11	53	28	11	0	103	
		%	10.7	51.5	27.2	10.7	0	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	15	15	4	0	2	36	
		%	41.7	41.7	11.1	0	5.6	100.0	
	Toplam		Sayı	44	151	69	27	4	295
			%	14.9	51.2	23.4	9.2	1.4	100.0

“Farz olan ibadetlerin dışında nafile ibadet ediyor musunuz?” sorusuna farklı yaş gruplarındaki deneklerimizin aldıkları puanlar gruplar arasındaki farklılıklar şu şekilde yansımakta tablomuza, Düzenli nafile ibadet eden grupların puanları ilk sırada %41,7 (s=15) oranı ile 60 yaş üstü olan yaş grubunda ilk sırayı almakta, %12,1 (s=7) oranı ile 25 yaş altı olan yaş grubu izlemekte, %11,2 (s=11) 25-40 yaş arası olan yaş grubumuz üçüncü sıra olarak izlemekte ve %10,7 (s=11) oranı ile 41-60 yaş arası olan grubumuz son sırayı almakta.

Ara sıra nafile ibadet ediyorum diyenlerin elde edilen puanları ortalamasına göre; %53,4 (s=31) oranı ile 25 yaş altı olan yaş grubu en yüksek puanla ilk sırayı almakta, 25-40 yaş grubu %53,1 (s=52) ortalama ile bu grubu takip etmektedir. %51,5 (s=53) ortalama ile üçüncü sırayı 41-60 yaş arası olan yaş grubu izlemekte.

Ara sıra nafile ibadet ediyorum diyenlerin elde edilen puanları ortalamasına göre; %53,4 (s=31) oranı ile 25 yaş altı olan yaş grubu en yüksek puanla ilk sırayı almakta, 25-40 yaş grubu 53,1% (s=52) ortalama ile bu grubu takip etmektedir. 51.5% (s=53)

ortalama ile üçüncü sırayı 41-60 yaş arası olan yaş grubu izlemekte ve son olarak %41,7 (s=15) 60 yaş üstü olan grubumuz gelmekte.

Nadire diye cevap verenler: %27,2 (s=28) olarak 41-60 yaş arası denekleri oranı, %24,5 (s=12) 25-40 yaş arası olan deneklerimiz oranı, 25 yaş altı olan deneklerde ise oran %21,4 (s=12), son olarak 60 yaş üzeri olan deneklerdeki oran %11,1 (s=4) olarak tespit edilmiştir.

Hiç nafile ibadet etmem diyen deneklerin oranları şu şekilde: %10,7 (s=11) oranı ile 41-60 yaş arası olan deneklerde tespit edilmiştir, %10,3 (s=6) oranlan 25 yaş altı olan denekler derimiz, %10,2 (s=10) deneklerimiz cevaplamışlardır. Tablo 62 hipotez 3.1.'i desteklenmiştir.

Tablo 63. Araştırmaya Katılanların Nafile İbadeti Alışkanlığı-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

			Farz olan ibadetlerin dışında, nafile ibadet ediyor musunuz?					Toplam
			Düzenli olarak	Ara sıra	Nadiren	Hiç etmem	Cevapsız	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	22	67	28	9	1	127
		%	17.3	52.8	22.0	7.1	0.8	100.0
Kadın	Kadın	Sayı	22	84	41	18	3	168
		%	13.1	50.0	24.4	10.7	1.8	100.0
Toplam		Sayı	44	151	69	27	4	295
		%	14.9	51.2	23.4	9.2	1.4	100.0

Düzenli olarak nafile ibadetimi eda ediyorum diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %17,3 (s=22), kadınlarda ise %13,1 (s=22) olarak tespit edilmiştir.

Ara sıra nafile ibadetimi eda ediyorum diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %52,8 (s=67), kadınlarda ise %50,0 (s=84) olarak tespit edilmiştir.

Nafile ibadetini nadiren yerine getiriyorum diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %22,0 (s=28), kadınlarda ise %24,4 (s=41) olarak tespit edilmiştir.

Nafile ibadetini eda etmem diyen deneklerimizin oranı cinsiyet durumuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %7,1 (s=9), kadınlarda ise %10,7 (s=18) olarak tespit edilmiştir. Tablo 63 hipotez 3.2.'i desteklenmiştir.

Bütün deneklerin gösterdikleri sonuçları ele alacak olursak bu toplumda Nafile ibadetini uygulama alışkanlığı fazla yaygın olmamakla birlikte, Gayri-Müslim coğrafyasında bulunup azınlık olmasına rağmen toplumun, nafile ibadetlerden o kadar uzak olmadığını görmekteyiz.

3.2.2.4. Halkın Batıl İnançları

Geleneksel halk inançlarında muska, büyü, kurşun döktürme, fal bakma vb. “batıl” uygulamalardan medet ummanın varlığı bilinmektedir. Ancak, toplumlar yeterli ve doğru bilgiye ulaştıkça inançlarını da daha rasyonel değerlendirebilmekte ve yaşamlarında bu tür uygulamalara yer vermemektedir.

Batıl inançlar açısından geleneksel toplum ile modern toplum arasında önemli farklılıklar vardır. Geleneksel yapıda bireyler, toplumsal olayları şansa, kadere, bahta ya da bahtsızlığa, uğur, alın yazısı gibi şeylere bağlarken karamsar bir dünya anlayışı, duygusallık öne çıkar, buna karsın, modern anlayışta olayları daha rasyonel değerlendirme, sorumluluğu kendinde arama, yeni deneylere açık olma anlayışı hâkimdir (Coşkun, 1994: 6).

Her toplumda dinî bilgilenmenin yeterli olmadığı zamanlarda bu tür batıl uygulamalar yaygınlık kazanmakta ve din bilginleri ile halk arasında bu konularda farklılıklar oluşabilmektedir.

a) Büyü

Arapçada sihir kelimesiyle ifade edilen büyü, gözbağcılık ve hile yoluyla insanları manyetize ederek tabiat kanunlarına aykırı olaylar ortaya koyma ve insanları yanıltma sanatının adı ise de Türkçedeki büyü kelimesi başta sihir, muskacılık ve cincilik olmak

üzere kişilerin maddî-mânevi araçları kötüye kullanarak bazı gayeleri gerçekleştirme çabasını da içine alır (Karaman vd., C.II, 2003:154).

Pomaklarda, büyü denildiğinde genellikle ilk akla gelen; kötülüktür. Bir zorluk ya da musibetle karşılaştıklarında genellikle dua eden Pomaklar, büyü yolunu kesinlikle tercih etmemektedir

Tablo 64. Araştırmaya Katılanların Büyü (sihir) İnancına Göre Dağılımı

Büyü'ye (sihire) inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	151	51.2
Kararsızım	61	20.7
İnanmam	82	27.8
Cevapsız	1	0.3
Toplam	295	100.0

Büyü'ye inanç Tablo 64 incelendiğinde deneklerin %51,2'si (s=151) büyüye inandığını, %27,8'i (s=82) inanmadığını, %20,7'si (s=61) ise bu konuda kararsız kaldığını ifade etmiştir. Deneklerin %0,3'u (s=1) ise bu soruya hiçbir cevap vermemiştir.

Tablo 65. Araştırmaya Katılanların Büyü (sihire) İnanma-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Büyü'ye (sihire) inanır mısınız?				Toplam	
			İnanırım	Kararsızım	İnanmam	Cevapsız		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	27	12	19	0	58	
		%	46.6	20.7	32.8	0	100.0	
	25-40	Sayı	48	25	25	0	98	
		%	49.0	25.5	25.5	0	100.0	
	41-60	Sayı	57	19	27	0	103	
		%	55.3	18.4	26.2	0	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	19	5	11	1	36	
		%	52.8	13.9	30.6	2.8	100.0	
	Toplam		Sayı	151	61	82	1	295
			%	51.2	20.7	27.8	0.3	100.0

Büyü'ye inanırım diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %46,6 (s=27), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %49,0 (s=48), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %55,3 (s=57), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %52,8 (s=19) olarak tespit edilmiştir.

Büyü'ye inanmam diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %32,8 (s=19), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %25,5 (s=25), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %26,2 (s=27), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %30,6 (s=11) olarak tespit edilmiştir.

Büyü'ye inancımda kararsızım diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %20,7 (s=12), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %25,5 (s=25), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %18,4 (s=19), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %13,9 (s=5) olarak tespit edilmiştir.

Genel olarak ele aldığımızda tablodaki sonuçlar bize genel olarak bu toplumda deneklerimizde Büyü ve Fal'a karşı ilginin bariz bir şekilde çok olduğu görülmekte, bunun en önemli sebeplerinden biri atalarından kalan dini ve örfi izlerdir. Bu topraklarda Hıristiyanlık ve İslamiyet öncesi Gök-Tanrı ve Şamanizm inancı yaygındı. Fal ve Büyünün ise bu inançlarda köklü yeri vardır.

Tablo 66. Araştırmaya Katılanların Büyü İnanma-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

		Büyü'ye (sihire) inanır mısınız?				Toplam	
		İnanırım	Kararsızım	İnanmam	Cevapsız		
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	71	18	38	0	127
		%	55.9	14.2	29.9	0	100.0
	Kadın	Sayı	80	43	44	1	168
		%	47.6	25.6	26.2	0.6	100.0
Toplam		Sayı	151	61	82	1	295
		%	51.2	20.7	27.8	0.3	100.0

Büyü'ye inanırım diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %55,9 (s=71), kadınlarda ise %47,6 (s=80) olarak tespit edilmiştir.

Büyü'ye inanmam diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %29,9 (s=38), kadınlarda ise %26,2 (s=44) olarak tespit edilmiştir.

Büyü'ye inancımda kararsızım diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %14,2 (s=18), kadınlarda ise %25,6 (s=43) olarak tespit edilmiştir.

Genel olarak ele aldığımızda tablodaki sonuçlar bize genel olarak bu toplumda deneklerimizde Büyü ve Fal'a karşı ilginin bariz bir şekilde çok olduğu görülmekte, bunun en önemli sebeplerinden biri atalarından kalan dini ve örfi izlerdir. Bu topraklarda Hıristiyanlık ve İslamiyet öncesi Gök-Tanrı ve Şamanizm inancı yaygındı. Fal ve Büyünün ise bu inançlarda köklü yeri vardır.

b) *Cin çarpması*

Cin, sözlükte gözle görülmeyen yaratık, insan mukabili, örtmek, örtünmek, gizli kalmak anlamındaki 'cenn' kökünden türeyen bir isimdir. Terim olarak; duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilâh emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplardan oluşan varlık türü anlamına gelir (Şahin, 1993: 5)

Ayrıca Kuran'da cinlerin de insanlar gibi Allah'a ibadet ve kulluk için yaratıldıkları, onların da mükellef oldukları, aralarında inkârcılar olduğu gibi Hz. Muhammed'i dinlemeye gelen ve inananların da bulunduğu belirtilir (Zâriyât Suresi, 51/56; Cin Suresi, 72/ 1-19).

Tablo 67. Araştırmaya Katılanların Cin Çarpma İnancına Göre Dağılımı

Cin çarpmasına inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	141	47.8
Kararsızım	71	24.1
İnanmam	83	28.1
Toplam	295	100.0

Deneklerimize “cin çarpmasına inanır mısınız?” diye sorduğumuzda %47,8'i (s=141) inanırım, %28,1'i (s=83) inanmam, %24,1'i (s=71) bu konuda kararsızım diye cevap vermişlerdir.

Tablo 68. Araştırmaya Katılanların Cin Çarpmasına İnanma-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Cin çarpmasına inanır mısınız?			Toplam	
			İnanırım	Kararsızım	İnanmam		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	25	15	18	58	
		%	43.1	25.9	31.0	100.0	
	25-40	Sayı	48	25	25	98	
		%	49.0	25.5	25.5	100.0	
	41-60	Sayı	51	23	29	103	
		%	49.5	22.3	28.2	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	17	8	11	36	
		%	47.2	22.2	30.6	100.0	
	Toplam		Sayı	141	71	83	295
			%	47.8	24.1	28.1	100.0

Cin Çarpmasına inanırım diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %43,1 (s=25), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %49,0 (s=48), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %49,5 (s=51), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %47,2 (s=17) olarak tespit edilmiştir.

Cin Çarpmasına inanmam diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %31,0 (s=18), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %25,5 (s=25), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %28,2 (s=29), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %30,6 (s=11) olarak tespit edilmiştir.

Cin Çarpmasına inancımda kararsızım diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: 25 yaş altı olan deneklerimizin oranı %25,9 (s=15), 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %25,5 (s=25), 41-60 yaş arası olan deneklerimizin oranı %22,3 (s=23), 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %22,2 (s=8) olarak tespit edilmiştir.

Genel olarak ele aldığımızda tablodaki sonuçlar bize bu toplumda deneklerimizde Cin Çarpma inancına karşı ilginin Büyü ve Fal'a olan ilgi gibi bariz bir şekilde görülmekte, sebebi ise aynıdır. Bu topraklarda Hıristiyanlık ve İslamiyet öncesi Gök-Tanrı ve Şamanizm inancı yaygındı. Fal ve Büyünün ise bu inançlarda köklü yeri vardır.

Tablo 69. Araştırmaya Katılanların Cin Çarpmasına İnanma- Cinsiyet İlişisine Göre Dağılımı

			Cin çarpmasına inanır mısınız?			Toplam
			İnanırım	Kararsızım	İnanmam	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	64	26	37	127
		%	50.4	20.5	29.1	100.0
	Kadın	Sayı	77	45	46	168
		%	45.8	26.8	27.4	100.0
Toplam		Sayı	141	71	83	295
		%	47.8	24.1	28.1	100.0

Cin Çarpmasına inanırım diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %50,4 (s=64), kadınlarda ise %45,8 (s=77) olarak tespit edilmiştir.

Cin Çarpmasına inanmam diyen deneklerimizin oranı cinsiyet grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %29,1 (s=37), kadınlarda ise %27,4 (s=46) olarak tespit edilmiştir.

Cin Çarpmasına inancımda kararsızım diyen deneklerimizin oranı yaş grubuna göre şu şekilde belirlenmektedir: Erkeklerde bu oran %20,5 (s=26), kadınlarda ise %26,8 (s=45) olarak tespit edilmiştir.

Genel olarak ele aldığımızda tablodaki sonuçlar bize bu toplumda deneklerimizde Cin Çarpma inancına karşı ilginin Büyü ve Fal'a olan ilgi gibi bariz bir şekilde görülmekte, sebebi ise aynıdır. Bu topraklarda Hıristiyanlık ve İslamiyet öncesi Gök-Tanrı ve Şamanizm inancı yaygındı. Fal ve Büyünün ise bu inançlarda köklü yeri vardır.

d) Nazar

Hastalıkların maddi olduğu kadar manevi sebepleri de vardır. Hz. Peygamber, “Göz değmesi (nazar) gerçektir” (Buhari, “Tıb” 36; Ebu Davud, “Tıb” 38,79) diyerek hastalığın manevi bir sebebine işaret etmiştir. Günümüzde zihni ve ruhi hastalıkların maddi sebepleri yanında manevi sebepleri de araştırılıp, hastalar her iki yönüyle tedavi edilmeye çalışılmaktadır (Karaman vd., C.II, 2003: 166).

Tablo 70. Araştırmaya Katılanların Nazar İnancına Göre Dağılımı

Nazara inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	249	84.4
Kararsızım	22	7.5
İnanmam	24	8.1
Toplam	295	100.0

Araştırmamıza katılan deneklere “nazara inanır mısınız?” diye sorduğumuzda deneklerin %84,4’ü (s=249) nazara inandığını, %8,1’i (s=24) inanmadığını belirtmiştir. Bu konuda kararsız olduğunu söyleyenler %7,5’tir (s=22). Nazara inancın araştırma bölgemizde bir hayli yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle küçük çocuklara nazar boncuğu takma, nazarı degen kişilerden uzak durma, evlerin bazılarında nazardan korunmak için konulmuş nesnelere görülmektedir.

Aile sorunları ile alakalı problemlerin muska ya da büyü işi olduğuna inanılır. Bu yüzden muska ya da nazar boncuğu taşımak, mavi iplik takmak, iç çamaşırını ters giymek gibi çeşitli önlemlere başvurulmaktadır. Nazar olayında ise insanların, hayvanların, evin, arabanın ve bahçenin, kıskananlarla (hasetlerce) nazar sebebi olabileceğine inanılır. Bunu engellemek için değişik uygulamalara başvurmaktadırlar.

e) Muska taktırma

Muska Arapça'da "yazılı şey" anlamına gelen nüsha (نسخة) kelimesinin halk ağzında bozulmuş biçimidir. Hastalıkları sağaltma veya düşmandan gelebilecek kötülüklerden, görünmez kazalar gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kâğıda denir. Bunun aslı okuma ve dua bilmeyen çocuklar için yazılan bir duadan ibarettir. Daha sonraları bu istismar edilmiştir.

Muskanın faydalı olduğuna dair halk arasında kuvvetli bir inanç bulunmakta ve bu sebeple muska yazılmasına aşırı bir ilgi olmaktadır. Muska yazan hocaların üstün güçlerinin olduğuna inanılmakta bu güçleriyle cinleri dahi yöneteceğine ve istediği her

şeyi yaptırabileceğine dair yaygın bir inanış bulunmaktadır. Güncel hayatta ters bir olumsuz karşılaşılan Müslümanlar bunun büyü sebebiyle olduğuna inanırlar.

Tablo 71. Araştırmaya Katılanların Muska İnancına Göre Dağılımı

Muska takmanın gereğine inanır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
İnanırım	161	54.6
Kararsızım	26	8.8
İnanmam	108	36.6
Toplam	295	100.0

Araştırmamıza katılanlara “Muska taktırmaya inanır mısınız?” diye sorduğumuzda katılanların %54,6’sı (s=161) nazara inandığını, %36,6’sı (s=108) inanmadığını belirtmiştir. Bu konuda kararsız olduğunu söyleyenlerde %8,8’dir (s=26). Muskanın faydalı olduğuna dair halk arasında bir inanç bulunmaktadır. Güncel hayatta karşılaşılan sorunların muska ya da büyü olduğuna hükmedilmekte bu sebeptendir ki muska ile ilgilenen kişiler oldukça yaygındır.

3.2.3. Dinin toplumsal etkisi

Hepimiz doğumumuzdan itibaren belli grupların gelecek üyelerinin birer temsilcileri olarak yetiştiriliriz. Burada dini temel ilkelerin aile, eğitim, siyaset ve ekonomi gibi dünyevi alanlarda ve kurumlarda ne derecede gerçekleştirildiği, yani toplumsal ilişki ve uygulamalarda kişilerin dini inançlarının ne derecede etkin olup olmadığı söz konusu edilmektedir (Celik, 2002: 90).

3.2.3.1. Din-Aile İlişkileri

Aile, toplumu oluşturan en küçük birimdir. Bu yüzden ailenin düzgün ve sağlam olması toplumunda aynı oranda düzgün ve sağlam olmasını sağlayacak, ailenin bozuk olması toplumunda bozulmasına sebep olacaktır. İşte ailenin sağlam temeller üzerine kurulması ve geçmişinden kopuk olmaması gerekmektedir ki aile mefhumu korunabilsin.

İslam dini Müslümanların evlenip yuva kurmalarına büyük önem verir. Allah Teâlâ kadın ve erkeğin birbiri için yaratıldığını ve bu tür yaratılışın Allah'ın kullarına bir lütfü olduğunu bildirmektedir. Bu kadın ve erkeğin birbirinden uzak olmasının sağlıklı değil ve temiz bir zeminde beraber olmasının fitrata daha uygun olduğunu göstermektedir. Bu en güzel şekilde evlenme ile mümkün olmaktadır (Karaman vd., C.II, 2003: 198-199).

Tablo 72. Araştırmaya Katılanların Aile İlişkilerinin Dini Temel Üzerinde Kurulması Düşüncesine Göre Dağılımı

Sizce, Aile ilişkilerinin dini temel üzere kurulması gerekli midir?	Sayı	Yüzde Oranı %
Evet	271	91.9
Hayır	19	6.4
Cevapsız	5	1.7
Toplam	295	100.0

Tablo 72'ye göre Aile ilişkilerin dini bir temel üzerine kurulması konusunda %91,9 (s=271) oranı ile kesin bir biçimde evet kullanılmış; hayır oranı %6,4 (s=19) olarak tespit edilmiştir. Cevapsız oranı ise %1,7 (s=5) olarak tespit edilmiştir. Smolyan bölgesinde gözlenen aile şekli klasik İslam ailesidir. Bölgedeki İslam ailesi anlayışı üç neslin bir arada Anne, Baba, Dede, Nene ve torunların beraber yaşamasıdır. Bu geniş aile kültürü İslami aile temellerini korumuştur.

Tablo 73. Araştırmaya Katılanların Dini Nikâh Düşüncesine Göre Dağılımı

Dini nikâh hakkında ne düşünüyorsunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Dini nikâh gereklidir	232	78.6
Dini nikâh yapılırsa iyi olur	52	17.6
Dini nikâh yapılmassa da olur	6	2.0
Diğer (Lütfen belirtiniz)...	1	0.3
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, katılanların büyük çoğunluğu dini nikâha çok önem vermektedir. Zira katılanların %78,6'sı (s=232) dini nikâhın gerekli olduğunu ve %17,6'sı (s=52) dini nikâh yapılırsa iyi olur olduğunu belirtmişlerdir. Katılanların %2,0'lik

(s=6) oranda dini nikâh yapılmasa da olur olduğunu belirtmişlerdir. Katılanların %1,4'ü (s=4) ise bu soruya hiçbir cevap vermemiştir.

Pomaklar'da tek eşle evliliğin hâkim olduğu görülür. Çok eşle evlilik nadiren görülür. Evlenmeme gibi bir olayla karşılaşılmaz. Evlilik yaşına gelen her erkek ya da kız, uygun biriyle evlendirilir. Evlenmeyenlerin kısmetinin kapalı olduğuna inanılır. Smolyan İlinde evlenme yaşı eskiden çok küçük yaşlarda başlarken, günümüzde ise eğitim, işsizlik gibi durumlara göre evlenme yaşı 21-25'e kadar, yükselmiştir.

Tablo 74. Araştırmaya Katılanların Evlenilecek Adayda Aranacak En Önemli Özelliğe Göre Dağılımı

Size göre evlenilecek adayda aranacak en önemli özellik ne olmalıdır?	Sayı	Yüzde Oranı %
Ahlak ve dindarlık	255	86.4
Zenginlik	2	0.7
Güzellik	2	0.7
Soy ve aile yapısının sağlam olması	17	5.8
Eğitimli olması	3	1.0
Diğer (Lütfen Belirtiniz)...	12	4.1
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Evlenecek adaylarda aranacak en önemli özellikler ne olmalıdır sorusuna %86,4 (s=255) oranı ile Ahlak ve dindarlık olmaktadır; zenginlik %0,7 (s=2) oranı tespit edilmiştir; Güzellik %0,7 (s=2) olarak tespit edilmiştir; Soy ve aile yapısının sağlam olması %5,8 (s=17) olarak tespit edilmiştir. Eğitimli olması %1,0 (s=3) olarak tespit edilmiştir, cevapsız oranı ise %1,4 (s=4) olarak tespit edilmiştir. %4,1'i (s=12) diğer şıkka işaretlemişler ise "Hepsi" ya da birden fazla şıkka işaretlemişlerdir.

Bütün bu oranları göz önünde bulundurduğumuzda karşımıza çıkan tablo bize bölgedeki İslami değerlerin, İbadet hayatında zedelenmeler olsa da İslami aile yapısı her zaman korunmaya çalışılmış ve gerçekten çok titiz bir şekilde üzerine titremişler ve sonuç olarak evlenecek olan adaydaki özelliklerin İslam ve İslam ahlakını, ön plana çıkarmıştır.

Bu sonuçlara göre; Smolyan İlinde bulunan Pomaklar'ın evlenilecek adayda "Ahlak ve Dindarlığa" öncelik verdiği anlaşılmaktadır. Yaptığımız birebir görüşmelerde

de bu yönde bir eğilimin olduğu görülmüştür. Kendilerini yeterli derecede dindar olarak görmeyen bazı insanlar evlenecekleri adayın dindar olmasını istemektedirler.

İslam tarihinin önemli düşünürlerden olan İmam-ı Gazali, İhya-u Ulumi'ddin adlı eserinde evlenilecek kadının dindar olmasına öyle önem vermiştir ki dindar olmayan bir kadınla evlendiğinde iffet ve namus meselelerinde erkeğin çok zor durumda kalacağını ifade etmiştir. “Kadın malı, güzelliği, asaleti ve dindarlığı yüzünden nikâh edilir. Sen dindar olanı seç ki elin toprak tutsun.” ("تُنكحُ المرأةُ لأربعٍ: لمالها ولحسبها ولجمالها ولدينها: فأظفرُ بذاتِ " "الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ " Buhari, Nikâh, 16; Müslim Rada, 54; Ebu Davud, Nikâh, 2) rivayetini ve “Kadını güzelliği dolayısıyla alma; güzelliğinin kendisini helake sürüklemesinden korkulur. Malı yüzünden de alma; çünkü servetinin kendini azdırmasından korkulur. Ancak dindar olan kadını al.” rivayeti ile görüşünü desteklemeye çalışmıştır (İmam Gazali, 1975: 99-100).

Sonuç olarak söylenebilir ki, araştırma yöresinde eş seçiminde daha çok manevi özellikler üstün tutulur. Nitekim yukarıdaki verilerden de görüldüğü gibi, eş seçiminde aranan özelliklerden en çok adayın ahlaklı ve dindarlığına, ikinci sırada ise ailesinin temiz olmasına ve önem verilmiştir.

3.2.3.2. Din-Eğitim İlişkisi

Tablo 75. Araştırmaya Katılanların Din Eğitimi Gerekliliğini Kanaatlerine Göre Dağılımı

Din eğitimi sizce gerekli midir?	Sayı	Yüzde Oranı %
Evet	264	89.5
Hayır	6	2.0
Hiçbir fikrim yok	21	7.1
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, örneklemin %89,5'inin (s=264) toplumda din eğitimi gerekli olduğunu, %2,0'inin (s=6) din eğitimine gerekli olmadığını, %7,1'inin (s=21) ise bu konuda hiçbir fikre sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Örneklemin %1,4'ü (s=4) ise bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Bu duruma göre, örneklemin çoğunluğunun dini eğitim ve öğretimin gerekli olup olmama konusunda olumlu tutum içerisinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 76. Araştırmaya Katılanların Dini Eğitim Kim Tarafından Daha Doğru Verilebileceği İle İlgili Kanaatlerine Göre Dağılımı

Size göre çocuklara en iyi din eğitimini kim verebilir?	Sayı	Yüzde Oranı %
Anne-baba	112	38.0
İlahiyat okumuş kişiler	28	9.5
Din görevlileri (İmamlar)	102	34.6
Okulda öğretmenler	11	3.7
Bireyin kendisi/ Kitap okuyarak	9	3.1
Dini eğitimi önemli değil önemli olan ahlaklı olması	1	0.3
Diğer (Lütfen Belirtiniz)...	28	9.5
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Tablo 76'ya göre, çocuklara en iyi din eğitim kim tarafından verilebileceği ile ilgili soruya deneklerin %38,0'si (s=112) "anne-baba", %9,5'i (s=28) "İlahiyat okumuş kişiler", %34,6'sı (s=102) "din görevleri", %3,7'si (s=11) "okulda öğretmenler", %3,1'i (s=9) "bireyin kendisi/kitaplardan okuyarak" öğrenilebileceğini belirtmişlerdir. Sadece bir kişi "Dini eğitimi önemli değil önemli olan ahlaklı olması" cevabı vermiştir%0,3 (s=1) . Deneklerden %9,5'lik (s=28) oranda "diğer" seçeneği birden çok şıkkı işaretlemiştir, ya da "hiçbir fikri olmadığını" açıklamışlardır. Bu soruya hiçbir cevap vermeyenlerin oranı ise %1,4'tür (s=4).

3.2.3.3. Din-Ekonomi İlişkisi

Faizin Arapçadaki karşılığı "riba" olup sözlükte, "herhangi bir şeydeki artışı ve fazlalığı" ifade eder. Terim olarak ise "riba" – borç verilen bir parayı belli bir süre

sonunda belirli bir fazlalıkla veya herhangi bir borç ilişkisi ile doğan ve süresinde ödenmeyen bir alacak için ektir (Karaman vd., C.II, 2003: 411).

Tablo 77. Araştırmaya Katılanların Mali Prosedürlerine Göre Dağılımı

Mali prosedürlerinizi İslami kurallara göre icra ediyor musunuz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Evet	240	81.4
Hayır	44	14.9
Cevapsız	11	3.7
Toplam	295	100.0

Analiz sonuçlarına göre “ mali prosedürlerinizde İslami kurallara göre icra ediyor musunuz?” sorusuna Tablo 48 sonuçlar “Evet” diyenlerin oranları %81,4 (s=240) olarak tespit edilmiştir. Hayır diyenlerin oranı ise %14,9 (s=44) olarak tespit edilmiştir. Cevapsız kalan oran ise %3,7 (s=11) olarak gözükmektedir. Smolyan İlindeki Müslüman toplumunda halk arasında bankalara karşı genel bir ön yargı bulunmakta, bankalar aracılığı ile kazanılan paranın haram para, daha doğrusu halk arasında gayretsiz kazanılan para ve bu paranın hiç kimseye fayda vermeyeceğine inanılmaktadır. Müslüman toplumu genelde helal kazanca önem vermekte ve halk arasında bir ifade kullanılmakta,” alın teri dökülmeyen paradan hayır gelmez” diye söylenilmektedir. Aile büyükleri bu konuda genç nesle her zaman uyarılarda bulunmaktadırlar. Genç nesil ise aile büyüklerinin sözlerini ve nasihatlerini dinlemezlerse ticaret hayatında başarısız olacaklarına inanırlar.

Tablo 78. Araştırmaya Katılanların Mali Prosedürlerinin İslami Kurallara Göre Uygulanma-Yaş İlişkisine Göre Dağılımı

			Mali prosedürlerinizi İslami kurallara göre icra ediyor musunuz?			Toplam
			Evet	Hayır	Cevapsız	
Yaş	25 yaş altı	Sayı	46	10	2	58
		%	79.3	17.2	3.4	100.0
	25-40	Sayı	84	10	4	98
		%	85.7	10.2	4.1	100.0
	41-60	Sayı	79	22	2	103
		%	76.7	21.4	1.9	100.0
	60 yaş üstü	Sayı	31	2	3	36
		%	86.1	5.6	8.3	100.0

Toplam	Sayı	240	44	11	295
	%	81.4	14.9	3.7	100.0

Mali prosedürlerinizi İslami Kurallara göre icra ediyor musunuz sorusuna 60 yaş üzeri olan yaş grubumuzdaki denekler %86,1 (s=31) oranla ilk sırayı almakta, 25-40 yaş arası olan grubumuzdaki denekler %85,7 (s=84) oranı ile ikinci sırada yer almakta, 25 yaş altı olan deneklerimiz ise %79,3 (s=46) oranla izlemekte ve son olarak %76,7 (s=79) oranla 41-60 yaş arası olan yaş grubumuz izlemekte.

Hayır diye cevap veren deneklerimizin yaş grupları şu şekilde sıralanmakta: %21,4 (s=22) oranla 41-60 yaş arası olan grubumuz ilk sırayı almakta, %17,2 (s=10) oranla 25 yaş altı olan yaş grubumuz izlemekte, %10,2 (s=10) oranla 25-40 yaş arası olan yaş grubumuz gelmekte ve son olarak ve en düşük oranla %5,6 (s=2) oranla 60 yaş üzeri olan deneklerimiz gelmektedir.

Cevapsız olarak belirleyenler %8,3 (s=3) oranla 60 yaş üzeri olan yaş grubumuz ilk sırayı almakta, peşinden %4,1 (s=4) oranla 25-40 yaş arası olan yaş grubumuz izlemekte, üçüncü sırada %3,4 (s=2) oranla 25 yaş altı olan yaş grubumuz gelmekte ve son olarak %1,9 (s=2) oranla 41-60 yaş arası olan yaş grubumuz gelmektedir. Mali işlemlerini İslami kurallara göre en sıkı bir şekilde icra eden

Yaş grubumuz 60 yaş üstü olan deneklerimiz bunun en önemli sebeplerinden biri yaşlıların fazla mali işler ilgilenmediklerinden mali prosedür olarak sadece emekli maaşını belirten çok büyük sayıda yaşlılarımız mevcuttur.

Tablo 79. Araştırmaya Katılanların Mali Prosedürlerinin İslami Kurallara Göre Uygulanma-Cinsiyet İlişkisine Göre Dağılımı

			Mali prosedürlerinizi İslami kurallara göre icra ediyor usunuz?			Toplam
			Evet	Hayır	Cevapsız	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	103	21	3	127
		%	81.1	16.5	2.4	100.0
	Kadın	Sayı	137	23	8	168
		%	81.5	13.7	4.8	100.0
Toplam		Sayı	240	44	11	295
		%	81.4	14.9	3.7	100.0

Mali Prosedürlerinin İslami Kurallara Göre Uygulanmanın cinsiyete göre baktığımızda deneklerden cinsiyet grubuna göre çıkan sonuçlar:

Mali prosedürlerini İslami kurallara göre uygulayan erkeklerin oranı %81,1 (s=103), kadınların ise %81,5 (s=137) olarak tespit edilmiştir.

Mali prosedürlerini İslami kurallara göre uygulamayan erkeklerin oranı %16,5 (s=21), kadınların ise %13,7 (s=23) olarak tespit edilmiştir.

Bütün deneklerin gösterdikleri sonuçları ele alacak olursak bu toplumun mali işlerinde İslami kurallara uymaya büyük itina gösterdiğini görmekteyiz.

Tablo 80. Araştırmaya Katılanların Zengin Olma Yolları Düşüncesine Göre Dağılımı

Mümkün olsaydı hangi şekilde zengin olmak isterdiniz?	Sayı	Yüzde Oranı %
Helal yoldan çalışıp kazanarak	280	94.9
Piyango, Loto gibi şans oyunları	0	0
Define bularak	2	0.7
Miras yoluyla	1	0.3
Faize para vererek	0	0
Zengin biriyle evlenerek	0	0
Diğer (Belirtiniz)...	8	2.7
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Tablo 80’de görüldüğü gibi, deneklerin %94,9’u (s=280) zengin olma yollarından kendisi çalışarak kazanma yolunu tercih etmiştir. Piyango, loto ve başka şans oyunları, define bularak ve zengin birisiyle evlenerek zengin olma yolları örneklemimiz tarafından hiç kimse benimsememiştir. Define bulmak %0,7 (s=2) miras yolu %0,3 (s=1), oranında benimsenen zengin olma yöntemidir. Diğer diyenlerin oranı %2,7 (s=8) olarak tespit edilmiştir. Deneklerin %1,4’ü (s=4) ise bu soruya hiçbir cevap vermemiştir.

Tablodaki genel görünüm helal kazanç üzere olmasını vurgulayan oranın neredeyse ankete katılanların tamamı helali tercih etmesi Müslüman Pomak toplumun dini ve kültürel etkilerden İslami bir düşünceye sahip olduklarını bize göstermektedir.

3.2.3.4. Toplumsal İlişkilerle İlgili Bulgular

Komünizm döneminde dinin, ibadetler dâhil bazı temel unsurlarının sosyal hayatta yeterince yaşatılmaması, toplumun, dini ve ananevi bazı merasimlere daha fazla ilgi göstermesini doğurmuştur. Dini içerikli bayramlar ve gelenekler sistemli bir şekilde yasaklanmıştır.

Tablo 81. Araştırmaya Katılanların Sosyal Problemin Kaynağına Yönelik Düşüncelere Göre Dağılımı

Birçok sosyal problemin, toplumsal hayatında dini kurallar uygulanmadığı için çıktığını düşünüyorum.	Sayı	Yüzde Oranı %
Katılıyorum	233	79.0
Katılmıyorum	6	2.0
Kararsızım	52	17.6
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Tablo 81'e göre, ankete katılanların "Birçok sosyal problemin, kişinin toplumsal hayatında dini kurallar uygulanmadığı için çıktığını düşünüyorum" diye sorulduğunda %79,0'u (s=233) katıldığını, %17,6 (s=52) kararsızlığını, %2,0 (s=6) katılmadığını belirtmişlerdir. Bunlardan %1,4'ü (s=4) ise soruyu cevapsız bırakmış.

Tablo 82. Araştırmaya Katılanların Dini Törenlere Katılım Durumuna Göre Dağılımı

Toplumsal hayatımızda önemli bir yeri olan (Cenaze, Mevlit, Hatim, Kurban, vb. gibi) dini törenlere katılır mısınız?	Sayı	Yüzde Oranı %
Çok Sık Katılıyorum	92	31.2
Sık Katılıyorum	103	34.9
Ara Sıra Katılıyorum	93	31.5
Hiç Katılmam	3	1.0
Cevapsız	4	1.4
Toplam	295	100.0

Smolyan İli'nde deneklerin dinî törenlere katılma durumları Tablo 82'de görülmektedir. Frekans dağılımına göre; görüldüğü gibi bu yörede dinî törenlere katılım

oranı yüksektir. Böyle törenlere “çok sık katılım” ve “sık katılım” katılım diyenler, toplam (%31,2 (s=92) + %34,9 (s=103)) %66,1 (s=195) oranında olmaktadır. Öte yandan, törenlere “ara sıra katılım” %31,5 (s=93) , “hiç katılmam” diyenler sadece %1,0’dır. %1,4’ü (s=4) ise soruyu cevapsız bırakmış.

Tablo 83. Araştırmaya Katılanların Dini Törenlere Katılım Durumu-Yaş İlişkilerine Göre Dağılımı

			Toplumsal hayatımızda önemli bir yeri olan (Cenaze, Mevlit, Hatim, Kurban, vb. gibi) dini törenlere katılır mısınız?					Toplam	
			Çok Sık Katılım	Sık Katılım	Ara Sıra Katılım	Hiç Katılmam	Cevapsız		
Yaş	25 yaş altı	Sayı	15	18	23	2	0	58	
		%	25.9	31.0	39.7	3.4	0	100.0	
	25-40	Sayı	26	40	30	1	1	98	
		%	26.5	40.8	30.6	1.0	1.0	100.0	
	41-60	Sayı	27	39	37	0	0	103	
		%	26.2	37.9	35.9	0	0	100.0	
	60 yaş üstü	Sayı	24	6	3	0	3	36	
		%	66.7	16.7	8.3	0	8.3	100.0	
	Toplam		Sayı	92	103	93	3	4	295
			%	31.2	34.9	31.5	1.0	1.4	100.0

Toplumsal hayatımızda önemli bir yeri olan Cenaze mevlit, hatim, kurban gibi dini törenlere katılır mısınız? Sorusuna çok sık katılım diyen gruplarımızdan %66,7 (s=24) oranla 60 yaş üstü olan grubumuz ilk sırada yer almakta, %26,5 (s=26) oranı ile 25-40 yaş arası olan yaş grubumuz izlemekte, üçüncü sırada %26,2 (s=27) oranı ile 41-60

yaş arası olan deneklerimiz izlemekte ve son olarak %25,9 (s=15) oranı ile 25 yaş altı olan yaş grubumuz izlemektedir.

Sık katılım diyen deneklerimizin yaş gruplarına göre oranları: %40,8 (s=40) oranı ile 25-40 yaş arası olan denek grubumuz ilk sırada, %37,9 (s=39) oranlan 41-60 yaş arası olan yaş grubumuz gelmekte, %31,0 (s=18) oranlan 25 yaş altı olan denek grubumuz izlemekte ve son olarak %16,7 (s=6) oranlan 60 yaş üzeri olan yaş grubumuz gelmektedir.

Ara sıra katılım diye cevap veren deneklerimizin oranları: 25 yaş altı olan deneklerimiz %39,7 (s=23) oranlan en yüksek oranla ilk sırada, %35,9 (s=37) oranla 41-60 yaş arası olan denek grubumuz izlemekte, %30,6 (s=30) oranlan 25-40 arası olan yaş grubumuz gelmekte ve son olarak %8,3 (s=3) oranlan 60 yaş üzeri olan deneklerimiz izlemektedir.

Hiç katılmam diye cevap veren deneklerimizin %3,4 (s=2) oranla 25 yaş altı olan grup ilk sırada, %1,0 (s=1) oranlan 25-40 yaş arası olan deneklerimiz izlemekte, 41-60 yaş arası olan ve 60 üstü olan yaş gruplarımızda bu oranlar 0 olarak belirlemektedir.

Pomaklar arasında Cenaze, Mevlit, Hatim, Kurban gibi dini törenlere katılmak şart olarak görülmekte, toplumsal olarak yapılan bu törenlere katılmayanlar ayıplanmakta ve asimile olmuş olarak kabul edilmekte olduğu için katılım oranı yüksektir. Bu toplumsal törenler halk neslinde kimlik ve sosyal ilişkideki durumu belirlediğini kabul edilmektedir. Bu sebeplen bu tür organizasyonlara katılımlar her zaman çok olmuştur.

Tablo 84. Araştırmaya Katılanların Dini Törenlere Katılım Durumu-Cinsiyet İlişğine Göre Dağılımı

			Toplumsal hayatımızda önemli bir yeri olan (Cenaze, Mevlit, Hatim, Kurban, vb. gibi) dini törenlere katılırmısınız?					Toplam
			Evet	Hayır	Biraz, Kısmen	Diğer	Cevapsız	
Cinsiyetiniz?	Erkek	Sayı	47	43	34	2	1	127
		%	37.0	33.9	26.8	1.6	0.8	100.0
	Kadın	Sayı	45	60	59	1	3	168

	%	26.8	35.7	35.1	0.6%	1.8	100.0
Toplam	Sayı	92	103	93	3	4	295
	%	31.2	34.9	31.5	1.0	1.4	100.0

Toplumsal hayatımızda önemli bir yeri olan Cenaze Mevlit, hatim, kurban gibi dini törenlere katılır mısınız? Sorusuna erkeklerden evet diye cevap verenlerin oranı %37,0 (s=47) olarak belirlemekte, hayır diyenler %33,9 (s=43), biraz kısmen diyenlerin oranları %26,8 (s=45), diğer diyenlerin oranı %1,6 (s=2), cevapsız olanların oranı %0,8 (s=1) olarak tespit edilmiştir.

Kadınlardan Evet olarak cevap verenlerin oranı %26,8 (s=45), hayır diyenlerin oranı %35,7 (s=60), biraz kısmen diyenlerin oranları ise %35,1 (s=59), diğer diye belirleyenler. %0.6 (s=1), ve cevapsız olarak belirlenenlerin oranı %1,8 (s=3) olarak tespit edilmiştir.

Dinin toplum hayatını bütünleştirici özelliklerinden birisi de dinî törenlerdir. İslâm, toplum hayatının bütün alanları için bir takım dinî hükümler, formüller, ibadetler, dualar ve merasimler ortaya koymuş ve bunlarla aynı zamanda toplum bütünleşmesini, kaynaşmasını sağlamayı da hedeflemiştir.

Doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi kişi ve toplum hayatında bir safhadan bir başkasına geçişi ifade eden önemli olayların, törenlerin dinî kalıplar ve atmosfer içerisinde cereyan etmesi ya da en azından bu tür olaylar vesilesiyle yerine getirilen örf ve adetler, törenler ve uygulamalar arasında dinî bir renge sahip unsurların önemli bir yer tutmakta oluşu, dinin toplum hayatını bütünleştirici yönüyle yakından ilişkilidir (Günay 2000: 266).

Bu bağlamda, toplumumuzda kutsal gün ve gecelere, dinî törenlere ayrı bir önem verilmekte ve bu zamanlarda toplumda dinî duygu ve yaşantı doruk noktasına çıkmaktadır. Bu günler, birlik ve beraberliğin, dayanışmanın en güzel örneklerinin yaşandığı anlardır. Yapmış olduğumuz gözlem ve mülâkatlara göre; çalışma evrenimiz Pomaklar'da dinî törenler, akraba ve dostların bir araya geldiği toplumsal hayatın canlı olduğu önemli günlerdir. Böyle bir tören yapıldığında geçerli bir mazeret belirtmeden törene katılmayan akraba ve dostlar ile ilişkiler koparıldığından, bütün bireyler bu tür

törenlere katılmaya gayret ederler. Özellikle cenaze törenlerinde, ailenin statüsüne göre haftalarca taziye törenleri sürebilir.

SONUÇ

Osmanlı Rus harbinden sonra balkanlarda ve Bulgaristan'da büyük bir Müslüman kitlesi kalmıştır. Bölgedeki Osmanlı yönetiminin çekilmesi ile Müslüman toplumu çeşitli baskılara ve asimilasyon politikalarına maruz kalmış, özellikle bölgede Bulgarca konuşan Müslüman kitleye, yani Pomak toplumuna karşı özel bir asimilasyon politikası uygulanmıştır. Bulgaristan devletinin resmi kararları ile Pomak toplumu dört defa isim değiştirme kampanyalarına ve Müslüman kimliğini ve benliğini yok etme zorlamalarına maruz kalmışlardır.

Bulgaristan'da Müslüman azınlık içerisinde, Türklerden sonra Pomaklar hem siyasi hem de tarihi olarak önemli bir toplum grubu oluşturur. Pomaklar kendi benliklerine, adetlerine ve kimliklerine sıkı sıkıya bağlı bir Müslüman toplumdur.

Pomak kelimesine Osmanlı kaynaklarında XIX yüzyıldan itibaren rastlanır. Pomakların menşei ve kimliği konusunda çoğu siyasi temelli olarak, değişik görüşler ve tartışmalar vardır. Konuştukları Slavca dilinden hareketle, bunların Sırp, Bulgar hatta Yunan kökenli oldukları iddia edilmiştir. Yaşadıkları ülkeye ve bölgeye göre, Pomaklar üzerinden siyaset yapılmaktadır. Ayrıca, Pomakların yaşadıkları Balkan ülkelerinde, devlet yönetimleri, Pomakları kendilerinden sayma gibi, onlara bir tür kimlik vererek sahip çıkmaktadırlar.

Pomaklarda etnik kimlikten daha çok, dini kimlik ön plana çıkmaktadır. Kendilerini Müslüman olarak nitelerler. Müslümanlıktan sonra, etnik kimlik ikinci derece tutulur. Yaşlı Pomaklar, kendilerini Türk ya da Bulgar olarak nitelemezler. Onlar kendilerine sadece Pomak derler. Oysa günümüzde yeni nesil gençler, kendilerini Bulgar olarak kabul etmektedirler. Bulgar Devleti ise, Pomakları (Müslüman) Türklerden ayırmaya çalışmaktadır. Hâlbuki bu iki etnik grubu birleştiren ortak nokta İslam'dır.

"Pomakların Dinî Hayatı" isimli bu araştırmada Smolyan ilinde yaşayan Pomak toplumunun dinî inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, dinî hayata yönelik tutumların çeşitli faktörlere göre nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin tespit edilmesi, dinî

hayatın sosyal sistem içindeki yeri ve öneminin ortaya çıkarılması, konu edinilmiştir. Bu araştırma, teorik ve uygulama olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Dini hayata yönelik tutumların cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve gelir düzeyi gibi faktörlerle değişkenlik arz ettiğini gördük. Bu araştırmanın temel bağımsız değişkenlerini oluşturan faktörlere göre, nasıl bir farklılık arz ettiğini tespit etmeye çalıştık.

Genelde, İslami temel iman esasları olarak nitelendirdiğimiz, Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe ve kaza-kadere inanç noktasında hepsinin büyük oranda inandıklarını gördük (Tablo 37, 38,39, 40, 41 ve 42).

Yörede halk inançları da bariz bir şekilde kendini göstermektedir. Nitekim araştırma sahamız olan Pomaklar, Smolyan İlinde "büyüye, cine (cin çarpması veya tutulması) ve nazara inandıklarını belirtmişlerdir (Tablo 64, 67, 70 ve 71).

Yeni nesil Pomaklar ve 25 yaş altı, Komünizm rejimin yıkılmasıyla, dini ve sosyal kimliklerini algılamada daha bilinçli hale gelmiştir. hipotezimiz genel olarak tablolara baktığımızda, onlarda İslam'a yönelik gözlenmektedir. Bu yönelişin Müslümanları daha bilinçli ve kendi benlik ve kimliklerine sahip çıkmalarına sebep olmuştur. Yaş değişkeni açısından dini yönelimin, 25 yaş altı grubumuz beş vakit namaz kılanların oranı %51,7 (s=30), anlamlı bir farklılığa yol açtığını gözlemledik (Tablo 44).

Yeni nesil Pomak gençlerin dini bilgilerini yeterli sayan gençlerin böyle düşünmelerinin sebebi olarak, 25 yaş altı ve 25-40 yaş arası olan yaş gruplarımızın böyle düşünmelerinin sebebini, çoğunlukla dini bilgi edinmek için Kur'an kurslarında eğitim görmüş olmalarına bağlıyoruz. Bölgedeki dini seminer ve sohbetlerin yaygın olması ve dini sorunların orada cevaplanması, bölgede ve yurt dışında eğitim gören öğrenci sayısının çoğalması ve bu kişilerin de dini kaynak olarak görülmeleri ve dini her konuda onlara da başvurulması, olumlu bir gelişmeye sebep olmuştur.

41-60 yaş arası ve 60 üzere yaş gruplarımızda, dini bilgi örf, adet ve ailenin dini merasimlerinin uygulanma şekillerini iyi bildiklerinden bunlar da kendilerinin dini bilgilere sahip olduklarını zanneden bir grup oluşturmuşlardır.

Elde edilen bulgular 25-40 yaş arası yaş grubu, dini ritüelleri yerine getirme oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Beş vakit namaz kılanların oranı %51,0

(s=50), bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım diyenlerin oranı %37,8 (s=37) olarak tespit edilmiştir (Tablo 44).

Ramazan ve Mübarek günler orucu tutarım diyen deneklerimizin 25-40 yaş arası olan grubumuzun oranı %49,0 (s=48), Ramazan ayını tamamen tutarım diyen deneklerimizin 31,6% (s=31) tespit edilmiştir (Tablo 50).

Bölgedeki gençlerin dini duygu ve düşüncenin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kendi kültür ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan gençler, bu kültürün esasını oluşturan dini değerlere büyük önem vermektedirler. Nitekim dini değerlerle ilgili sorulara hep olumlu cevaplar verilmiştir.

Beş vakit namazı devamlı olarak kılan erkelerin oranı %60,6 (s=77) kadınlarda ise %47,6 (s=80) olarak tespit edilmiştir (Tablo 45). Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım diyen deneklerimiz erkeklerde %10,2 (s=13) oranla, kadınlarda ise %8,9 (s=15) olarak tespit edilmiştir. “Ramazan ayının tamamını tutarım” diyen erkeklerin oranı, %31,5 (s=40) kadınlarda ise bu oran, %35,7 (s=60) olarak tespit edilmiştir (Tablo 51).

Kadınların %14,3’u (s=24) ve erkeklerin %21,3’u (s=27) kendilerini çok dindar olarak belirtmişlerdir. Kadınların %31,5 (s=53) oranı ile erkek deneklerimizin oranı %49,6 (s=63) yüksek bir oran ile yeterli derecede dini bilgi aldıkları göstermektedir. (Tablo 17).

Kur’an okuma konusunda kadınların oranı %75,0 (s=126), erkeklerin oranı ise %71,1 (s=91) olarak tespit edilmiştir. Kadınlar erkeklere göre daha büyük oranla öne çıkmıştır (Tablo 31).

41-60 yaş grubu namaza en az ilgi gösteren yaş grubu olarak öne çıkmaktadır. Bu yaş grubundaki bu ilgisizliğin en önemli sebeplerinden biri komünist rejiminde yetişmiş olmalarıdır. Bu yaş grubu, ibadet konusunda yöneltilen sorulara en düşük puan alacak şekilde cevap vermiş, bu da onların gelişme döneminde ve gençlik yıllarında ibadetsiz bir hayata alışmış olmalarından kaynaklanmaktadır. 41-60 yaş arası olan deneklerimizden, “beş vakit namaz kılarım” diyenlerin oranı %43,7 (s=45) ve “hiç namaz kılmıyorum” diyenlerin oranı %20,4 (s=21) olarak tespit edilmiştir (Tablo 44). Aynı şekilde, 41-60 yaş

arası olan deneklerimizde, oruç tutma alışkanlığı ve oruç ibadetine karşı ilginin en az olduğu grup olarak görülmektedir (Tablo 50).

41-60 arası yaş grubunda, dinin aslına uygun inanç esasları yerine, daha çok batıl inançların öne çıktığını görmekteyiz. Bu grup, sanki dinin gerçek inançlarıymış gibi bâtıl inançlara ve büyü'ye (sihire) daha çok önem veriyorlar. Onların bâtıla inanç oranı %55,3 (s=57) (Tablo 65). Allah'ın kudretine inandıkları kadar cin çarpmasına da inanıyorlar. Onlardaki Bu oran: %49,5 (s=51) (Tablo 68) tespit edilmiştir.

60 yaş üstü çok dindar %27,8 (s=10) ve normal dindar %69,4 (s=25) olarak tespit edilmiştir (Tablo 16). Deneklerimizde beş vakit namaz kılanların oranı %88,9 (s=32) olarak tespit edilmiştir (Tablo 44). “Ramazan ve Mübarek günlerde orucu tutarım” diyen ve 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %69,4 (s=25) olarak tespit edilmiştir (Tablo 50). “Farz olan ibadetlerin dışında nafîle ibadet ediyor musunuz?” sorusuna Düzenli olarak 60 yaş üstü yaş grubumuzun oranı ise %41,7 (s=15) olarak tespit edilmiştir (Tablo 62).

“Her yıl zekâtımı muntazam veririm” diyen 60 yaş üstü olan deneklerimizin oranı ise %61,1 (s=22) olarak tespit edilmiştir (Tablo 56) tespit edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, cinsiyet ve yaş durumunun, dinin bazı boyutlarında farklılıklara yol açtığı tespit edilmiştir.

Anketin sonuçlara göre, Kendilerini normal dindar olarak tanımlayan kadın ve erkek grupların dindarlık düzeylerinin dağılım oranı, kadınlarda %83,9 (s=141) ve erkeklerde ise %76,4'u (s=97) olarak görülmüştür. Buna karşılık kadınların %14,3'u (s=24) ve erkeklerin %21,3'u (s=27) kendilerini çok dindar olarak belirtmişlerdir (Tablo 17).

Elde edilen bulgular, Pomakların ibadet ve dini ritüelleri yerine getirme oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Namaz ve oruç ibadetine de genelde bir farklılaşma olmadığı ve büyük oranda yerine getirilen bir ibadet olduğu görülmüştür (Tablo 43 ve 49).

Cinsiyete göre, erkekler namaz ibadetine karşı kadınlardan daha aktif ve daha çok gayret gösterdiğini görmekteyiz. Beş vakit namazı devamlı olarak kılan erkelerin oranı %60,6 (s=77) kadınlarda ise %47,6 (s=80) olarak tespit edilmiştir (Tablo 45).

Araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre, Namaz ibadetini yerine getirme oranında anlamlı bir ilişki vardır. Bekâr olan katılımcıların, “beş vakit daima kılarım” diyenlerin oranı %35,7 (s=30), “hiç namaz kılmıyorum” diyenlerin oranı %22,2 (s=22). Evli olan katılımcıların, “beş vakit daima kılarım” diyenlerin oranı %60,8 (s=113), evli, fakat “hiç namaz kılmıyorum” diyenlerin oranı sadece %7,0 (s=13) olarak tespit edilmiştir (Tablo 46).

Zekât ve Hac ekonomik duruma bağlı bir ibadet olduğu için, diğer ibadetlere oranla, yerine getirilme oranı daha düşüktür (Tablo 55 ve 60) . Yaş yükseldikçe zekât verme durumu da yükseliyor. (Tablo 56).

Araştırmamızın verilerini göre, kadınlar, batıl inanç konusunda erkeklerden daha fazla öne çıkıyorlar. Tablolardaki verilere göre, bâtıl inanç kadınlar arasında daha yaygın görülüyor. Fakat bu oran, erkeklerle kadınlar arasında neredeyse eşite yakın görülüyor (Tablo 66 ve 69).

Bu duruma göre araştırma hipotezleri kısmen doğrulanmış ve diğer araştırma bulgularıyla da paralellik göstermiştir.

Pomak toplumun aile yapısına baktığımızda kırk beş yıl öncesi genelde klasik İslam ailesi gözlenirken; günümüzde ise çekirdek aileler çoğalmışlar, klasik büyük bir aile, günümüzde her geçen gün çekirdekleşmeğe doğru devam etmektedir. Çekirdek ailelerin oluşması ile İslam kültüründen uzaklaşan yeni aileler her gün artmaktadır.

Smolyan bölgesinde yıllardan beri yaşanan asimilasyon politikasının karşısında ayakta kalabilmenin en önemli faktörlerinden biri de dini eğitim olmuştur. Bu nedenle bölge Müslümanları dini eğitime önem vermektedirler. Bölgedeki yaz kuran kursları hayli rağbet görmektedirler.

Müslüman Pomak toplumun günlük yaşamında, geleneksel yapıya bağlı olarak mevlit, sünnet ve cenaze gibi dinî törenler ayrı bir öneme sahiptir.

Ve son olarak Bulgaristan Müslümanlarına ve onları temsil eden yetkili kuruluşu olan Baş müftülüğe birkaç önerimiz olacaktır:

1- Yaz Kuran kurslarının yıllık olmasını önermekteyiz. Bu eğitim yuvalarının Bulgaristan Müslümanlarının kendi dinine ve özüne dönmeye yardımcı olacak en önemli etkenlerden bir tanesi olacağına inanıyoruz.

2- Yetkili kuruluşların Müslümanların örf ve adetlerini yaşatacak kültür merkezlerinin oluşturulmasına önermekteyiz.

3- Dini eğitim tahsil eden kişilerin, dini ve sosyal hayatta daha aktif olmaları gerekmektedir.

4- Müslüman Pomak toplumunun üzerine daha geniş ve kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmekte, çünkü bu araştırmamız bu alanda bir ilk olma özeliğini taşımaktadır.

5- Müslüman toplumuna uygulanan asimilasyon politikası hala devam etmekte, buna karşı dura bilmeleri için Müslümanların kendi dinine, diline, örf ve adetlerine sahip çıkmak olacaktır.

6- Müslümanların Dini konularla ilgili sorunları Dini ilim tahsil etmiş olan kişilere başvurarak çözmeye çalışmaları gerekmektedir, çünkü kulaktan dolma bilgilerle çalıştıkları için birçok yanlış uygulamalarla karşılaşmaktayız.

7- Ve son olarak Müslüman Pomak toplumunu daha aydın bir gelecek için ilme daha fazla önem vermeleri gerekmektedir.

Özetle, araştırmamızın amaçları çerçevesinde yapılan analizler ve elde edilen bulgular, bazı hata ve eksikliklerden uzak değildir. Ancak araştırma yapılan Bulgaristan'da benzer bir çalışmanın yapılmamış olması bu araştırmanın önemini arttırmaktadır. Umarız ki bu çalışmalar daha kapsamlı ve farklı boyutlarda devam edecektir.

Sonuç olarak, araştırmada elde edilen göstergeler çerçevesinde, Pomaklar'da dini yönelimlerinin olumlu olduğunu söyleyebiliriz.

BİBLİYOGRAFYA

- Avramov, Orlin (2004), *Nie i Drugite (za maltsinstvata i pravoto)*, Sofia: İMİR.
- Ahmed, Vedat (2002), Bulgaristan Türklerin Siyasi ve Kültürel Tarihine Dair Genel Bir Çerçeve, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C.20, (385-392).
- _____ (2006), “Avrupa’nın Eşiğinde “İslâm Dini” Öğretiminin Sorunları”, *Müslümanlar*, Sofia, sayı 9 (141) .
- Aksu, Ziyaturri (1994), *Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Örnek Neşriyat.
- Altunışık Remzi, Coşkun Recai, Bayraktaroğlu Serkan, Yıldırım Engin (2007), *Sosyal Bilimlerde Arastırma Yöntemleri*, SPSS Uygulamalı, 5. Baskı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arslantürk, Zeki (2001), *Sosyal Bilimciler İçin Arastırma Metot ve Teknikleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Stoyanova, Plamena (2006), *Pokristvaneto Na Bilgarskite Mohamedani 1912-1913*, Sofia: Anamneza.
- Bahadır, Abdülkerim (2002), *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Baykara, Tuncer (1990), *Aydinoğlu Gazi Umur Bey*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Beytullov, Mehmet (1995), *Bulgaristan Alevileri ve Keşmekeşliği*, Hak ve Özgürlük, Sofya.
- Bulgaristan Ulusal sayım Komitesi, Natsionalna Komisiya za Prebroyavane i Jilišten Fond (1994), *Demografski i Socialni Harakteristik na naselenietoi*, C. I, Sofia.
- Coşkun, Ali (1994), Geleneğin ve Geleceğin Kavşağında Dindar İnsanla Modern İnsan Karsı Karsıya, *Bilgi Hikmet Dergisi*, s.6.
- Çelik, Celaleddin (2002), *Şehirleşme ve Din*, İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Dayıoğlu, Ali (2005), *Toplama Kampından Meclise*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Dayral, Ali (2009), *Dini Hayatın Psiko-Sosyal Temelleri (Bs. 3.)*, İstanbul: İFAV.
- Dıbov, Necmi (2009), Smolyan Bölge Müftüsü Necmi DİBOV’a Söyleşi, Rodoplar Müslümanları Aydınlığa Yürüyor, *Müslümanlar*, Sofia, sayı 7 (175).
- Güran, Kemal (2000), *Müslüman’ın El Kitabı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Günay, Ünver (1999), *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.

- Ebu Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünen-i Ebu Dâvûd ve Tercümesi*, Ter. İbrahim Koçaşlı (2008), İstanbul: Erkam Yayınları.
- Eminov, Ali (2002), Bulgaristan'daki Türkler (1945-1983), *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 20, (377-384).
- _____ (1997), *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria, London, Insitute of Muslim Minorty Affairs*, London: Hurst and Company.
- Erdinç, Didar (2002), Bulgaristan'daki Değişim Sürecinde Türk Azınlığın Ekonomik Durumu, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 20, (394-400).
- Etöz, Abdulkadir (2008), *İslami Psikoloji*, Konya: Ensar Yayıncılık.
- Hökelekli, Hayati (2005), *Din Psikolojisi*, , Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Georgiev, Pavel (1993), *İstoriya na Bulgariya*, Sofiya: Lik.
- Georgiev, Veliçko, Trifonov, Staiko (1995), *Pokristvaneto Na Bilgarite Mohamedani (1912-1913) dokumenti*, Sofya: Akademiçno İzdatelstvo Prof. Marin Drinev.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın boyutları üzerine (Çev., M. E. Köktaş), Y. Aktay, M. E. Köktaş (Der.), *Din Sosyolojisi* içinde (s. 252-274), Ankara: Vadi Yayınları.
- Günay, Ünver (2000) *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yay.
- Güngör, Erol (1982), *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- _____ (1993), *Değerler Psikolojisi*, Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- İmam-ı Gazali (1975), *İhya-u Ulumid- din*, Cilt II, Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınları.
- İvanova, Zorka (1997), *Direlen Kitaplar, ÜMIT*, Yılı 3, Sofia.
- İz minaloto na Bilgarite Mohamedani v rodopite* (1958), Sofia: İzdatelstvo na Bilgarskata akademiya na naukite.
- Jeliaskova, Antonina, Aleksiev, Bojidar ve Nazırska, Jorjeta (1997), *Formirane Na Muslümanskite Obştnosti i Kompleksite na Balkanskite İstoriografi, Müslümanskite Obştnosti na Balkanite i v Bilgaria*, Sofia: Mejdunaroden Tsentar po Problemite Na Maltsinstvata i Kulturnite Vzaimodeistvia.

- Karahasan, Çınar (2005), *Etniceski Malcenstva v Bulgariya*, Sofia.
- Karaman, Hayrettin, Bardakoğlu, Ali ve Apaydın, Yunus (2003), *Diyanet İslâm İlmihâli* C.I ve II, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kaya, Mevlüt (1998). *Din Egitiminde İletişim ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Kazıcı, Ziya (1995), *Siyasi Kültürel Sosyal İslam Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Lutov, Ahmet (2006), *Bulgaristan Müslümanların Dini ve Sosyal Hayatı (Blagoevgrad ili örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Mehmed, Hüseyin (2007), *Pomatsite i Torbeşite v Mizia, Trakia i Makedonia*, Sofia.
- Melikof, İrene, Lozanova Galina ve Mikov Lübobmir (1999), "Razmisli po Problema Bektaşi-Alevi", *İslâm i Kultura (izsledvania)*, Sofia: İMİR
- Memişoğlu, Hüseyin (1991), *Pomak Türklerinin tarihi geçmişinden sayfalar*, Ankara: Şafak matbaası.
- _____ (2007), *Bulgaristan'da Türk İslam Kültürü ve sanatı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- _____ (2008), *Pomaklar, DİA, C. 36*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, (320-322).
- Muslim, *Sahihi Muslim Tercüme ve Şerhi*, Ter. Ahmed Davudoğlu (1978), İstanbul: Sönmez neşriyatı A.Ş. matbaası.
- Özkan, Ali (2000), *Türkiye Çingeneleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Peker, Hüseyin (2008), *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Popoviç, Aleksandre (1995), *Balkanlarda İslâm*, Çev. Komisyon, İstanbul: İnsan Yay.
- Rayçeski, Stoyan (1998), *Bulgarite Mohamedani*, Bilgarski Bestselar, Sofia.
- Recep, Ali (2003), *Devlet Okullarında İslâm Dini Dersi, Müslümanlar*, Sofia, sayı. 5 (118).
- Rodop- Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği (1976), *Rodop- Bulgaristan Türklüğü Faciasının İç Yüzü*, Sayı: 2, İstanbul.
- Stoyanov, Valeri (1998) , *Turskoto naselenie Bulgariya mejdu etniceskata politika*, Sofiya: Lik.
- Şahin, Süreyya (1993) " *Cin* " , DİA, C. VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, (5-8).

Şentürk, Habil (1997), *İbadet Psikolojisi*, İstanbul, İz Yayıncılık.

_____ (2000), *Din psikolojisi*, İstanbul: Esra Yayınları.

Tufan, Muzaffer (1999), Balkanlar'da Türk Kültürü, *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 9, (266-281).

Turan, Ömer (1995), *Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durum*, Yeni Türkiye, No 3, Mart-Nisan 1995.

_____ (2000), *Rodop Türklerinin 1878 Direnişi*, , Ankara: TTK Basımevi.

_____ (2003), Geçmişten Günümüzde Bulgaristan Türkleri, *Balkan Araştırmaları Dizisi*, ASAM Yayınları, Ankara.

Türkdoğan, Orhan, *Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, İstanbul: Dede Korkut Yay.

Yalımov, İbrahim (2002), *İstoriya na Turuskata obştnost v Bulgaria*, İlinda-Evtimov, Sofia.

_____ (2009), "Religiozna indenticnost na musulmanite v Bulgaria", *Müslümanlar*, Sofia, sayı 1 (169).

Yapıcı, A. (2004), "Allah-Kutsal Kavramlarının Çağrıştırdığı Anlama Soyo- Psikolojik Bir Bakış, Çukurova üniversitesi örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi* 2 (7-8), 169-296.

Yavuz, Kerim (1983); *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: D.Ğ.B. Yay.

_____ (1987), *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi (7-12 Yas)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Wach, Joachim (1995), *Din Sosyolojisi*, Çev. Ünver Günay, İstanbul: İFAV Yayınları.
7. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 1040-1058.

WEB KAYNAKLARI

<http://www.nsi.bg/Census/Census.htm>

<http://bg.wikipedia.org/Помаци>

EKLER

1) Anket Formu

ANKET

Bu anket formu, bilgi edinme ve ‘‘Pomaklar’ın Dini Hayatı’’ olan Yüksek Lisans konusu için istihdam edilecektir. Elde edilen sonuçlar, bu araştırmanın dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Cevapları daha samimi vermeniz için isim veya başka şahsi bilgilerin yazılmasını istemiyoruz. Soruyu ve soruyla ilgili bütün seçenekleri dikkatle okuduktan sonra uygun bulduğunuz şıkkı işaretleyiniz.

1. Cinsiyetiniz:

1 () Erkek

2 () Kadın

2. Yaşınız:

1 () 25 yaş altı

2 () 25-40

3 () 41-60

4 () 60 yaş zeri

3. Medeni Durumunuz:

1 () Bekâr

2 () Evli

3 () Dul

4 () Boşanmış

4. Eğitim Durumunuz:

1 () Tahsilsiz

2 () İlkokul mezunu

3 () Ortaokul

4 () Lise mezunu

5 () niversite veya yüksek okul mezunu

5. Hayatınızın çoğunluğunu nerede geerdiniz?

1 () şehir

2 () Köy

6. Mesleğiniz?

- 1 () Çiftçi
2 () İşçi
3 () Memur
4 () Öğrenci
5 () Emekli

7. Size göre ailenizin ekonomik durumu hangi düzeydedir?

- 1 () Çok iyi
2 () İyi
3 () Orta
4 () Düşük
5 () Çok düşük

8. Kendinizi dinle ilgili hangi düzeyde hissediyorsunuz?

- 1 () Çok dindarım
2 () Normal dindarım
3 () Biraz Din ile ilgileniyorum
4 () Din ile ilgim yok

9. Aileniz dindarlık düzeyi bilgi verebilir misiniz?

- 1 () Ailem çok dindar
2 () Ailem normal dindar
3 () Ailem Dinle ilgisi az
4 () Ailem Din ile hiç ilgisi yok

10. Yeterli derecede dini bilgiye sahip olduğunuz kanaatinde misiniz?

- 1 () Evet
2 () Hayır
3 () Biraz, Kısmen
4 () Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

11. Dini bilgilerinizi nereden aldınız?

- 1 () Cami İmamından
 2 () Yaz Kur'an kurslarından
 3 () Dini Kitaplardan
 4 () Ailemden
 5 () Arkadaşlar ve çevremden
 6 () Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

12. Kur'an-ı Kerimi Arapça aslından okuma biliyor musunuz?

- 1 () Kur'an-ı Kerimi okumasını biliyorum
 2 () Kur'an-ı Kerimi okumasını bilmiyorum

13. Kur'an-ı Kerimi okuma sıklığınız nasıldır?

- 1 () Her gün okuyorum
 2 () Aslından ara-sıra okuyorum
 3 () Cuma günleri, mübarek gün ve gecelerde okuyorum
 4 () Kur'an-ı Kerim okumuyorum

14. Kuran'ı Kerim'in Bulgarca tercümesi okudunuz mu?

- 1 () Evet
 2 () Hayır
 3 () Kısmen

15. Evinizde hangi dini kitaplar bulunur?

- 1 () Kur'an-ı Kerim'den başka dini kitap yoktur
 2 () Kur'an-ı Kerim'le birlikte başka dini kitaplar da vardır
 3 () Hiçbir dini kitap yoktur

16. Allah'ın varlığına ve birliğine kesinlikle inanır mısınız?

- 1 () İnanırım
 2 () Kararsızım
 3 () İnanmam

17. Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanır mısınız?

1 () İnanırım

2 () Kararsızım

3 () İnanmam

18. Kur'an-ı Kerim'in Allah kelamı olduğuna inanır mısınız?

1 () İnanırım

2 () Kararsızım

3 () İnanmam

19. Kıyamet günü ve ölümden sonra hayatın varlığına inanır mısınız?

1 () İnanırım

2 () Kararsızım

3 () İnanmam

20. Meleklerin varlığına inanır mısınız?

1 () İnanırım

2 () Kararsızım

3 () İnanmam

21. Kader vardır ve hayır ve şer Allah'tan geldiğine inanır mısınız?

1 () İnanırım

2 () Kararsızım

3 () İnanmam

22. Büyü'ye (sihire) inanır mısınız?

1 () İnanırım

2 () Kararsızım

3 () İnanmam

23. Cin çarpmasına inanır mısınız?

1 () İnanırım

2 () Kararsızım

3 () İnanmam

24. Nazara inanır mısınız?

- 1 () İnanırım
 2 () Kararsızım
 3 () İnanmam

25. Muska takmanın gereğine inanır mısınız?

- 1 () İnanırım
 2 () Kararsızım
 3 () İnanmam

26. Namaz kılma alışkanlığınız?

- 1 () Beş vakit daima kılarım
 2 () Bazı vakitleri kaçırmakla birlikte genellikle kılarım
 3 () Sadece Cuma ve Bayram namazları kılarım
 4 () Hiç namaz kılmıyorum

27. Oruç tutma alışkanlığınız?

- 1 () Ramazan ve mübarek günlerde oruç tutarım
 2 () Ramazanın tamamen tutarım
 3 () Ramazan ayında kısmen tutarım
 4 () Tutmak istiyorum ama sağlık sorunları nedeniyle tutamıyorum
 5 () Hiç Oruç tutmam

28. Zekât veriyor musunuz?

- 1 () Her yıl zekâtımı veririm
 2 () Bazı yıllarda zekât veririm
 3 () Zekât veremiyorum, ancak imkân bulduğum zaman ara-sıra sadaka veriyorum
 4 () Zekât vermiyorum
 5 () Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

29. Hacca gitme durumunuz?

- 1 () Bir kez gittim
 2 () İmkân bulursam gideceğim
 3 () Gitmeyi düşünmüyorum
 4 () Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

30. Farz olan ibadetlerin dışında, ne sıklıkla nafil ibadet edersiniz?

- 1 () Düzenli olarak
 2 () Ara sıra
 3 () Nadiren
 4 () Hiç etmem

31. Sizce, Aile içersindeki ilişkilerin dini temel üzere kurulması gerekli midir?

- 1 () Evet
 2 () Hayır

32. Dini nikâh hakkında ne düşünüyorsunuz?

- 1 () Dini evlilik gereklidir
 2 () dini evlilik tavsiye edilir
 3 () Dini evlilik gerekli değildir
 4 () Diğer (Lütfen belirtiniz).....

33. Size göre evlenilecek adayda aranacak en önemli özellik ne olmalıdır?

- 1 () Ahlak ve dindarlık
 2 () Zenginlik
 3 () Güzellik
 4 () Soy ve aile yapısının sağlam olması
 5 () Eğitimli olması
 6 () Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

34. Din eğitimi sizce gerekli midir?

- 1 () Evet
 2 () Hayır
 3 () Hiçbir fikrim yok

35. Size göre çocuklara en iyi din eğitimi kim verebilir?

- 1 () Anne-baba
 2 () İlahiyat okumuş kişiler
 3 () Din görevlileri (İmamlar)
 4 () Okulda öğretmenler
 5 () Bireyin kendisi/ Kitap okuyarak
 6 () Dini terbiye önemli değil önemli olan ahlaklı olması
 7 () Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

36. Mali prosedürlerinizi İslami kurallara göre icra ediyor usunuz?

- 1 () Evet
2 () Hayır

37. Mümkün olsaydı hangi şekilde zengin olmak isterdiniz?

- 1 () Helal yoldan çalışıp kazanarak
2 () Piyango, Loto gibi şans oyunlarıyla
3 () Define bularak
4 () Miras yoluyla
5 () Faize para vererek
6 () Zengin biriyle evlenerek
7 () Diğer(Belirtiniz).....

38. Birçok sosyal problemin, toplumsal hayatta dini kuralları uygulanmadığı için çıktığını düşünüyor musunuz?

- 1() Evet
2() Kararsızım
3() Hayır

39. Toplumsal hayatınızda önemli bir yeri olan (Cenaze, Mevlit, Hatim, Kurban, vb.) dini törenlere katılır mısınız?

- 1 () Çok Sık Katılıyorum
2 () Sık Katılıyorum
3 () Ara Sıra Katılıyorum
4 () Hiç Katılmam

KATKILARINIZI İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ.

АНКЕТНА КАРТА

Тази анкета ще бъде използвана за проучване и създаване на база данни и написване на магистърска дипломна работа на тема "Религиозният живот на помаците". Получените резултати от това проучване няма да бъдат използвани извън него. Анкетата е анонимна с цел получаване на точни данни. Имена или друг вид лична информация не са необходими. След като прочетете внимателно въпроса, отбележете в скобите с избрания от вас отговор.

1. Вашият пол:

1 () Мъж

2 () Жена

2. Възраст:

1 () Под 25

2 () 25-40

3 () 41-60

4 () Над 60

3. Семейно положение:

1 () Неженен / Неомъжена

2 () Женен / Омъжена

3 () Вдовец / Вдовица

4 () Разведен / Разведена

4. Образование:

1 () Без образование

2 () Начално

3 () Основно

4 () Средно

5 () Полувисше или висше

5. Къде сте живели през по-голямата част от живота си?

1 () В град

2 () В село

6. Каква е Вашата професия?

1 () Земеделец

2 () Обикновен работник

3 () Държавен служител

4 () Студент/ ученик

5 () Пенсионер

7. Какво е финансовото състояние на семейството Ви?

1 () Много добро

2 () Добро

3 () Средно

4 () Бедно

5 () Много бедно

8. Като какъв/а се определяте?

1 () Много религиозен/а

2 () Нормално религиозен/а

3 () Малко заинтересован/а от религията

4 () Нямам никакъв интерес към религията

- 9. Като какво определяте вашето семейство?**
1 () Много религиозно
2 () Нормални религиозно
3 () Малко заинтересовано от религията
4 () Няма никакъв интерес към религията
- 10. Смятате ли, че имате достатъчно религиозни познания?**
1 () Да
2 () Не
3 () От части
4 () Друго (моля посочете)
- 11. От къде сте придобили религиозните си познания?**
1 () От имама в джамията
2 () От коран-курсове
3 () От религиозни книги
4 () От семейство
5 () От приятелите
6 () Друго (моля посочете)
- 12. Можете ли да четете Свещения Коран на арабски език?**
1 () Мога да чета
2 () Не мога да чета
- 13. Колко често четете Корана?**
1 () Чета всеки ден
2 () Чета от време на време
3 () Чета в петък и свещените дни и нощи
4 () Не чета
- 14. Чели ли сте превода на Корана на български език?**
1 () Да
2 () Не
3 () От части
- 15. Какви религиозни книги има в дома Ви?**
1 () Освен Свещения Коран няма други религиозни книги
2 () Заедно със Свещения Коран има и други религиозни книги
3 () Няма никакви религиозни книги
- 16. Вярвате ли в съществуването и единството на Аллах?**
1 () Вярвам
2 () Колебая се
3 () Не вярвам
- 17. Вярвате ли, че Мохаммед (с.а.с.) е пратеник на Аллах?**
1 () Вярвам
2 () Колебая се
3 () Не вярвам
- 18. Вярвате ли, че Свещения Коран е словото на Аллах?**
1 () Вярвам
2 () Колебая се
3 () Не вярвам

- 19. Вярвате ли в Съдния ден и съществуването на живот след смъртта?**
 1 () Вярвам
 2 () Колебая се
 3 () Не вярвам
- 20. Вярвате ли в съществуването на ангели (меляикета)?**
 1 () Вярвам
 2 () Колебая се
 3 () Не вярвам
- 21. Вярвате ли в съдбата, и че доброто и злото са от Аллах?**
 1 () Вярвам
 2 () Колебая се
 3 () Не вярвам
- 22. Вярвате ли, че магията има въздействие върху човека?**
 1 () Вярвам
 2 () Колебая се
 3 () Не вярвам
- 23. Вярвате ли, че Джин може да обсеби човек?**
 1 () Вярвам
 2 () Колебая се
 3 () Не вярвам
- 24. Вярвате ли в уроки (назар)?**
 1 () Вярвам
 2 () Колебая се
 3 () Не вярвам
- 25. Вярвате ли, че носенето на амулет (муска) помага и защитава?**
 1 () Вярвам
 2 () Колебая се
 3 () Не вярвам
- 26. Колко често изпълнявате задължителната петкратна молитва?**
 1 () Всеки ден изпълнявам петкратната молитва
 2 () Обикновено изпълнявам петкратна молитва, но понякога пропускам
 4 () Изпълнявам петъчните и празничните молитви
 5 () Не кланям
 6 () Друго (моля посочете)
- 27. Какви са навиците Ви за говеене?**
 1 () Говея през месец Рамазан и някои свещени дни
 2 () Говея само през месец Рамазан
 3 () Говея част от месец Рамазан
 4 () Искам да говея, но поради здравословни проблеми не го правя
 5 () Никога не съм говял/а
- 28. Давате ли зекят?**
 1 () Всяка година давам зекят
 2 () Почти всяка година давам зекят
 3 () Не мога да давам Зекят, но когато имам възможност давам милостиня (садака)
 4 () Не давам Зекят
 5 () Друго (моля посочете)

- 29. Извършихте ли поклонението Хадж?**
- 1 () Веднъж отидох
 - 2 () Ако имам възможност ще отида
 - 3 () Нямам намерение да отида
 - 4 () Друго (моля посочете)
- 30. Извън задълженията (Фарз) колко често изпълнявате допълнителни служения (нафиле)?**
- 1 () Редовно
 - 2 () Понякога
 - 3 () Рядко
 - 4 () Никога
- 31. Смятате ли, че отношенията в семейството трябва да бъдат изградени на религиозна основа?**
- 1 () Да
 - 2 () Не
- 32. Какво е вашето мнение за религиозния брак?**
- 1 () Религиозният брак е задължителен
 - 2 () Религиозният брак е препоръчителен
 - 3 () Религиозния брак не е необходим
 - 4 () Друго (моля посочете)
- 33. Най-важният критерий според вас по които трябва да се избира съпруга/съпругата е?**
- 1 () Морал и религиозност
 - 2 () Богатство
 - 3 () Красота
 - 4 () Да е от добро семейство с известно потекло
 - 5 () Да е образован/а
 - 6 () Друго (моля посочете)
- 34. Мислите ли, че религиозното образование е необходимост?**
- 1 () Да
 - 2 () Не
 - 3 () Не мога да преценя
- 35. Според вас, кой може да даде най-добро религиозно образование на децата?**
- 1 () Майката и бащата
 - 2 () Завършили Теология личности
 - 3 () Имамите в джамиите
 - 4 () Учители в училищата
 - 5 () Индивидуално / чрез четене на книги
 - 6 () Не е важно религиозното обучение, важно е да бъдем етични
 - 7 () Друго (моля посочете)
- 36. Извършвате ли финансовите процедури в съответствие с ислямските правила?**
- 1 () Да
 - 2 () Не

37. Ако е възможно да станете богат, по какъв начин искате да стане това?

1 () По позволен начин, работейки и печелейки

2 () Чрез лотария или тото

3 () Да намеря съкровище

4 () От наследство

5 () Печелейки от лихва

6 () Чрез брак с богат/а

7 () Други (посочете)

38. Мислите ли, че голяма част от социалните проблеми произтичат от неизпълнението на религиозните повели.

1 () Да

2 () Не

3 () Не мога да преценя

39. Присъствате ли на религиозни церемонии (Погребение, Мевлит, Хатим, Курбан и др.) заемащи важно място във вашия социален живот?

1 () Много често присъствам

2 () Често присъствам

3 () Понякога присъствам

4 () Не присъствам

БЛАГОДАРЯ ВИ, ЧЕ СЕ ОТЗОВАХТЕ И ПОПЪЛНИХТЕ АНКЕТНАТА КАРТА!

2) Anket izin belgesi

РАЙОННО МЮФТИЙСТВО
СМОЛЯН

REGION OFFICE OF
MUFTI SMOLYAN

Изх. № 15.1.10-83/12.08.2010 г.

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Районно мюфтийство гр. Смолян

Издава настоящото удостоверение на Сабри Фахриев Джувалеков с ЕГН 8201196060, студент в Университета „Селджук“- гр. Коня, Р Турция, в уверение на това, че същия прави анкетно проучване за магистърска дипломна работа на тема „Религиозният живот на помаците“.

Удостоверението се издава в уверение на това, че получените данни от анкетата ще бъдат използвани единствено за дипломната работа.

Удостоверението се издава, за да послужи при необходимост.

гр. Смолян
12. 08. 2010 г.

Районен мюфтий:
/Неджми Дъбов

БЪЛГАРИЯ, Смолян 4700, ул. "Чинар" 3
BULGARIA, Smolyan 4700, 3 Tchinar Str.,
Tel. (359) (301) 6 33 44; Fax: (359) (301) 6 33 44

Anket izin belgenin tercümesi

**SMOLYAN BÖLGE
MÜFTÜLÜĞÜ**

**REGION OFFICE
OF MUFTI
SMOLYAN**

Sayı: 15.1.10-83/12.08.2010

TASDİKNAME

Smolyan Bölge Müftülüğü

Bu Tasdiknameyi, Selçuk Üniversitesinde (Konya/Türkiye) öğrenci olan ve vatandaşlık numarası 8201196060 olan Sabri Fahriev Dzhuvalekov'a, "Pomakların Dini Hayatı" adlı Yüksek Lisans Tezi üzerine anket çalışmaları yaptığını bildirmek amacıyla vermektedir.

Tasdikname, anket çalışmalarından edinilen bilgilerin sadece Yüksek Lisans Tezinde kullanılacağını beyan etmek için verilmektedir.

Smolyan
12. 08. 2010

Bölge Müftüsü
/Necmi Dıbov/

БЪЛГАРИЯ, Смолян 4700, ул. "Чинар" 3

BULGARIA, Smolyan 4700, 3 Tchinar Str.,

Tel. (359) (301) 6 33 44; Fax: (359) (301) 6 33 44

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Sabri Dzhuvalekov			
Doğum Yeri:	Bulgaristan/ Rudozem			
Doğum Tarihi:	19.01.1982			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim				
Ortaöğretim				
Lise				
Lisans	Zarka Üniversitesi	Din usulü	Ürdün	2007
Yüksek Lisans				
Becerileri:	Bilgisayar			
İlgi Alanları:				
İş Deneyimi:				
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:				
Tel:				
E-Posta:				
Adres	Bulgaristan			